835

655

رسائلِ مشاہیر نقشبندیہ رح

۱۳ ــــــــــــــــ ھ ــــــــــــــــ ۰۸

بہ اسمِ تاریخی

Marfat.com

835

۱۹۸۵

رسائلِ نقشبندیہ

صفحہ

(۱) رسالۂ انفاسِ نفیسہ ۔ از حضرت خواجہ عبید اللہ احرار رح ۸۹۵ھ ۔ ۴

(۲) رسالۂ شریفہ ۔ از حضرت خواجہ عزیزان علی رامیتنی رح ۷۱۵ھ ۔ ۱۳

(۳) رسالۂ اُنسیہ ۔ از حضرت مولانا یعقوب چرخی رح ۸۵۱ھ ۔ ۲۲

(۴) رسالۂ قدسیہ ۔ از حضرت خواجۂ خواجگان بہاء الدین نقشبند رح ۷۹۱ھ ۵۳

(۵) رسالۂ نورِ وحدت ۔ از خواجہ عبید اللہ رح (خواجۂ کلاں) خلف خواجہ باقی باللہ رح ۱۱۱

(۶) رسالۂ پرتوِ عشق ۔ از خواجہ عبید اللہ رح (خواجۂ خورد) خلف خواجہ باقی باللہ رح ۱۲۹

(۷) رسالہ در ذکر نقشبندیہ مجددیہ ۔ از حضرت شاہ غلام علی دہلوی رح ۱۲۴۰ھ ۱۴۱

مرتبہ : پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفٰے خاں

ایم۔ اے، ایل ایل۔ بی، پی ایچ ڈی، ڈی لٹ صدر شعبۂ اردو سندھ یونیورسٹی

حیدر آباد

شائع کردہ

حضرت حاجی محبوب الٰہی صاحب مالک سندھ ٹیلری و مہر ٹیکسٹائل حیدر آباد (سندھ)

من جانب : خاکسار

Marfat.com

بمناسبتِ ورودِ مسعود شیخ الکبیر حامی الفقر و الفقیر

مقتدائے عرب و عجم حضرت مولانا عبد الغفور عباسی (مہاجر مدنی) النقشبندی مجددی دامت برکاتہم

که بروز جمعه ۳ رجب المرجب سنه ۱۳۷۷ھ (۲۴ جنوری سنه ۱۹۵۸ء) از قدوم میمنت لزوم

بلدۂ حیدرآباد (سندھ) را شرف بخشیدند، این مجموعۂ رسائل تقدیم گردید

بزمینے که نشانِ کفِ پائے تو بود
سالها سجدۂ صاحب نظران خواهد بود

(مطبوعۂ محبوب پریس حیدرآباد)

بعد از حمد و صلوٰۃ این بندۂ حقیر و ہیچمدان غلام مصطفیٰ خان، این رسالۂ شریفہ کہ مشتمل بر مکتوبات اکابر
اولیای نقشبندیہ (رحمہم اللہ تعالیٰ) باشد و پیش تر یاران تمہید کردہ بودند حالا بحکم کہ دین یا علم علوم تصوف
معرفت برائے اصلاح نفس انسان ضروری لابد شمردہ سعی باشاعت نمودم تا این وسیلۂ سعادت اُخروی
امیدوار شوم۔ و این امید با محض از لطف الٰہی و بطفیل نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم متحقق شوم و یاران کہ
محبوب کہ بمطالعہ این بندۂ کمینہ باشد ہرگاہ ستار العیوب بتوفیق دعوتی بخشیدن کنم برو
شدہ منجی عفو و مغفرت باشم۔

حضرت مولانا عبد الغفور عباسی مہاجر مدنی مد ظلہ العالی کہ ایشان را انتساب این مجموعہ است آمدہ در مدینۂ طیبہ اقامت گرفتند ہمہ اطراف و اکناف عالم اسلامیہ از فیوض و برکات ایشان مستفید می گردند نفعنا اللہ تعالیٰ بقدسہ و ادام ظلہ علی رؤس المسترشدین۔ حضرت ایشان سلسلۂ نقشبندیہ مجددیہ بدین طور منسلک باشند۔ حضرت خواجہ باقی باللہ رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت محمد معصوم رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت خواجہ سیف الدین رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت سید نور محمد بدایونی رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت میرزا مظہر جان جاناں رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت شاہ غلام علی رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت شاہ ابو سعید دہلوی رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت شاہ احمد سعید دہلوی رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت حاجی دوست محمد قندھاری رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت خواجہ عثمان دامانی رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت خواجہ سراج الدین رحمۃ اللہ علیہ۔ حضرت خواجہ فضل علی قریشی رحمۃ اللہ علیہ۔ و بعد از ایشان مقتدائے نیکان حضرت مولانا عبد الغفور عباسی مہاجر مدنی مد ظلہ العالی۔

حضرت خواجہ فضل علی قریشی رحمۃ اللہ علیہ را خلیفۂ دیگر حضرت محمد سعید قریشی رحمۃ اللہ علیہ بودند کہ خلیفۂ ایشان حضرت شاہ نواز حسین باشند (اللہم کثر کاتہ) کہ محسن و مرشد این بندۂ کمینہ می باشند۔ اگرچہ تیک نیم خاک پائے ایشانم محبت کیشتر با نام سعادت برسانم۔ شائع کنندہ این مجموعۂ مبارکہ الحاج محبوب الٰہی را الٰہی محبوب خود گرداں۔ این دعا از من و از جملہ جہاں آمین باد!

رسالہ انفاس نفیسہ تصنیف حضرت خواجہ عبید اللہ احرار رح

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

بدان اَرْشَدَكَ اللّٰہُ تَعَالٰی فِی الدَّارَیْنِ اے طالب صادق واے مرید عاشق ہرگاہ کہ حق سبحانہ تعالیٰ بندہ را بمحض عنایت خود بمضمون حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وسلم اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَا ذَنْبَ لَہٗ است مشرف گرداند. باید کہ ہمگی ہمت مصروف بداں دارد کہ ہیچ لحظہ بلکہ لمحہ بے یاد کردن آنحضرت جل ذکرہٗ نباشد ودائم عمر در طاعت وعبادت او صرف کند و بیاد مشغول باشد۔

تحت موعظت پیر صحبت ایں حرف است   کہ از مصاحب ناجنس احتراز کنید

بدان کہ ناجنس جماعتے اند کہ در طریق این کس نہ باشند یا کسانے اند کہ روئے از عدا گردانیدہ دنیا را قبلۂ خود ساختہ اند ایشاں را نیز احمق می نامند

ناجنساں بگریز چوں عیسیٰ گریخت   صحبت احمق بسے خونہا بریخت

اکابر طریقت قدس اللہ ارواحہم ضرر مصاحبت این جماعت را دریافتہ اند و مریدان خود را دریں باب مبالغہ تمام نمودہ اند۔ عزیزے از سر شفقت قسم یاد کردہ می گوید۔

Marfat.com

اے بذاتِ پاک اللہ الصمد یہ بود مارِ بدی از یارِ بد
مارِ بد جاں می ستاند از سلیم یارِ بد آرد سوے نارِ جحیم

عزیزے دیگرے می فرماید ع بگریز از ایشاں اگرچہ باشند خویشاں۔ ؎

بر رُخِ ہر کس نبود داغِ غلامی زدوست گر پدرِ من بود دشمن و اغیارم اوست

چوں ایں مقدمہ معلوم شد دیگر پنج وقت نماز را در وقت بجماعت بگزارد
کہ حضرتِ رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در بابِ جماعت مبالغہ و تاکید بسیار کردہ اند کہ
اِنَّ فِی الْجَمَاعَۃِ رَحْمَۃٌ ؎

تا درست آنکہ مرد تنہا رَو لطفِ حق افگند بر و پرتو

چون خفتن را بجماعت ادا کند بخانہ بیاید متوجہ قبلہ نشیند تا زمانیکہ خواب
غلبہ کند آنگاہ سہ نوبت کلمۂ شہادت و سہ بار قل ہو اللہ احد و سہ بار قل اعوذ برب
الفلق و سہ بار قل اعوذ برب الناس بخواند و بر کفِ دست بدمد و بر اعضائے خود
بمالد و ثواب آن را با اہلِ قبور کہ منتظر خیر زندگان اند بجنشد تا سبب آسایش برایشاں
میرسد حق سبحانہٗ تعالیٰ بر وبخشایش رحمت کند کہ حضرتِ رسالت صلی اللہ علیہ وسلم
می فرمودند اِرْحَمُوْا تُرْحَمُوْا ؎

خدا را بر آں بندہ بخشایش است کہ خلق از وجودش در آسایش است

بعد ازاں رُو بطرفِ قبلہ بدست راست خواب رود۔ ہرگاہ کہ از خواب بیدار
گردد کلمۂ سبحان اللہ تا آخر بخواند بعد ازاں طہارت سازد و دو رکعت ہر عضو

Marfat.com

سہ بار القادر گوید یا دُعا ہائے کہ فرمودہ اند بعد از تمامی وضو این دُعا را بخواند اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الَّذِيْنَ لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَاهُمْ يَحْزَنُوْنَ بعد ازاں دو رکعت نماز شکرِ وضو گزارد۔ بعد ازاں ملاحظہ اوقاتِ گذشتۂ خود بکند کہ از سر غفلت نہ گذشتہ باشد شکر آں را بجا آورد وانچہ از سر غفلت وبیداری گذشتہ باشد در حسرت وعذر تقصیر او شدہ بازگشت بحضرتِ حق سبحانہٗ وتعالےٰ بکند تا توفیقِ شکر زیادہ شود۔ مضمون قول حضرت حق سبحانہٗ وتعالیٰ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيْدَنَّكُمْ۔ واین کلمۂ بازگشت سہ بار بزاری وتضرع وخشوع ہر چہ تمام تر بگوید خداوندا بحضرتِ تو بازگشتم از ہر بدی وتقصیرے کہ بر من گذشتہ است از دانستہ ونادانستہ اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَاشَرِيْكَ لَهٗ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ۔ یکبار این را نیز بگوید

ابیات

چون بدرگاہِ تو خود را در پناہ آوردہ ام — یا الٰہ العٰلمین بارِ گناہ آوردہ ام
بر درت زین بارِ خود پشتِ دوتا آوردہ ام — عجز وزاری بر درِ عالم پناہ آوردہ ام
من نمی گویم کہ بودم سالہا در راہِ تو — ہستم آن گمرہ کہ اکنوں رو براہ آوردہ ام
چار چیز آوردہ ام حقا کہ در گنجِ تو نیست — نیستی وحاجت وعذر گناہ آوردہ ام
دل درویشی ودل ریشی وبے خویشی بہم — این ہمہ بر دعوئے عشقت گواہ آوردہ ام

Marfat.com

چشمِ رحمت بر کشا موے سفید من بہ بیں — زانکہ از شرمندگی روے سیاہ آوردہ ام

بعدہٗ بہ نیازِ تمام صد بار اَستغفِرُ اللّٰہَ رَبِّی مِن کُلِّ ذَنبٍ اَذنَبتُہٗ عَمَداً اَوخَطَاءً سِرّاً وَّعَلَانِیَۃً وَّاَتُوبُ اِلَیہِ مِنَ الذَّنبِ الَّذِی اَعلَمُ وَمِنَ الذَّنبِ الَّذِی لَآ اَعلَمُ وَاَنتَ عَلَّامُ الغُیُوبِ۔ وبعد ازاں نمازِ تہجد مشغول شود و دو رکعت نیت کردہ دوازدہ رکعات بشش سلام بگذارد و در رکعت اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی و در دوم اٰمَنَ الرَّسُولُ بخواند۔ و در ہشت رکعت سورۂ یٰسین بخواند دہ دہ آیت در ہر رکعت ازیں ہشت رکعت در رکعت اول بعد از فاتحہ تا اِنَّا نَحنُ نُحیِی المَوتٰی و در دوم تا وَمَالِیَ لَآ اَعبُدُ الَّذِی و در سوم تا وَاٰیَۃٌ لَّھُمُ الاَرضُ المَیتَۃُ و در رکعت چہارم تا اِنَّا حَمَلنَا و در رکعت پنجم تا وَنُفِخَ فِی الصُّورِ و در رکعت ششم تا وَلَقَد اَضَلَّ مِنکُم و در رکعت ہفتم تا وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللّٰہِ و در رکعت ہشتم تا آخر سورہ و در دو رکعت دیگر سہ سہ بار سورۂ اخلاص بخواند۔ و این روش خواجہ یوسف ابو ایوب ہمدانی است کہ پیر سلسلۂ خواجگان است قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم۔ بعضے در ہر رکعت یک نوبت سورۂ یٰسین خواندہ اند۔ و بعد ازاں دو رکعت دیگر نشستہ بگذارد مجموع در حقیقت سیزدہ رکعت می شود چراکہ دو رکعت نماز نشستہ بمنزلہ یک رکعت نماز است ادا می شود۔ و این از برائے آنست کہ اداے نماز طاق واقع شود چراکہ اللہ تعالیٰ سبحانہٗ فرد است۔ و در کلام مجید آمدہ است ہر سورۂ کہ خواہد بخواند دریں دو رکعت۔ بعد از سلام

Marfat.com

آیۃ الکرسی و امن الرسول بخواند و این دعا نیز بخواند اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُّحِبُّكَ وَحُبَّ مَا يُقَرِّبُنَا اِلَيْكَ اَللّٰهُمَّ انْصُرْ مَنْ نَصَرَ الدِّيْنَ وَانْصُرْ مَنْ نَصَرَ اَهْلَ الدِّيْنِ اَللّٰهُمَّ اخْذُلْ مَنْ خَذَلَ الدِّيْنَ وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَ اَهْلَ الدِّيْنِ ۔ اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا مِنَ الْعِلَّةِ فِي الْغُرْبَةِ وَمِنَ الْمَذَلَّةِ عِنْدَ الشَّيْبِ وَمِنَ الشَّقَاوَةِ عِنْدَ الْخَاتِمَةِ وَمِنَ الْفَضِيْحَةِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۔ اَللّٰهُمَّ زَيِّنْ ظَوَاهِرَنَا بِخِدْمَتِكَ وَبَوَاطِنَنَا بِمَحَبَّتِكَ وَقُلُوْبَنَا بِمَعْرِفَتِكَ وَاَرْوَاحَنَا بِمُشَاهَدَتِكَ وَاَسْرَارَنَا بِمُعَايَنَتِكَ جَنَابَ قُدْسِكَ ۔ اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَّارْزُقْنَا اتِّبَاعَهٗ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَّارْزُقْنَا اجْتِنَابَهٗ وَلَا تَكِلْنَا اِلٰى نَفْسِنَا وَلَاۤ اِلٰى اَحَدٍ مِّنْ خَلْقِكَ طَرْفَةَ عَيْنٍ وَّلَاۤ اَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ وَكُنْ لَّنَا وَلِيًّا وَّنَاصِرًا وَّحَافِظًا وَّعَوْنًا وَّمُعِيْنًا وَّعَلٰى كُلِّ خَيْرٍ دَلِيْلًا وَّمُلْهِمًا وَّمُؤَيِّدًا ۔ اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا مِمَّنْ حَضَرَنَا وَمِمَّنْ غَابَ عَنَّا وَكُلِّ مُؤْمِنٍ وَّمُؤْمِنَةٍ فِي الدَّارَيْنِ حَسَنَةً يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ ۔ اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْاَشْيَاۤءَ كَمَا هِيَ ۔ اَللّٰهُمَّ سَهِّلْ عَلَيْنَا بِجُوْدِكَ وَيَسِّرْ عَلَيْنَا بِكَرَمِكَ يَاۤ اَكْرَمَ الْاَكْرَمِيْنَ وَيَاۤ اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ ۔ اَللّٰهُمَّ تُبْ عَلَيْنَا حَتّٰى نَتُوْبَ اِلَيْكَ وَاعْصِمْنَا حَتّٰى لَا نَعُوْدَ وَحَبِّبْ اِلَيْنَا الطَّاعَاتِ وَكَرِّهْ اِلَيْنَا الْخَطِيْئَاتِ بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ

Marfat.com

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ۔ و ثوابِ این سیزده رکعت نماز را بارواحِ جمیع اولیا و پدران و مادرانِ خود و جمیع امت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ بخشد تا حق سبحانہٗ و تعالےٰ عوض ہر یک رکعت نماز ثواب ده رکعت نماز دہد۔ نظم

گر یک بدہی تو دہ دہندت　　　گر شام دہی صبحگہ دہندت

ہر دہ بدہ بیادِ مولے　　　تا بر درِ دوست رہ دہندت

بلکہ عوض ہر یک ہفصد بدہد و اگر خواہد بے حساب بدہد ہمچنان کہ حق سبحانہٗ و تعالیٰ گفتہ است مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ۝ و این ثوابہا را نیز در راہ و رضاے خداے تعالیٰ بارواحِ آن جماعت بخشد و از فضلِ حق سبحانہٗ و تعالیٰ از درہاے رحمتِ او طلبِ عنایت و رحمت کند بلکہ از وجزا و را تہ طلبد۔ رباعی

از زندگیم بندگیے تست ہوس　　　بر زندہ دلاں بے تو حرام است نفس

خواہند ز تو مقصودِ دل خود ہمہ کس　　　جامی از تو ہمین ترا خواہد و بس

آنگاہ بذکر حق سبحانہ تعالیٰ کہ از پیر خود تلقین گرفتہ است مشغول شود۔ و اگر وقت تنگ باشد شش رکعت یا چہار رکعت یا دو رکعت نماز گذارد رواست اگر بنا بر ضرورتے ترک شود باید کہ پیش از نیم روز قضا کند بطریق نفل تہجد گفتن

Marfat.com

درکار است گویا در وقت ادا کردہ است۔ واگر در سفر باشد ولیقین داند کہ سحر نخواہد یافت از اول شب گذاردہ بخواب رود۔ واگر سحر نگاہ باشد در حالت اقامت بجہت دفع غفلت اندکے تکیہ کند بر دستِ راست متوجہ قبلہ وباز پیش از صبح برخیزد وطہارت تازہ کند وسنتِ بامداد درخانہ گذارد وبجہت روشنی اول این دعا را چہل ویکبار بخواند یَارَحْمٰنُ یَارَحِیْمُ یَاحَیُّ یَاقَیُّوْمُ یَابَدِیْعَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ یَاذَاالْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ یَالَآاِلٰہَ اِلَّآ اَنْتَ اَسْئَلُکَ اَنْ تُحْیِیَ قَلْبِیْ بِنُوْرِ مَعْرِفَتِکَ اَبَدًا یَااَللّٰہُ یَااَللّٰہُ یَااَللّٰہُ وبعدہ آنگاہ بہ مسجد رود وفرضِ فجر را بجماعت گذارد ودر جاے نمازِ خود متوجہ قبلہ نشیند بہ ذکر یا بہ احضار پیر خود چنانکہ گذشت مشغول باشد تا آفتاب یک قد نیزہ برآید برخیزد ودو رکعت نماز اشراق نیت کردہ گذارد ودر ہر رکعت بعد از فاتحہ پنج بار سورۂ اخلاص بخواند ثواب آن چناں باشد کہ صد بردہ خریدہ در راہ رضاے خداے تعالیٰ آزاد کردہ باشد وبقولِ دیگر یک حج وعمرۂ تمامہ گذاردہ باشد وبعد ازان دو رکعت نماز استخارہ نیت کردہ گذارد ودر رکعت اول بعد از فاتحہ قُلْ یٰٓاَیُّہَا الْکٰفِرُوْنَ یکبار ودر دوم اخلاص یکبار واز حق سبحانہٗ تعالیٰ طلبِ خیر کند واز دیادِ توفیق طلبد حق سبحانہٗ وتعالیٰ چشم ودل او را بجانبِ خیر کشاید۔ واگر تقصیرے رود کاتبِ حسنہ کاتبِ نامہ سیاہ را نگذارد کہ آن تقصیر را نویسد بامید آنکہ باشد کہ توبہ کند۔ دریں میان ندامت

Marfat.com

پیش آرد و بجانب حق بازگردد۔ و بعد ازان ہر کارے کہ داشتہ باشد از دنیا و عقبیٰ مشغول شود۔ اما بحق سبحانہٗ حاضر باشد۔ اگر نتواند بہ پیر خود حاضر شود تا زمانیکہ آفتاب یک نیزہ بر آید دران محل چہار رکعت نماز چاشت گذارد در رکعت اول بعد از فاتحہ وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا و در دوم وَاللَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى و در سوم وَالضُّحٰى و در چہارم اَلَمْ نَشْرَحْ و اگر نہ در ہر رکعت سہ بار اخلاص بخواند و اگر ذوقے دست دہد تا دوازدہ رکعت رخصت ہست حضرت مولانا یعقوب چرخی قدس سرہٗ در انسیہ نوشتہ اند کہ پیغامبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ ہر کہ نماز چاشت را دوازدہ رکعت گذارد حق سبحانہٗ و تعالیٰ در بہشت قصرے از زر و نقرہ برائے او بنا کند۔ بعد از نماز چاشت سر بسجدہ نہادہ ہفت بار الوہاب بگوید تا ہر چہ محبت غیر و غیریت ہست از دل خبیث بیرون کشد دل صافی شود و دیگر ہر وقت کہ طہارت شکند زود وضو سازد و شکر وضو گذارد و دعا کند کہ این جملہ از آداب طریق ہست و دوام وضو سبب فراخی رزق ہست۔ چون وقت نماز دیگر شود بجماعت ادا کردہ شود۔ سہ نوبت کلمۂ بازگشت و ہفتاد بار اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تا آخر بخواند۔ تا بر مضمون حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وسلم عمل کردہ باشد یعنی لَيُغَانُ عَلٰى قَلْبِيْ حَتّٰى اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِيْ كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِيْنَ مَرَّةً دیگر سعی و جہد اہتمام نماید کہ تا وقت نماز خفتن خود را از گفتن مالایعنی نگاہدارد و بذکرے کہ جائز ہست مشغول باشد و اجر آن را بمضمون اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ

Marfat.com

اَجْرَ الْمُحْسِنِیْنَ. از حق سبحانہٗ وتعالےٰ چشم دارد۔ و این اعمال بمنزلۂ پرہیز است تا مادۂ مستعد منضج شود۔ آنگاہ مسہل خوردہ موادے کہ از رہگذرِ نفس وطبیعت حاصل شدہ اخراج کند خلاص یابد۔

بدان، اے طالبِ صادق ہرگاہ کہ بایں دولت تشریف مشرف شوی زنہار ہزار زنہار کہ از مصاحبت وہم نشینی بد پرہیز کنی۔ بلکہ گفتگو نیز بشیخ دبا مریدانِ دیگر نکنی اگرچہ آن شیخ ہمرہِ پیرِ این کس باشد۔ مگر بہ اجازتِ پیرِ خود۔ چراکہ در ہم نشینی ایشاں ضررہا ونقصانہا بسیار بایں کس عارض می شود۔ پس بر طالبانِ این راہ باید کہ از صحبتِ ہمچنیں کسان واز اں جماعتے کہ غیر از ینہا باشند بطریقِ اَولیٰ اجتناب نماید ـــــ والسلام

تمت رسالہ انفاس نفیسہ

Marfat.com

رساله تصنیف حضرت خواجه عزیزان علی رامیتنی رح

بسم الله الرحمن الرحیم

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِیْنَ ۔ بداں اے دوستِ خدا زادک اللہ تعالیٰ صدقاً ویقیناً ودولتاً واقبالاً عزاً وجلالاً کہ روندۂ راہ را دہ شرط نگاہداشتنی است

شرط اول آنست کہ با طہارت باشد وطہارت بر چہار انواع است طہارتِ ظاہرست وطہارتِ باطن وطہارتِ دل وطہارتِ سر۔ طہارتِ ظاہر معلوم خاص وعام ست ولیکن در پاکی وحلالی آب تا امکان ست احتیاط باید کرد۔ ودر پاکی جامہ کہ اثر ہا بسیار دارد وطہارتِ باطن از لقمۂ حرام ومشروباتِ حرام کہ در حدیث آمدہ است کہ ہر کہ یک لقمۂ حرام خورد چہل روز نہ فریضۂ او قبول است ونہ نافلۂ او ونہ دعاے او مستجاب۔ وطہارتِ دل از صفاتِ ناپسندیدہ از غل وغش وکینہ وحسد ومکر وخیانت وبغض وعداوت ومحبتِ دنیا ظاہر کہ منظورِ نظرِ خلق ست تا پاک نمی شود نماز وطاعتِ او قبول نبود۔ پس منظورِ نظرِ خالق است تا پاک نشود بدولتِ محبت وعشقِ الٰہی مشرف نہ گردد۔ وطہارتِ سر از توجہ کردن

Marfat.com

بعز حق سبحانہٗ۔

شرط دوم خاموشیِ زبان است از کلامِ ناشایستہ و مشغول داشتن آن بقراءتِ قرآن و امر معروف و نہی منکر و اصلاحِ آدمیان و آموختن علم و آموزانیدن کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود هَلْ يُكِبُّ النَّاسَ عَلٰى مَنَاخِرِهِمْ فِي النَّارِ اِلَّا حَصَائِدُ اَلْسِنَتِهِمْ یعنی آدمیان کہ در آتش انداختہ می شوند در روے از درودہاے زبان ایشان است۔ رباعی:

ایزد چو بنا کرد بحکمت تن و جان — در ہر عضوے مصلحتے کرد نہان
گر مفسدنی ندیدہ بودی ز زباں — محبوس نمی کرد بہ زندانِ دہان

چوں مریم رضی اللہ عنہا خاموشی گزید حق تعالیٰ عیسیٰ علیہ السلام را در طفلی بسخن در آورد کہ قَالَ اِنِّيْ عَبْدُ اللّٰهِ اٰتٰنِيَ الْكِتٰبَ چون مریمِ تن، خاموشی گزیند حق تعالیٰ عیسیٰ دل را بگویائی در آرد ہیچ عجیب و غریب نباشد۔ ؎

تا مریمِ تن غرفہٗ قدسی نگزیند — با نفخۂ احیاء چو مسیحا نتواں بود

در خبر است کہ اہلِ بہشت را ہیچ حسرتے بزرگ تر ازاں نیست کہ لحظہ بر ایشاں گذشتہ باشد در دنیا کہ درو ذکرِ حق تعالیٰ نگفتہ باشند یا بر پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم صلوٰۃ نہ گفتہ باشند۔

شرط سوم خلوت است و عزلت از خلق نادیدہ در زنانِ نامحرم ننگرد

Marfat.com

کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ نظر در نا محرم تیر زہر آلود است چوں بر دل رسد جز ہلاک چہ باشد۔ چنانکہ حضرتِ رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است اَلنَّظَرُ سَهْمٌ مَسْمُوْمَةٌ مِنْ سِهَامِ اِبْلِيْسَ ؎

زتیرِ مکرِ شیاطینِ بد بپوش دو چشم ہلاک گردی اگر تیر کارگر یابی

چنانکہ در زنانِ نامحرم نظر کردن حرام است در اَمردانِ خوبصورت نیز نشاید نظر کردن کہ حرام است۔ قال اللہ تعالیٰ۔ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ۔ منقول است از رسول صلی اللہ علیہ وسلم کہ مر عائشہ صدیقہ را رضی اللہ عنہا وعن ابیہا دید کہ نان بیرون آوردہ بود تا بدرویش دہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ خود چرا بیرون آوردی کہ مرد است اُمّ المومنین رضی اللہ عنہا فرمود کہ این درویش نابینا است حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند اگر او نابینا است تو بینائی۔ وہر کہ حلال دارد دیا جواز دارد نظر نامحرم کردن را خوفِ کفر است۔ دیگر فائدہ عزلت نگاہداشتن دست است از ناشائستہ گرفتن وفائدہ پائے از ناپالیست رفتن وفائدہ گوش از ناشنیدنی کہ جنسِ نفس است کہ دشمن ترین دشمنان است۔ وکشادہ شدن درہائے غیب بر دل فائدہ دیگر نقوشِ دنیا از روئے آئینۂ دل دور کردن تا نقوشِ آخرت پرتو زند چوں صافی تمام یابد نورِ وحدانیت در وے پرتو زند اہلِ تجلی شود فریاد برآرد۔ رباعی

زاں مے خوردم کہ روح میخانۂ اوست مستے شدہ ام کہ عقل پیمانۂ اوست

زاں شمع کہ آفتاب پروانۂ اوست　　دو دے بمن آمد و آتشے در من زد

شرط چہارم روزہ است۔ فائدۂ روزہ تشبہ است بارو حانیان و قہر کردن نفس امارہ است خصوصیت اَلصَّوْمُ لِیْ وَاَنَا اَجْزِیْ بِہٖ و ثواب بے نہایت اِنَّمَا تُوَفَّی الصَّابِرُوْنَ اَجْرَھُمْ بِغَیْرِ حِسَابٍ و راہ گذرِ شیطان را گرفتن و سپر حاصل کردن کہ اَلصَّوْمُ جُنَّۃٌ مِّنَ النَّارِ و در دل گرسنگان شناختن و بخشودن دید و شادمانی رسیدن کہ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَۃٌ عِنْدَ اِفْطَارِہٖ وَفَرْحَۃٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّہٖ و صحتِ تن حاصل کردن و فائدۂ روزہ بسیار است و بشمار خاصۃً در ایام متبرکہ در ماہِ رجب و ذوالقعدہ و ذوالحجہ و محرم کہ در حدیث باسنادِ صحیحہ کہ راوی روایت کردہ است و گفتہ است کہ ہر دو گوشم کر باد کہ اگر از فلاں نشنودہ باشم کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ ہر کہ سہ روزہ از ماہِ حرام کہ این چہار ماہ است (کہ ذکر کردہ شد) بہ پنجشنبہ و آدینہ و شنبہ ہفتصد سالہ عبادت در دیوانِ عمل وے ثبت گرداند توفیق باد انشاء اللہ تعالیٰ۔

شرط پنجم ذکر است۔ و فاضل ترین اذکار گفتن لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ است۔ نظم

برتخت وجود ہر کہ شاہنشہ است　　او را سوئے عالم حقیقت راہ است
ہر لحظہ یقین کہ در دلِ آگاہ است　　دستش زید و نیک جہاں کوتاہ است
زیں بیش دلے بود ہزار اندیشہ　　اکنون ہمہ لا الٰہ الا اللہ است
اے خواجہ ترا غم جمال و جاہ است　　اندیشہ باغ و باغ و خرمگاہ است

Marfat.com

ما سوختگانِ عالم تجریدیم   مارا غم لا الٰہ الا اللہ است

د مُرغ ذکر را دو بال و پر می باید تا پرباز کند بعد ازاں پرواز کہ اِلَیْہِ یُصْعِدُ
اُلْکَلِمُ۔ یک پر حضور دیک پر اخلاص و دیگر ید انکہ حضور آگاہی باشد یعنی داند کہ
حق تعالےٰ دانا و بینا و شنواست۔ اگر بلند دپست می خواند۔ و اخلاص آن بود کہ از
کردار وگفتار نہ دنیا خواہد نہ جاہ و مال۔ و انچہ بدنیا تعلق دارد و نہ عقبیٰ طلبد از بہشت
و حور و قصور و انہار و اشجار و اشمار۔ و درمیان ذکر گوید الٰہی مقصودِ من توئی از تو ترا
می خواہم۔ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ ہر کہ گوید لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ بیروں آید
از دہانِ او مرغے سبز و مروے را دو بال سفید مکلل بزر و یاقوت برآید بر آسمان تا
بعرش رسد و آواز کند ہمچوں زنبور انگبین فرمان آید مر اورا کہ ساکت باش گوید چگونہ
ساکت باشم تا کہ گویندۂ من آمرزیدہ نشود۔ حق تعالیٰ فرمان فرماید مرآن مرغ را کہ ساکن
باش کہ گویندۂ ترا آمرزیدم و اے فرشتگان شما نیز گواہ باشید کہ سجلاتِ زلات گویندٔ
این مرغ را بہ آبِ غفران محو گردانیدم حق تعالیٰ مرآن جانور را ہفتاد زبان کرامت
فرماید تا آمرزش خواہد صاحب خود را تا روزِ قیامت شود اٰمَنَّا بِہٖ وَصَدَّقْنَا
آن جانور بیاید و دست گویندۂ خود را بگیرد و پرد تا بہشت ولیکن تلقین از مردے
باید گرفتن کہ او را اجازت باشد چنانکہ تیر از ترکش سلطان باید گرفتن و اگر ساے
ترکش باید گرفتن۔ قولہ تعالیٰ یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اذْکُرُوا اللّٰہَ ذِکْرًا کَثِیْرًا
در خبر است کہ روزے ہزار اندر ہزار نفس زدہ می شود۔ مرد را از نفسے سوال خواہند کرد

Marfat.com

کہ ہرچہ آوردی دیرچہ فردا آوردی ۔ رباعی

زہر نفس بقیامت شمار خواہد بود گنہ مکن کہ گنہگار خوار خواہد بود

بسا سوار کہ فردا پیادہ خواہد شد بسا پیادہ کہ فردا سوار خواہد بود

پس بندہ را باید کہ نفسہاے گذشتہ را کہ بے فائدہ برآوردہ است قضا کند و

این سریست تا صاحب صحبت نہ شود شمایان را نشاید گفتن ۔ بیت

سریکہ با تو دارم در نامہ چوں نویسم اسرار فاش گردد از کلک سر بریدہ

شرط ششم نگاہداشت خاطر است و چہار قسم است خاطر رحمانی و خاطر ملکانی

و خاطر شیطانی و خاطر نفسانی ۔ خاطر رحمانی تنبیہ غفلت است و خاطر ملکانی ترغیب طاعت

است و خاطر شیطانی تزئین معصیت است و خاطر نفسانی مطالبۂ شہوات است و در وند

راہ را خاطرے کہ پیدا می شود در وقت ذکر باید کہ نفی کند و برکار باشد تا روشن شود

کہ قبول کردن است یا رد کردن است ۔ و اگر نتواند تمیز کردن گوید خداوندا می دانی کہ

نمی دانم و می دانم کہ می دانی آنچہ خیر تست آن کرامت فرمائے و این دعا خواند:

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰھُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَّارْزُقْنَا اِتِّبَاعَہٗ وَ

اَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَّارْزُقْنَا اِجْتِنَابَہٗ لَا تَکِلْنَا اِلٰی نَفْسِنَا وَلَا اَقَلَّ مِنْ

ذٰلِکَ وَکُنْ لَنَا وَلِیًّا وَّحَافِظًا وَّنَاصِرًا وَّعَوْنًا وَّمُعِیْنًا وَّعَلٰی کُلِّ خَیْرٍ دَلِیْلًا

وَّمُلْقِنًا وَّمُؤَیِّدًا رَبَّنَا اٰتِنَا وَمَنْ حَضَرَنَا وَمَنْ غَابَ عَنَّا وَکُلَّ مُؤْمِنٍ

وَّمُؤْمِنَۃٍ فِی الدَّارَیْنِ حَسَنَۃً یَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَۃِ وَیَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ۔

Marfat.com

شرط ہفتم رضا دادن است بحکم خداے تعالیٰ و توکل و تفویض ہم ازین باب است در سرہ جہر و شدت و رخا و درمیان خوف و رجا باید بود در جمیع احوال۔ چون بکریمی و رحیمی و غفوری و ستّاری حق تعالیٰ نظر کند رجا قوت گیرد۔ و چون بعملے رد شدید العقابی نظر کند خوف قوت گیرد و چون نظر بر توفیق شود بندہ را رجا پیدا شود کہ اگر خواست داد و اگر نخواست توفیق نہ دادے۔ ؎

توفیق عزیز ست بہر کس ندہند — واین گوہر ناسفتہ بہرخس ندہند

و چون بتقصیر خویش نظر کند خوف پیدا شود ؎

بندہ ہمان بہ کہ ز تقصیر خویش — عذر بدرگاہ خدا آورد

ورنہ سزاوار خداوندیش — کس نہ تواند کہ بجا آورد

خیر او در دنیا این است کہ درمیان خوف و رجا باشد در جمیع احوال اگرچہ در طاعتی در حضرت اولا تأمن ارچہ در چہ معصیتی از در او لا تیئاس ؎

ایمن مباش خواجہ و نومید ہم مشو — اسلام درمیانہ خوف و رجا بود

شرط ہشتم اختیار صحبت صالحان است و ہجران مفسدان۔ و مرشیفتگان را در پس حجاب باید بود تا نظر بر نامحرم نیفتد و نامحرم را نیز بروے نیفتد ذکر عزیزان ست رباعی۔ با ہر کہ نشستی و نشد جمع دلت — ورتو نہ رہید زحمت آب و گلت

از صحبت او اگر تبرا نہ کنی — ہرگز نہ کند روح عزیزان بحلت

شرط نہم بیداری ست و در وے فوائد بسیار ست اول تخلق باخلاق اللہ

لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ۔ ؎

گفتم بچہ خدمت بوصالت برسم　　گفتا کہ تخلقوا باخلاق اللہ

و شب خلوتخانہ عاشقانست کہ راز و نیاز بحضرت بے نیاز عرضہ می دارند بے تشویش اغیار ۔ ؎

از صبح وجود بے خبر بود عدم　　آنجا کہ من و عشق تو بودیم بہم

در روز اگر کسے نیابم محرم　　شب ہست غمت ہست و من و آتش چشم

ہر دولتے و سعادتے کہ سالکان راہ یافتند در شب یافتند ۔ ؎

دولت شبگیر خواہی خیز و شب را زندہ دار　　خفتہ نا بینا بود دولت بہ بیداران رسد

شرط دوم نگاہداشت لقمہ است ۔ باید کہ لقمہ حلال و پاک بود ۔ و این از جملہ فرایض است قال اللہ تعالیٰ ۔ کُلُوْا مِمَّا فِی الْاَرْضِ حَلٰلًا طَیِّبًا و رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ عبادت دہ جز است نہ جزء روزی حلال طلب کردن است و باقی عبادت یک جزء است و حلال آنست کہ بوقت ورزیدن بخدائے عاصی نشود و طیب آنست کہ بوقت خوردن او بہ نیت قوت طاعت باشد و چون حلال پاک بود اسراف نکند ۔ ؎

گرچہ ہست آنحضرت کُلُوْا وَاشْرَبُوْا　　از پے آن آمدست وَلَا تُسْرِفُوْا

و چون خورد باید کہ با ذکر بود ۔ اگر بغفلت خورد ہمچنان بود کہ ذبیحہ بے بسملہ می خورد کہ وَلَا تَاْکُلُوْا مِمَّا لَمْ یُذْکَرِ اسْمُ اللّٰہِ عَلَیْہِ ظاہر آیۃ اقتضا می کند

Marfat.com

چون خورد با غافلان ہم کاسہ نہ شود۔ رباعی

منشین با بداں کہ صحبت بد　　گرچہ پاکی ترا پلید کند

آفتابے بداں بزرگی را　　ذرۂ ابر ناپدید کند

گوہر از ناقصان رہ مطلب　　زانکہ ایں مایہ کاسطے دارد

و باید کہ پزند طعام با طہارت، و با ذکر بود تا بسبب غفلت وغیرگی نشود کہ خواجہ خضر صلوات اللہ علیہ وسلامہ بر نزدیک خواجہ خواجگان خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس اللہ تعالیٰ روحہ آمدند سفرہ حاضر ساختند خواجہ خضر صلوات اللہ علیہ وسلامہ نخوردند و گفتند آنکس کہ خمیر کردہ است بے طہارت بودہ است۔ ایں لقمہ لائق حق ما نیست رزقنا اللہ و لجمیع محبینا حلالا طیبا۔ آمین رب العلمین ؎

رسالهٔ انسیه حضرت مولانا یعقوب چرخی قدس سره

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد و ثنا مبدعِ ارض و سما را که جنس انس را مظهر انواعِ کمالات گردانید و انبیاء و اولیا را وسائط تکمیل ساخت و محمد رسول الله علیه الصلوٰة والسلام درین باب بمزید ارشاد بر همه انسان تفضیل کرد و امت او را نیز بنا بریں بهترین امم گردانید و بعضے از امت را بولایتِ خاصه محفوظ داشت و دلیل برآں متابعتِ ظاهره و باطنه او را گردانید۔ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ و هر کس که از سعادتِ متابعت او روے بتافت بشقاوتِ ابدیه مستهلک شد که قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ۝ پس هر که خواهد که بنعمتِ ولایتِ خاصه مشرف شود وے را از متابعت او چاره نباشد بنا بر این معنی فقیر حقیر یعقوب بن عثمان بن محمود الغزنوی ثم الچرخی لازال جدهٗ کجدهٖ محموداً خواست که شمهٔ از سیرت و طریقتِ مستقیمه که بوے رسیده بود از حضرت مخدومی شیخ الاسلام والمسلمین قطب المشائخ والاولیاء فی العالمین خواجه بهاء الحق والدین المشتهر المعروف به نقشبند رحمة الله تعالی علیه

53581

Marfat.com

در قید کتاب آورده تا فوائد آن بروزگار بماند و سبب رشد اصحاب و احباب باشد
و ذکر سلسله و احوال عجیبهٔ ایشان را بعضے بطریق اختصار کرده شد ۔ فاما آنچه
بنسبت جذبه ترتیب کرده اند بقلم شرح نتوان داد چون بعنایت بے غایت داعیهٔ
طلب دین فقیر پیدا شد و قاید فضل الٰهی بحضرت ایشان کشید در بخارا ملازمت
ایشان می کردم و بکرم عام ایشان التفات می یافتم تا بهدایت صمدیت یقین شد
که از خواص اولیاء الله اند و کامل مکمل اند بعد از اشارت غیبیه و واقعات کثیره
تفاؤل بکلام الله کردم این آیت آمد که أُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللهُ
فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ در فتح آباد که مسکن این فقیر بود متوجه مزار شیخ عالم
سیف الحق والدین الباخرزی رحمة الله علیه نشسته بودم که ناگاه پیک قبول
الٰهی در رسید و بے قراری در من پیدا شد قصد حضرت ایشان کردم چون بقریهٔ
کوشک هندوان که منزل ایشان بود رسیدم حضرت ایشان را در راه منتظر دیدم
تلطفی و احسان نمودند و بعد از نماز شام صحبت داشتند و هیبت ایشان بر من
مستولی شده بود و مجال نظر نبود گفتند اَلْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ الْقَلْبِ فَذٰلِكَ
عِلْمُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعِلْمُ اللِّسَانِ فَذٰلِكَ حُجَّةٌ عَلَى ابْنِ آدَمَ
امید هست که از علم باطن نصیبی بتو رسد ۔ فرمودند در حدیث اِذَا جَالَسْتُمْ
أَهْلَ الصِّدْقِ فَاجْلِسُوهُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُمْ جَوَاسِيسُ الْقُلُوبِ
يَدْخُلُونَ فِي قُلُوبِكُمْ وَيَنْظُرُونَ إِلَى هِمَمِكُمْ و ما موریم امشب

18…

Marfat.com

تا اشارت بچه شود تا بآن عمل کنیم چون بامداد کردند گفتند مبارکباد که اشارت بقبول شد و ما کس را قبول نمی کنیم و اگر می کنیم دیر قبول می کنیم فامّا تا ہر کس چون آید و وقت چون باشد سلسلۂ مشائخ خود را بخواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمہ اللہ بیان کردند و این فقیر را بہ وقوفِ عددی مشغول کردند و فرمودند کہ اول علم لدنی این سبق است کہ خواجہ عبدالخالق غجدوانی در پیش یکے از کبرا مولانا صدرالدین تفسیر می خواندہ باین آیۃ رسید کہ اُدْعُوْا رَبَّکُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْیَۃً کہ حق سبحانہٗ وتعالیٰ بندگانِ خود را فرمودہ است۔ اگر ارادت حق سبحانہٗ وتعالیٰ باشد تو رسید بعد از آن یکے از بندگانِ خاص خداے تعالیٰ بخواجہ عبدالخالق رسید و الیشان را این سبق تلقین کرد و مشہور است کہ آن بندۂ بزرگ خضر بود زادہ اللہ تعالیٰ علماً وَّ حِکْمَۃً۔ بعدۂ چند وقت در ملازمتِ الیشان می بودم تا غایتے کہ این فقیر را از بخارا اجازت سفر شد گفتند کہ انچہ از ما بتو رسیدہ است بہ بندگانِ خداے تعالیٰ برسان تا سببِ سعادتِ الیشان باشد و در حالِ وداع سہ بار گفتند کہ ترا بخدا سپردیم ازین سپارش امید بسیار شد زیرا کہ در حدیث است اِنَّ اللہَ تَعَالیٰ اِذَا اسْتُوْدِعَ حَفِظَہٗ۔ وچون از بخارا ارتحال افتاد بشہر کش سبز رسیدہ شد و چند وقت آنجا اقامت افتاد خبر وفاتِ الیشان رسید۔ خاطر مجروح و محزون شد و خوفِ عظیم مستولی شد کہ نعوذ باللہ مبادا کہ باز بعالم طبیعت میل افتد و داعیہ طلب نماید و روحانیتِ الیشان را دیدم کہ زید بن الحارثہ رضی اللہ عنہ را یاد کردند و این آیۃ را خواندند

Marfat.com

وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَاِنْ مَّاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ۔ وچوں از صحبتِ ایشان محروم شدہ بودم میل شد کہ طائفۂ دیگر راکہ از درویشان بودند لاحق شوم و بطریقۂ ایشان متوجہ شوم باز روحانیتِ ایشان را دیدم کہ می گویند قَالَ زَیْدُ ابْنُ الْحَارِثَةُ اَلسِّنِیْنُ وَاحِدٌ۔ دانستم کہ اجازت نیست واز میانِ صحابہ زید بن حارثہؓ را تخصیص کردند زیراکہ زید داعئ حضرت رسول اللہ بود صلی اللہ علیہ وسلم یعنی پسر خواندۂ رسول بود صلی اللہ علیہ وسلم۔ حضرت خواجگانِ ما قدس اللہ ارواحہم طالبان را بفرزندی قبول می کنند۔ پس اصحاب ایشان ادعیاے ایشان باشند واللہ اعلم۔ دو کرت دگر ایشان را در وقت دیدم۔ گفتم، شما را در قیامت بچہ یابم۔ فرمودند بہ تشرع یعنی عمل کردن بہ شریعت ازین سہ بشارت اشارت شد بایچہ درمیان خود می فرمودند کہ ما ہرچہ یافتیم بفضلِ الٰہی برکت عمل کردن بہ آیاتِ قرآنی واحادیث مصطفٰے وطلب کردن نتیجہ ازان عمل ورعایتِ تقویٰ وحدودِ شرعیہ وقدم زدن در عزیمت وعمل کردن سنت وجماعت واجتناب از بدعت بود۔ چوں دریکبار اجازت می کردند مرا بطلب خواجہ علاء الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ مِنَ الْمَلِكِ الْجَبَّارِ فرستادند بطریق اشارت متابعت ایشان فرمودند بموجب سپارش چند سال ملازمت ایشان کردہ شد لطف وکرم ایشان را بہمہ کس نہایت نبود علی الخصوص باین فقیر

Marfat.com

از صحبتِ شریفِ ایشان محروم شدم خواستم با متثالِ امرے کہ خواجۂ ما رحمۃ اللہ علیہ کردہ اند کہ آنچہ از ما بتو رسیدہ است بدیگرے برسان بقدر حال بکنیم بطریق خطاب مر حاضران را و کتاب مر غائبان را و این فقیر خود را مستحق این نمی داند فاما اعتقاد این است کہ اشارت بے حکمت نبودہ باشد ؎

توچشم خویش را دیدن میاموز　　فلک را راست گردیدن میاموز

واز روح مقدس ایشان مستفید می شدم۔ و درین کار عظیم یکے از ان امور کہ فرمودند دوام وضو بودہ و ذکر مداومت بر وقوف قلبی بود۔ و ذکر اشارت بود بہ نمازہائے نافلہ در اوقاتِ شریفہ و این وصیتہا را و فوائد آن بیان کردہ شد و بعضے از فوائدِ ایشان و فوائد خواجہ علاء الدین رحمہم اللہ تعالیٰ آوردہ شد بعونِ خالق الکون۔

بدانکہ حضرت خواجہ مارا قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ در طریقت نظرِ قبول بہ فرزندی از شیخ طریقت خواجہ محمد بابا سماسی بود و ایشان را از حضرت خواجہ علی رامیتنی و ایشان را از حضرت خواجہ محمد ابو الخیر فغنوی و ایشان را از حضرت خواجہ عارف ریوگری و ایشان را از حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی و ایشان را از حضرت شیخ ابو یعقوب یوسف ہمدانی و ایشان را از حضرت شیخ ابو علی فارمدی کہ پیرِ شیخ امام غزالیؒ بودہ است و ایشان را از حضرت ابو القاسم گرگانی۔ و شیخ ابو القاسم گرگانی را در تصوف انتساب بہ شیخ

جنیدؒ بہ سہ واسطہ می رسد۔ دیگر شیخ ابو علی فارمدیؒ را انتساب بہ شیخ ابو الحسن خرقانیؒ والیشان را بہ سلطان العارفین بایزید بسطامیؒ والیشان را بہ امام جعفر صادق والیشان را بہ پدرِ خود امام محمد باقر والیشان را بہ پدرِ خود امام زین العابدینؓ والیشان را بہ پدرِ خود سید الشہدا امیر المؤمنین حسین حسینؓ والیشان را بہ پدرِ خود امیر المؤمنین و امام المتقین علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ والیشان را بہ حضرتِ رسالت صلی اللہ علیہ وسلم۔ و دیگر امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ را انتساب در علمِ باطن بہ پدرِ مادرِ خود قاسم بن محمد بن ابی بکر است کہ از کبارِ تابعین بودہ است و قاسمؒ را انتساب در علمِ باطن بہ سلمان فارسی است و سلمان را با وجود دریافتِ حضرتِ رسالت صلی اللہ علیہ وسلم انتساب در علمِ باطن بہ ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نیز بودہ پس حضرت خواجۂ ما را قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم در تصوف نسبت بچہار وجہ است یکے بہ حضرت خواجہ خضرؑ زاد اللہ تعالیٰ علماً وحکمۃ۔ دوم بحضرتِ شیخ جنیدؒ سوم بہ سلطان العارفین سلطان بایزیدؒ تا بحضرت امیر المؤمنین ابو بکر صدیقؓ و امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہما۔ واز بہرِ این معنی الیشان را نمکِ مشائخ می نامند۔

در فضیلت دوام وضو خواجۂ ما رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند کہ دائم بطہارت می باید بود کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند۔ لَا یُوَاظِبُ عَلَی الْوُضُوْءِ اِلَّا مُؤْمِنٌ۔ یعنی ہمیشہ بہ وضو نتواند بود مگر کسے کہ مومن باشد

Marfat.com

قال اللہ تعالیٰ فِیْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ اَنْ يَّتَطَهَّرُوْا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ۔ یعنی در مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا در مسجد قبا مرد آنند کہ دوست می دارند خود را کہ پاک سازند بہ کلوخ و باز بہ آب بشویند و بعضے گویند کہ دوست می دارند آنکہ خود را بغسل کردن پاک کنند از نجاست وخباثت و لبشب خواب... ند۔ وخدائے تعالیٰ دوست می دارد آن کسانے را کہ خود را پاک سازند۔ ازانجا دانستہ شد کہ در طہارت ساختن وخود را پاک داشتن دوستی خدائے تعالیٰ حاصل آید و چہ سعادت خوشتر ازین باشد کہ بندہ دوست خدائے تعالیٰ باشد۔ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اِذَا تَوَضَّأَ الْمُؤْمِنُ وَغَسَلَ وَجْهَهٗ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهٖ كُلُّ خَطِيْئَةٍ نَظَرَ اِلَيْهَا بِعَيْنِهٖ مَعَ الْمَاءِ وَاِذَا غَسَلَ يَدَهٗ خَرَجَ مِنْ يَدِهٖ كُلُّ خَطِيْئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ وَاِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَ كُلُّ خَطِيْئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلَاهُ مَعَ الْمَاءِ حَتّٰى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِّنَ الذُّنُوْبِ۔ یعنی رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ چون وضو سازد بندۂ مومن و بشوید روے خود را بیرون آید بہ آب از دست و پاے وے ہر گناہے کہ بدست و پاے کردہ باشد تا پاک شود از گناہان و بطہارت ظاہر طہارت باطن کند و در وقت شستن ہر عضوے کلمۂ شہادت را بخواند و مسواک را بے ضرورت ترک نہ کند کہ ثواب بسیار است۔ و چون تمام کند بگوید اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ

Marfat.com

اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُہٗ۔ اَللّٰھُمَّ اجْعَلْنِیْ مِنَ التَّوَّابِیْنَ وَ اجْعَلْنِیْ مِنَ الْمُتَطَھِّرِیْنَ وَاجْعَلْنِیْ مِنَ الصَّالِحِیْنَ۔ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ بعد از طہارت کردن این بگوید کشادہ شود برویٔ ہشت در بہشت کہ از ہر در کہ خواہد در آید و ایستادہ شود از آب وضو پارہ بیاشامد و بگوید اَللّٰھُمَّ دَاوِنِیْ بِدَوَائِكَ وَاشْفِنِیْ بِشِفَائِكَ وَاعْصِمْنِیْ مِنَ الْوَھْنِ وَالْاَمْرَاضِ وَالْاَوْجَاعِ۔ و بعد از آن دو رکعت تحیت وضو بگذارد و بعد از آن بمحاسن شانہ کند آغاز بہ ابروے راست کند۔ بعضے از مفسران گفتہ اند درین آیۃ یٰبَنِیْٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِیْنَتَكُمْ مراد از زینت محاسن شانہ کردن است۔ و درین دو رکعت نماز نفی خاطر کند۔ و بظاہر و باطن متوجہ بہ این نماز باشد رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود مَامِنْ مُسْلِمٍ یَتَوَضَّأُ فَیُحْسِنُ الْوُضُوْءَ ثُمَّ یَقُوْمُ فَیُصَلِّیْ رَکْعَتَیْنِ مُقْبِلًا عَلَیْھِمَا وَوَجْھَہٗ اِلَّا وُجِبَ لَہُ الْجَنَّۃُ۔ یعنی ہر مسلمانے کہ وضو بسازد و وضو را نیکو بسازد یعنی فرائض و سنن و آداب بجا آرد۔ پس برخیزد و دو رکعت نماز بگذارد و بحضور تمام۔ نیست جزاے وے مگر بہشت۔ و حضرت خواجہ بہاءالدین رحمۃ اللہ علیہ می گفتند کہ درین نماز باید کہ خود را بہ ارکان نماز و احکام مشغول دارد و این بہ نسبت مبتدی باشد۔ در نماز تحیۃ وضو ثواب بسیار ست۔ شیخ شہاب الدین سہروردی رحمۃ اللہ علیہ گفتہ اند در ہمہ اوقات بگذارد و شیخ محی الدین عربی رحمۃ اللہ علیہ

Marfat.com

گفتہ کہ در اوقات مکروہ نگذارد واین بہ مذہب علمای ما موافق است وبعد از نماز سہ بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ الَّذِیْ لَآ اِلٰہَ اِلَّا ھُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْہِ بہ نیت توبہ از گناہان و دعا کند۔ وشب در وز باید کہ با طہارت بود وبطہارت خواب رود کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ بَاتَ طَاھِرًا فِیْ شِعَارٍ طَاھِرٍ بَاتَ فِیْ شِعَارِہٖ مَلَکٌ فَلَا یَسْتَیْقِظُ سَاعَۃً مِّنَ اللَّیْلِ اِلَّا قَالَ الْمَلَکُ اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ عَبْدَکَ فُلَانًا فَاِنَّہٗ قَدْ بَاتَ طَاھِرًا۔ یعنی ہر کہ شب خواب رود بہ طہارت در جامہ پاک وے باشد فرشتہ ہر ساعت کہ از خواب بیدار شود آن فرشتہ دعا از خدائے تعالیٰ آمرزش خواہد۔ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اَلنَّائِمُ الطَّاھِرُ کَالْقَائِمِ الصَّائِمِ یعنی ثواب کسے کہ خواب رود بطہارت ہمچو ثواب روزہ دار وشب طاعت کنندہ باشد و بے ضرورت جُنُب خواب نہ رود۔ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود لَا یَدْخُلُ الْمَلَائِکَۃُ فِیْ بَیْتٍ فِیْہِ الصُّوْرَۃُ وَالْکَلْبُ وَالْجُنُبُ۔ یعنی در نمی آید فرشتہ رحمت در خانہ کہ در وے صورت وسگ یا جنب باشد۔ وچون خواہد کہ در خواب رود ودر جائے خواب متوجہ قبلہ بنشیند و آیۃ الکرسی و آمن الرسول بخواند وہر بار کہ خواند در میان دو کف دست بدمد وبر ہمہ اعضائے خود بمالد کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم چنین کردہ اند وسہ بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ الَّذِیْ لَآ اِلٰہَ

Marfat.com

اِلَّا ھُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْہِ۔ در حدیث است کہ ہر کہ در وقت خفتن سہ بار استغفار کند حق تعالیٰ ہمہ گناہان وے را بیامرزد۔ و بذکر مشغول باشد تا غایتے کہ خواب برمے غلبہ کند۔ بعد ازان بدست راست روے سوے قبلہ تکیہ کند و کف دست راست برروے نہد و سہ بار بگوید۔ اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْلَمْتُ نَفْسِیْ اِلَیْکَ وَوَجَّھْتُ وَجْھِیْ اِلَیْکَ وَفَوَّضْتُ اَمْرِیْ اِلَیْکَ وَاَلْجَاْتُ ظَھْرِیْ اِلَیْکَ رَغْبَۃً وَّرَھْبَۃً اِلَیْکَ لَا مَلْجَاءَ وَلَا مَنْجَاءَ مِنْکَ اِلَّا اِلَیْکَ اٰمَنْتُ بِکِتَابِکَ الَّذِیْ اَنْزَلْتَ وَنَبِیِّکَ الَّذِیْ اَرْسَلْتَ اَللّٰھُمَّ اقْضِنِیْ فِیْ اَحَبِّ السَّاعَاتِ اِلَیْکَ وَاسْتَعْمِلْنِیْ بِاَحَبِّ الْاَعْمَالِ اِلَیْکَ الَّذِیْ تُقَرِّبُنِیْ اِلَیْکَ زُلْفَاءَ وَتُبَعِّدُنِیْ مِنْ سَخَطِکَ بُعْدًا اَللّٰھُمَّ لَا تُؤْمِنِّیْ مَکْرَکَ وَلَا تُوَلِّنِیْ غَیْرَکَ وَلَا تُنْسِنِیْ ذِکْرَکَ وَلَا تَجْعَلْنِیْ مِنَ الْغَافِلِیْنَ۔ قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ یَا فُلَانُ اِذَا اَوَیْتَ اِلٰی فِرَاشِکَ فَقُلْ۔ اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْلَمْتُ نَفْسِیْ اِلَیْکَ اِلٰی قَوْلِہٖ اَرْسَلْتَ فَاِنَّکَ اِنْ اَمْسَیْتَ فِیْ لَیْلَتِکَ اَمْسَیْتَ عَلَی الْفِطْرَۃِ اَیْ عَلَی الدِّیْنِ الْحَقِّ وَاِنْ اَصْبَحْتَ اَصْبَحْتَ خَیْرًا ھٰذَا حَدِیْثٌ اَخْرَجَہُ الْبُخَارِیُّ وَغَیْرُہٗ مِنَ الْاَئِمَّۃِ۔ و بذکر مشغول شود تا بخواب رود و ہر بار کہ بیدار شود بذکر مشغول شود تا بخواب رود و لنوم العالم اشارت باین نوع خواب است واللہ تعالیٰ الموفق۔

Marfat.com

در فضیلت ذکر خفیہ مکیفیہ۔ مخصوص این سبق را خواجۂ ما وقوف عددی گفتند ہے۔ می فرمودند کہ در حدیث است اِجْمَعُوْا وُضُوْءَکُمْ الخ طہارت ظاہر و باطن حاصل آید از ہمہ صفتہاے بد۔ چون حسد و عداوت و بغض و دوستی ہر چیزے کہ باشد جز محبت مولاے تعالیٰ و دل بہ محبت ہو اللہ تعالیٰ آرام گیرد و چون دل از صفتہاے بد پاک شود و بصفتہاے نیک آراستہ شود سالم شود واز بلاہاے این جہان خلاص تواند یافت مگر بہ دلِ سالم قال اللہ تعالےٰ یَوْمَ لَا یَنْفَعُ مَالٌ وَّلَا بَنُوْنَ اِلَّا مَنْ اَتَی اللّٰہَ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ۔ یعنی در روزِ قیامت مالہا و پسران بہ کسے ہیچ نفع نہ تواند رسانیدن مگر آن کس کہ در قیامت بدلِ سالم بیاید کہ آن کس برحمتِ حق واصل شود بسبب دلِ سالم و صفت دل این است کہ گفتہ اند ؎

زغیرت خانۂ دل را زغرت کردہ ام خالی کہ غیرت را نمی شاید درین خلوت سرا رفتن

دیگر اگفتہ اند کہ مقصود از ہمہ عبادتہا ذکر است و فکر چون جان است و ہمہ عبادتہا چون قالب۔ اگر در عبادتہا از حضرتِ او غافل باشد آن فائدہ نہ دہد۔ و خواجۂ ما رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند کہ چون این بیت را تعویذ نویسد بیمار صحت یابد انشاء اللہ تعالیٰ۔ ؎

تا در دے ترا بدیدم اے شمع طراز نے کار کنم نہ روزہ دارم نہ نماز
چون با تو بوم مجاز من جملہ نماز در بے تو بوم نماز من جملہ مجاز

Marfat.com

بدانکه در ذکرے کہ اخلاص نہ باشد چندان فائدہ و نتیجہ نہ دہد قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من قال لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ باخلاص در بہشت در آید پرسیدہ شد کہ اخلاص این کلمۂ طیبہ چیست رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت کہ اخلاص وے آنست کہ گوینده خود را از حرامہا باز دارد و برکت گفتن این کلمہ دل وے بصلاح آید و استقامت در اقوال و افعال و احوال او پدید آید چون استقامت ظاہرہ و باطنہ حاصل آید جمیع سعادت میسر شود قال اللہ تعالیٰ اِنَّ الَّذِیْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰہُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا بدرستی آن کسانے کہ گفتند کہ پروردگار ما اللہ تعالیٰ است و ایمان آوردند بگفتن۔ لا الٰہ الا اللہ باشرائط آن پس راست شوند ظاہرًا و باطنًا و نتیجہ این کلمہ حاصل شد ایشان را و آن استقامتِ ظاہری است یعنی حدود ظاہر شریعت و استقامتِ باطنہ کہ آن عبارت است از ایمان حقیقی کہ خواجۂ ما رحمۃ اللہ آن را تفسیر کردہ اند بپاک کردن دل از جمیع منفعت و مضرت کہ دل مشغول گرداند از حضرتِ حق تعالیٰ جزائے ایشان را این باشد "تتنزل علیہم الملائکہ" فرود آید برایشان در وقتِ رفتن ازین جہان فرشتگان رحمت بگویند بایشان کہ لَا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا مترسید از عذاب آن جہان و غمناک مشوید بفوت شدن راحتہائے این جہان وَ اَبْشِرُوْا بِالْجَنَّۃِ الَّتِیْ کُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ بابشارت شوید از ان بہشت کہ وعدہ کردہ شدہ بودید بہ آن۔ و بگویند آن فرشتگان مر این

Marfat.com

مومن را نَحْنُ اَوْلِيَآءُكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مائیم دوستان شما درین سرا بگویند آن فرشتگان مراین مومن را وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ۝ نُزُلًا مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ مر شمار است آنچه آرزو برید. و جمیع این نعمتها نزل باشد از نیک آمرزنده و نیک رحم کننده مر شمارا نزول ما حضر را گویند که پیش مہمان بیارند و بعد از ان تکلف دگر کنند و ہمہ نعمتہا جنت ماحضر باشد بہ نسبت لقاے بیچون حضرت باری تعالیٰ۔ و اگر ذکر با غفلا نباشد چندان فائدہ نہ دہد بلکہ خوف عظیم باشد کہ من قال اللّٰہ تعالیٰ وَقَلْبُهٗ غَافِلٌ مِّنَ اللّٰهِ فَخَصْمُهٗ فِي الدَّارَيْنِ اللّٰهُ۔ یعنی ہر کہ اللّٰہ گوید و دل وے از رعایت احکام اللّٰہ غافل باشد خصم وے در ان جہان اللّٰہ تعالےٰ باشد و در فضیلت ذکر آیات و احادیث بسیار ہست و مجمل ہمہ این ہست کہ یاد کردہ شد و اللّٰہ تعالےٰ اعلم و فائدہ تمام و تیسکہ از ذکر حاصل آید تلقین از مردے گرفتہ باشد۔ و خواجۂ ما رحمۃ اللّٰہ علیہ می فرمودند کہ کسانے کہ بہ ارشاد و تلقین مشغول اند سہ نوع اند کامل مکمل کامل مقلد و کامل بیکمال۔ و کامل مکمل را بعضے از مصنفات قطب المشائخ خواجہ محمد علی حکیم ترمذی رحمۃ اللّٰہ تعالےٰ گفتہ اند کہ وے را از ولایت نبی چہار دانگ نصیب باشد۔ و کامل مکمل نورانی ہست و نور بخش ہست و کامل نورانی است لیکن نور بخش نیست۔ و مقلد بہ تلقین شیخ کارے بکند۔ و اگر باذن شیخ کامل مکمل باشد نیز امید داری ہست فاما فائدہ دران ہست کہ

Marfat.com

یقین از کامل بکمال باشد و آن حکم وجود گیرد۔ و گفتہ اند قطب می باید یا خلیفہ قطب و بہر حال کہ باشد دائم بذکر مشغول باشد بہ آن کیفیت کہ تلقین کردہ اند و ہمہ اوقات خود را مصروف بذکر دارد علی الخصوص پیش از صبح و بعد از نماز عشاء نیز را فرمودہ بودند عارف رومی می فرماید رباعی

از ذکر ہمی نور فزاید مہ را
در راہ حقیقت آورد گمرہ را

ہر صبح و ہر شام در خود ساز
خوش گفتن "لا الٰہ الا اللہ" را

بامداد و شبانگہ بذکر مشغول بود از جملہ ذاکران بود نہ از غافلان بحکم این آیہ وَاذْكُرْ رَبَّكَ تَضَرُّعًا وَّخِيْفَةً وَّدُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغَافِلِيْنَ۔ و یاد کن اے محمد پروردگار خود را بہ مسکینیت و تضرع نے آواز بلند در بامداد و شبانگاہ و مباش اے محمد در غافلان۔ و بعضے از مفسران گفتہ اند کہ مراد از غدو و اصال شب و روز ہست یعنی علی الدوام بہ ذکر خفیہ مشغول باش۔

بدانکہ در پنج آیہ و حدیث بطریق صحیح امر بذکر بلند نیست و نیامدہ است بلکہ امر بذکر خفیہ آمدہ است چنانکہ درین آیہ دیگر مذکور است۔ قال اللہ تعالیٰ اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً یعنی بخوانید پروردگار را بہ مسکینیت و تضرع و آہستہ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ۔ بدرستی و راستی کہ اللہ تعالیٰ دوست نمی دارد کسانے را کہ از حد درگذرند و آواز بلند کنند در

تفسیر امام نجم الدین عمر صاحب منظومہ در معنی این آیت آمدہ است کہ ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ روایت کردہ است کہ صحابہ با رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در سفر بودند بالائے بلندی بر آمدند تکبیر و تہلیل گفتند و آواز بلند کردند رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وصحبہ وسلم فرمود اَیُّہَا النَّاسُ اِتَّقُوْا عَلٰی اَنْفُسِکُمْ اِنَّکُمْ لَا تَدْعُوْنَ اَصَمًّا وَلَا غَائِبًا اِنَّکُمْ تَدْعُوْنَ سَمِیْعًا قَرِیْبًا وَھُوَ مَعَکُمْ۔ اے مردمان نگہدارید بر نفسہاے تان نعرہ نزنید و در دلہاے خود خداے تعالیٰ را یاد کنید کہ غائب را نمی خوانید بلکہ شما می خوانید آن را کہ شنوا است و نزدیک است قریب بہ شما۔ وغیر این دلائل بسیار است بنا برین علماء گفتہ اند ذکر بلند بخلاف دلیل است۔ و مشائخ گفتہ اند ذکر خفیہ اولیٰ است۔

نعرہ کم کن زانکہ نزدیک است ما کہ از نزدیکی گمان آید حصول

و بسبب مداومت و ملازمت از قوتِ عددی دل زود ذاکر شود و از حضرت خواجہ سماع دارم کہ می گفتند ۔

دل چو ماہی و ذکر چون آبست زندگی دل بذکر وہاب است

و چون دل ذاکر شود و علامتِ او ظہور کند بعد از آن بوقوفِ قلبی مشغول باید بود و فوائد آن بیان کنم

بدانکہ از حضرتِ خواجہ رحمہ اللہ سماع دارم کہ می گفتند ۔ اَلَّذِیْنَ کَرُوْا

را ارتفاعُ الغفلةِ وَاِذَا ارْتفعَ الغفلةُ فَاَنتَ ذَاکِرٌ اے ذکر دور شدن غفلت ہست چون غفلت دور شد مرد ذاکر شد اگرچہ خاموش باشد. می فرمودھ رعایت وقوف قلبی مہم است در ہمہ احوال۔ در خوردن وخفتن ورفتن و فروختن و خریدن و طہارت ساختن و نماز گذاردن و قرآن خواندن و کتابت کردن و درپیش وعظ گفتن۔ باید کہ یک چشم زدن غافل نہ باشد تا مقصود حاصل آید و کبرا گفتہ اند مَنْ غَمَضَ عَیْنَیْہِ مِنَ اللہِ غَمْضَۃً لَا یَصِلُ اِلَیْہِ طُوْلَ عُمُرِہٖ یعنی ہر کہ یک چشم زدن از خدائے تعالیٰ غافل شود بانچہ مقصود ہست نرسد در عمر دراز ونگاہداشتن باطن کارِ مشکل ہست فاما بعنایت حق تعالیٰ و بہ تربیت خاصانِ حق زود میسر شود۔ بیت

بے عنایاتِ حق وخاصانِ حق گر ملک باشد سیہ ہستش ورق

و در صحبت دوستان خدائے تعالیٰ کہ ہم سبق باشند و منکر یکدیگر نباشند و شرائط صحبت نگاہدارند زود میسر شود۔ و بیک التفاتِ باطن شیخ کامل مکمل تصفیۂ باطن حاصل آید کہ بریاضات کثیرہ حاصل نیاید چنانکہ عارف رومی گوید

انکہ بہ تبریز دید یک نظر شمس دیں طعنہ زند بر دلہ سخرہ کند بر چلہ

و سخن شیخ ابو یوسف ہمدانی است قدس اللہ سرہ العزیز اِصْحَبُوْا مَعَ اللہِ وَ اِنْ لَّمْ تُطِیْقُوْا فَاصْحَبُوْا مَعَ مَنْ یَّصْحَبُ مَعَ اللہِ یعنی صحبت باخدائے تعالیٰ دارید واگر میسر نہ شود شمارا با خدائے تعالیٰ پس صحبت با کسے

کہ صاحب ہمت باخدا ے تعالیٰ۔ و خواجہ علاء الدین عطار ترجمہ میگفتند کہ این معنی بعد از فنا دست دہد و اگر نتوانید صحبت باخدا ے تعالیٰ داشتن صحبت با اہل فنا دارید و درین حدیث کہ اِذَا تَحَیَّرْتُمْ فِی الْاُمُوْرِ فَاسْتَعِیْنُوْا بِاَہْلِ الْقُبُوْرِ نیز می گفتند کہ اشارت بصحبت اہل فنا است فاما اگر از بہر دفع ملامت و اغراض فاسدہ و جمع دنیا و استمالت اہل دنیا باشد از ان صحبت حذر باید کرد۔ و سخن خواجہ عبد الخالق غجدوانی ست رحمہ اللہ از صحبت بیگانگان بگریز چنانکہ از شیر گریزی۔ و اگر در صحبت بباطن مشغول می باشید بظاہر از مالایعنی نیز حذر کنید و علامت صحبت صحبت بباطن آنست کہ در وے فیض روحانی بدل بندہ برسد و از ماسوی خلاص یابد چنانکہ گفتہ اند۔ رباعی

با ہر کہ نشستی و نشد جمع دلت ‏ ‏ ‏ ‏ و ز تو نرمید زحمت آب و گلت

زنہار ز صحبتش گریزان می باش ‏ ‏ ‏ ‏ ور نہ نکند روح عزیزاں بحلت

و صحابہ رضی اللہ عنہم گفتندے مر یکدیگر را۔ تَعَالَوْا نَجْلِسْ فَنُؤْمِنْ سَاعَةً بیائید تا نشینیم و یک ساعت بایمان حقیقی مشرف شویم کہ نفی ماسوا است و فوائد صحبت دوستان خداے تعالیٰ بسیار ست

نار خنداں باغ را خنداں کند ‏ ‏ ‏ ‏ صحبت مردانت از مرداں کند

و چون بوقوف قلبی ملازمت نماید خاصہ آنچہ در ذکر است حاصل شود و چشم بصیرت کشادہ شود۔ و بار گاہ دل از خار اغیار خالی شود و ذاکر در بحر فنا

Marfat.com

محو شود و بمقتضاے فَاذْكُرُوْنِیْ اَذْكُرْكُمْ بشرف مذکوری مشرف شود
بحکم وعدہ لَا یَسَعُنِیْ اَرْضِیْ وَلَا سَمَائِیْ وَلٰکِنْ یَسَعُنِیْ قَلْبُ عَبْدِیْ
الْمُؤْمِنُ جمالِ سلطان الا اللہ تجلی کند و ذاکر سا ئم از اسم بمسمی مشغول شود
واشتغال باسم بطریقِ رسم بمنزلۂ غفلت ہست. روزے در صحبتِ خواجہ ما
قدس اللہ روحہ یکے از اصحاب سلوک بہ آواز بلند اللہ گفت خواجہ گفتند
این چہ غفلت ہست عَلِمَ مَنْ عَلِمَ وَ فَهِمَ مَنْ فَهِمَ. و در حقائق التفسیر
آوردہ اند کہ یکے را از کبرا پرسیدند کہ در بہشت ذکر خواہد بود. جواب گفت کہ
حقیقتِ ذکر آن ہست کہ غفلت نہ ماند. و چون غفلت در بہشت نہ خواہد بود
پس ہمہ ذکر باشد. بعد ازاں گفت سخن اہلِ تحقیق ہست کَفَانِیْ حُبُّ اَنْ
اَنَا حَيْثُ ذَاتِيًا كَافِیْ اَبَدًا وَكَانَتْ غَائِبٌ یعنی گناہ ہست کہ من در
ذکر و مناجات ترا بر زبان یاد کنم یعنی بے حضور. زیرا کہ من از علم حضرت تو
دور نیستم و تو غائب نیستی، اشارہ بہ این آیۃ کہ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَیْہِ مِنْ حَبْلِ
الْوَرِیْدِ. و در وقوف عددی و قلبی باختیار چشم فراز نکند و سر و گردن نشیب
نہ کند کہ آن سبب اطلاع خلق ہست. و خواجہ رحمۃ اللہ علیہ ازین منع می کردند
و از امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ منقول ست کہ مردے را دید کہ سر و گردن
نشیب انداختہ بود گفت یَا صَاحِبُ اِرْفَعْ عُنُقَكَ. یعنی اے مرد گردنت
بردار. چنان می باید کہ ہیچکس از اہلِ مجلس ندانند حالِ او را. بعضے از کبرا

Marfat.com

گفته‌اند اَلصُّوْفِیُّ هُوَ الْکَائِنُ وَالْبَائِنُ یعنی صوفی آنکس است که پنہان باشد و آشکارا یعنی بباطن بحق سبحانهٗ و تعالیٰ مشغول باشد و بظاہر بخلق و خواجہ ما رحمہ اللہ بسیار گفتند ؎

از دروں شو آشنا و از بروں بیگانہ باش
اینچنیں زیبا روش کم می‌بود اندر جہاں

مرداں رہش بہمت دیدہ روند
زاں سدہ و عشق رسیم اثر پیدا نیست

و می گفتند بدو دانشمند دقیق النظر صحبت داشتم۔ ایشان باوجود کمال مرا نشناختند زیرا کہ چون بندہ برین صفت رسد شناخت وے مشکل بود علی الخصوص اہل رسم را۔ حقیقت ذکر خفی بوقوف قلبی میسر می‌شود۔ بجائے می رسد کہ دل نیز نمی داند کہ بذکر مشغول است۔ و سخن کبراست اِذَا عَلِمَ الْقَلْبُ اِنَّهٗ ذَاکِرٌ فَاعْلَمْ اِنَّهٗ غَافِلٌ و در حقائق التفسیر آوردہ است درین آیہ کہ وَاذْکُرْ رَبَّکَ تَضَرُّعًا وَّخِیْفَةً قَالَ الْحَسَنُ لَا یُطْهِرُ ذِکْرَاکَ لِنَفْسِکَ لِتَطْلُبَ عِوَضًا وَاَشْرَفُ الذِّکْرِ مَا لَا یُشْرِفُ عَلَیْهِ اِلَّا الْحَقُّ۔ و بعضے کبرا گفتہ اند ذِکْرُ اللِّسَانِ هَذَیَانٌ وَّذِکْرُ الْقَلْبِ وَسْوَسَةٌ و این بہ نسبت منتہیان باشد ؎

دل را گفتم بیا دِ او شاد کنیم
من چون بی او شدم کرا یاد کنیم

حضرت خواجہ ما رحمۃ اللہ علیہ گفتند کہ چون از سفر مبارک کعبہ مراجعت افتاد بولایت طوس رسیدہ بودیم خواجہ علاء الدین با اصحاب احباب از بخارا

Marfat.com

باستقبال آمده بودند۔ از ملک معزالدین حسین که والی هرات بود مکتوبے بدست قاصدے بما رسید و مضمون مکتوب این بود کہ می خواہم که بشرف ملاقات مشرف شویم و آمدن ما متعسر ست۔ اگر عنان کرم باین صوب متوجه سازند تمام بنده نوازیست۔ بموجب وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ و حقیقتاً یاد او ورا اِذَا رَأَیْتَ لِی طَالِبًا فَکُنْ لَّهٗ خَادِمًا متوجه هرات شدیم چون بملک رسیدیم پرسید که شیخی که بشما بطریق ارث از آبا و اجداد رسیده است گفتم نے۔ باز پرسید که سماع و ذکر بلند می گوئید و خلوت می نشینید گفتم نے۔ گفت درویشان را اینہا ہست۔ چون نیست که شما را نیست گفتم بجذبهٔ عنایت حق سبحانه تعالیٰ بمن رسید و مرا بفضل خود بے سابقهٔ مجاهده قبول کرد۔ من باشارهٔ حقانیه خلفائے خواجه عبدالخالق رحمة الله علیه پیوستم و ایشان را اصل ازین چیز ہا نبوده است۔ ملک فرمود چه کار بوده است گفتم بظاهر بخلق باشند و بباطن بحق۔ ملک گفت چنین دست دهد۔ گفتم آرے حق تعالیٰ می فرماید رِجَالٌ لَّا تُلْهِیْهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللهِ وی گفتند خلوت شهرت و شهرت آفت۔ و سخن خواجگان ماست که خلوت در انجمن، سفر در وطن، هوش در دم و نظر بر قدم۔ و می گفتند حضوری و ذوقے که در ذکر بلند و سماع حاصل می شود دوام ندارد و مداومت بو قوت قلبی بجذبه می کشند و بجذبه کار تمام می شود۔ ع

گرمی مجوے الا از آتش درونی

بیان نمازہائے نافلہ

حضرت خواجہ رحمۃ اللہ علیہ بندہ را فرمودند کہ پیش از صبح بسبق باطن مشغول باشی و بان اشارہ بود بہ تہجد کہ بعضے از کبرا گفتہ اند کہ اول حال رسول صلی اللہ علیہ وسلم پیش از صبح بیدار بودے و نماز بگذاردے و در اول حال نماز تہجد بر الیشان فرض بوی و بعضے برین اند کہ نماز تہجد در آخر عمر بر رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرض نماندہ بود بطریق نفل می گذاردے و بعضے می گویند کہ در آخر عمر نیز بر الیشان فرض بودے قال اللہ تعالیٰ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا یعنی بعضے از شب را بیدار دار اے محمد بقرآن خواندن در نماز کہ فریضہ باشد مر ترا یا نماز نفل ہا باشد مر ترا شاید کہ بہ گیرد پروردگار تو مر ترا در مقام محمود کہ آن تجلی فاتی باشد یا مقام شفاعت مر اولین و آخرین را۔ پس مقام محمود محمد را صلی اللہ علیہ وسلم موعود بحق عزوجل بہ سبب تہجد در شب — و در آیۃ دیگر فرمود يٰٓاَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ اے مرد در خود پیچیدہ گلیم قُمِ الَّيْلَ اے خیز در شب بعبادت رب قدیم۔ وصفت شب خیزان در قرآن بسیار ہست قال اللہ تعالیٰ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ بدرستی و راستی کہ پرہیزگاران در ان

Marfat.com

عیان باشد در بوستانها و چشمهائے آب روان آخِذِیْنَ مَآ اٰتٰهُمْ
رَبُّهُمْ گیرنده باشند آن چیزها که داده باشد ایشان را پروردگار ایشان
اِنَّهُمْ کَانُوْا قَبْلَ ذٰلِکَ مُحْسِنِیْنَ بدرستی و راستی که بودند این خدا
ترسان در دنیا نیکی کنندگان و بیان کرد آن را که کَانُوْا قَلِیْلًا مِّنَ اللَّیْلِ
مَا یَهْجَعُوْنَ بودند که در اندکے از شب خواب رفتندے و بیشتر از شب
بیدار بودندے وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ یَسْتَغْفِرُوْنَ و در سحرها آمرزش
خواستندے از گناهان۔ در حدیث آمده است که سحرها بسیار باید گفت
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَتُبْ عَلَیْنَا اِنَّکَ اَنْتَ التَّوَّابُ
الرَّحِیْمُ۔ و در آیه فرمود تَتَجَافٰی جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ یعنی
یک سوی روند پهلوهائے مومنان خدا ترس از خوابگاها۔ یعنی شب بیدار
می باشند یَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ می خوانند پروردگار شان را خَوْفًا وَّ
طَمَعًا از بهر ترس از عذابش و طمع داشتن رحمتش وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ یُنْفِقُوْنَ
و آن چیزها را که روزی کرده ایم ایشان را نفقه می کنند در راه خدائے تعالی
فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ پس نمی داند هیچ نفسے از مخلوقات مَّآ اُخْفِیَ لَهُمْ
مِّنْ قُرَّةِ اَعْیُنٍ آن چیزها که پنهان کرده شده است از بهر ایشان که از
خنکی چشم باشد یعنی خوش آید جَزَآءًۢ بِمَا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ و باشد آن
درجات و نعمتها جزائے عملهائے ایشان۔ و رسول صلی الله علیه وسلم صحابه را گفت

عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِيْنَ قَبْلَكُمْ وَهُوَ قُرْبَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ وَمُكَفِّرٌ السَّيِّئَاتِ وَمَنْهِيَاتٌ عَنِ الْإِثْمِ یعنی بر شما باد که شب بیدار باشید که آن رفتار صالحان است یعنی انبیاء و رسل و اولیاء شب بیدار بودندے شما نیز اختیار کنید شب بیدار بودن را و آن قربت و رحمت حق است و سبب کفارت گناہان است و سبب باز داشتن از گناہان است۔ و در حدیث دیگر آمده است رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود أَقْرَبُ يَكُوْنُ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْآخِرِ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُوْنَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللّٰهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ یعنی نزدیک ترین بودن رحمت خدا به بندگان میانه شب است که به صبح نزدیک باشد اگر توانی که باشی از کسانے که یاد می کنند مر حضرت خداے تعالیٰ را دران وقت بباش از ایشان۔ و در فضیلت شب خیزان احادیث بسیار است ادب آن را بتوفیق اللہ تعالیٰ بیان کنیم۔ در خبر است که رسول صلی اللہ علیہ وسلم چون شب بیدار شدی اول مسواک کردے و وضو ساختے و بخواندے این آیت اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ تا آخر سوره الٓمٓ اللّٰهُ و این دعا بخواندے اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ اَنْتَ قَيِّمُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ فِيْهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ اَنْتَ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ فِيْهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ اَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَ

Marfat.com

لِقَاءُكَ حَقٌّ وَقَوْلُكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالنَّبِيُّوْنَ حَقٌّ وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ اَللّٰهُمَّ لَكَ اَسْلَمْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْكَ اَنَبْتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَاِلَيْكَ حَاكَمْتُ فَاغْفِرْلِيْ مَا قَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ وَمَا اَسْرَرْتُ وَمَا اَعْلَنْتُ وَمَا اَنْتَ اَعْلَمُ بِهٖ مِنِّيْ اَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَاَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ۔ بعد ازاں دوازده رکعت نماز بشش سلام بگذارد واگر سورۂ یٰسین یاد داشته باشد در نماز تہجد بخواند۔ حضرت عزیزاں رحمہ اللہ گفته اند که چون سه دل جمع شود کار بندۂ مومن برآید دل شب و دل قرآن و دل بندۂ مومن ۔ واگر وقت تنگ باشد ہشت رکعت یا چهار رکعت یا دو رکعت هم بگذارد و بعد از نماز دعا کند و بسبق باطن مشغول شود تا صبح بعده سنت نماز بامداد در منزل خود بگذارد و در رکعت اول فاتحه و قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ و در رکعت دوم فاتحه و قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۔ البته بخواند بعد ازاں هفتاد بار اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَيُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ بگوید واگر شب بیدار باشد بعد از تہجد و اشتغال بسبق باطن ساعتے بدست راست روے سوے قبله تکیه کند باز طهارت تو سازد هم برائے سنت و فریضه نماز بامداد ۔ و در راه مسجد بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ جَمِيْعِ مَا كَرِهَ اللّٰهُ قَوْلًا وَّفِعْلًا وَّخَاطِرًا وَّنَاظِرًا ۔ وچون در مسجد در آید پاے راست را پیش نهد و بگوید اَلسَّلَامُ عَلٰی اَهْلِ الْبَيْتِ

Marfat.com

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِيْ اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ. و چون نماز بامداد را ادا کند بر جاے خود بنشیند و به سبق باطن مشغول گردد تا آفتاب بر آید و بعد ازان دو رکعت نماز بگذارد. رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت مَنْ صَلَّى الْفَجْرَ فِي الْجَمَاعَةِ ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ اللّٰهَ تَعَالٰى حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلّٰى رَكْعَتَيْنِ كَانَتْ لَهٗ كَاَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ. یعنی ہر کہ نماز بامداد گذارد بجماعت پس بنشیند و یاد کند حق تعالیٰ را تا آفتاب بر آید بعد ازان دو رکعت نماز بگذارد بہ نیتِ استخارہ یعنی طلب کند از حق تعالیٰ درین روز توفیق خیر دہندش. رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ حِكَايَةً عَنِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ اٰدَمَ ارْكَعْ لِيْ رَكَعَاتٍ مِنْ اَوَّلِ النَّهَارِ اَكْفِكَ اٰخِرَهٗ. حق سبحانہٗ وتعالیٰ می فرماید اے پسر آدم بگذار از براے من دو رکعت نماز در اول روز تا کفایت کنم آخر روز ترا. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. مَنْ قَعَدَ فِيْ مُصَلَّاهُ حِيْنَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَلٰوةِ الصُّبْحِ حَتّٰى يُصْبِحَ يُصَلِّيْ رَكْعَتَيِ الضُّحٰى لَا يَقُوْلُ اِلَّا خَيْرًا غُفِرَ لَهٗ خَطَايَاهُ وَاِنْ كَانَ اَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ. ہر کہ نماز بامداد بگذارد و بنشیند بر جاے نماز خود تا دو رکعت نماز اشراق بگذارد. جزاے او نباشد مگر خیر. آمرزیدہ شود گناہان او اگرچہ بیشتر از کف دریا باشد. مگر بعضے از مفسران گفتہ اند در تفسیر این آیہ کہ وَاِبْرَاهِيْمَ الَّذِيْ وَفّٰى یعنی ابراہیم پیغامبر وفا کرد یعنی نماز اشراق کا ترک نکرد. چون دو رکعت

بگذارد دہ بار بگوید لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیْکَ لَہٗ لَہُ الْمُلْکُ وَلَہُ الْحَمْدُ وَھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ۔ واین ذکر حضرت سیف الدین باخرزی علیہ تلقین کردند فقیر را۔ وقتے کہ متوجہ حزار الشان می بودم۔ بعدہٗ دعا کند واز حق تعالیٰ توفیق خواہد۔ وچون از مسجد بیرون آید اَللّٰھُمَّ اِنِّیْٓ اَسْئَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ این دعا را بخواند تا منزل خود درآید بعدہٗ اگر قرآن بداند مصحف پیش نہد وآن مقدار قرآن کہ خواہد بخواند۔ بعد ازان اگر طالب علم باشد بدرس مشغول شود و اگر سالک باشد بذکر ومراقبہ مشغول باشد تا آفتاب بلند برآید چنانکہ زمین گرم شود نماز چاشت دوازدہ رکعت آمدہ است۔ قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلّٰی عَشَرَ رَکْعَۃً الضُّحٰی بَنَی اللّٰہُ لَہٗ قَصْرًا مِّنْ ذَھَبٍ فِی الْجَنَّۃِ۔ یعنی ہر کہ نماز چاشت دوازدہ رکعت بگذارد حق تعالیٰ کوشکے ازبرائے وے در بہشت فرماید تا بنا کنند۔ وہشت نیز آمدہ است وچہار ودو نیز آمدہ است وبعضے از مفسران برین آیۃ کہ اِنَّہٗ کَانَ لِلْاَوَّابِیْنَ غَفُوْرًا۔ بدرستی کہ خدائے تعالیٰ مر اوّابین را یعنی کسانیکہ بازگردیدہ اند از گناہان نیک آمرزندہ است۔ گفتہ اند مراد از اوابین کسانے اند کہ نماز چاشت بگذارند ودر حدیث است کہ صَلٰوۃُ الْاَوَّابِیْنَ حِیْنَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ۔ یعنی رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت کہ نماز اوابین وقتے است کہ سنگریزہ گرم شود بہ آفتاب وپائے شتر بچہ چون برزمین رسد بسوزد از گرما۔ وبعضے از مفسران گفتہ اند کہ نماز اوابین درمیان شام ونماز خفتن است شش رکعت

Marfat.com

و اگر تواند که از نماز شام تا نماز خفتن در مسجد بنشیند و به سبق باطن مشغول باشد که ثواب بسیار است و حضرت خواجه بنده را به این فرموده اند والله تعالیٰ وهو الموفق ۔ بعضے فوائد که از حضرت خواجه باین فقیر رسیده بود و از خلیفه ایشان خواجه علاء الدین رحمۃ اللہ علیہ بیان کرده شد بتوفیق اللہ تعالیٰ ۔

حضرت خواجه فرمودند که امیر خود مرا یک نوبتے گفتند که تا لقمه پاک نه شود مقصود حاصل نه شود ۔ بعضے گفته ما دریا شده ایم ما را زیان نه دارد دروغ گفته اند بلکه دریاے نجس شده اند زیرا که رسول صلی اللہ علیہ وسلم احتراز کرده و گوشت گوسفند مغصوب را نه خورد . خداے تعالیٰ فرماید یَآ اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْکُلُوْٓا اَمْوَالَکُمْ بَیْنَکُمْ بِالْبَاطِلِ . یعنی اے مومنان نخورید مالهاے یکدیگر را به باطل . یعنی به آن وجه که شریعت به آن حکم نکرده است و صحابه رضی اللہ عنهم اجمعین در نماز زیادتی و روزه زیادتی چندان اهتمام نمی نموده اند که در لقمه ۔ و می گفتند که در حدیث است اَلْعِبَادَةُ عَشَرَةُ اَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ مِنْهَا طَلَبُ الْحَلَالِ . یعنی بندگی کردن خداے تعالیٰ ده بخش است نه طلب کردن حلال است ۔ و می گفتند درویش را باید که همت بلند باشد بما سوی تعالیٰ التفات نه نماید و به واقعات مغرور نه گردد و دلیل به قبول طاعت بیش ازین نیست ؎

چو غلامِ آفتابم همه ز آفتاب گویم ۔ نه شبم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم

ودران کوشد که مظهر قبض و بسط شود تا سِرّ وَفِی اَنْفُسِکُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ معلوم وے شود که اَلْقَبْضُ وَالْبَسْطُ فِی الْوَلِی کَالْوَحْیِ لِلنَّبِیِّ ومی گفتند ما هر چه یافتیم از علو همت یافتیم۔ و بنده را وقتے که کلاه مبارک خود دادند گفتند که این را نگهدار۔ هرگاه که وے را ببینی مارا یاد کن۔ و یکبار این بر خانواده تو باشد حضرت خواجه علاء الدین رحمة الله علیه روزے آمدند و بنده محزون بود فرمودند چرا حزن داری۔ گفتم معلوم شما است گفتند که معنی این سخن چیست ؎

باذات نهاده در صفاتیم همه ۔ موصوف صفت بخره ذاتیم همه

تا در صفتیم جمله ماتیم همه ۔ چوں رفت صفت عین حیاتیم همه

واین سخن حکیم غزنوی سنائی است۔ هر کسے معنی گفتند۔ آخر بنده را پرسیدند که تو چه می گوئی۔ گفتم این اشاره بتجلّی ذات است که وَ نَفَخْتُ فِیْهِ مِنْ رُّوْحِیْ۔ بیان آں می کند۔ بعده گفتند پس غم چرا است۔ مصرع۔

جاناں تو کجا و ما کجاییم

وحضرت خواجه بنده را فرمودند که صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَاعْطِ مَنْ حَرَمَكَ وَاعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ سعادت بسیار است۔ و معنی آنست که پیوند با آنکه از تو بریده است و چیزے بده آں را که ترا محروم کرده است و چیزے در وقت احتیاج بو نداده است و عفو کن از کسے که بتو ستم رسانیده است۔ و این همه خلاف هوائے نفس است و درین حدیث فوائد بسیار است۔ و می گفتند

در حدیث است اَلْفُقَرَاءُ جُلَسَاءُ اللّٰہِ تَعَالٰی ۔ اَیِ الْمُقَرَّبُوْنَ غَایَۃَ الْقُرْبِ یعنی فقیران وصبر کنندگان ہم نشینانِ خداوند اند عزوجل در قیامت یعنی نیک نیک برحمت او نزدیک اند۔ و فرمودہ اند کہ فقر دو نوع است ۔ اختیاری و اضطراری ۔ اضطراری افضل است ۔ زیرا کہ اختیاری حق است بہ نسبت بندہ و می گفتند بے فقر ظاہر و باطن کار تمام نمی شود۔ و خواجہ علاء الدین رحمہ اللہ می گفتند کہ ہمہ قرآن اشارہ بہ نفی وجود است ۔ و حقیقت متابعت سنت و مخالفت طبیعت مشکل است ۔ و درین اشارت است ۔ بیت

ازاں مادر کہ من زادم دگر بارہ شدہ جفتش ۔ ازانم گبر می خوانند کہ مادر زنا کردم

مراد ازین مادر طبیعت است و بندہ بترک اختیار خود و تفویض جزئیات کلیات بخدا بمقام بِیْ یَنْطِقُ وَبِیْ یُبْصِرُ می رسد و مراد ازین سخن کہ حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَیِّئَاتُ الْمُقَرَّبِیْنَ طاعت است کہ آن حسنہ نزدیک ابرار سیئہ است نزدیک مقربان ۔ و می فرمودند روندگانِ راہ دو قسم اند ۔ بعضے انواع ریاضات و مجاہدات ہمہ از فضل او می بینند و عمل را ملاحظہ نمی کنند و این طائفہ زودتر بہ مقصود می رسند ۔ اَلْحَقِیْقَۃُ تَرْکُ مُلَاحَظَۃِ الْعَمَلِ ۔ و پیر مربی می فرماید عمل را رہا مکن ولکن گران بہا مکن ۔ و خواجۂ ما رحمۃ اللہ علیہ می گفتند کہ ما فضلیانیم دو بیست کس بودیم کہ قدم در کوے طلب نہادیم ۔ فضل حق تعالے بمن رسید ۔ یعنی قطب ۔ و می گفتند بیست سال است کہ بفضلِ الٰہی بمقام بے صفتی

مشرف شده ایم۔ چنانکہ بہ آن اشارہ شد بہ آنکہ در صفتیم جملہ ما ئیم ہمہ۔ و از خواجہ علاء الدین رحمۃ اللہ علیہ سماع دارم کہ می فرمودند کہ حضرت خواجہ محمد علی حکیم ترمذی در بعضے از تصانیف خود ذکر کردہ اند۔ در بخارا مجذوبے پیدا شود کہ وے را چہار دانگ از ولایت نبی صلی اللہ علیہ وسلم نصیب باشد من بودہ ام۔ ومی گفتند کہ دو کرت تا حجاز رفتم کسے کہ وے را قابلیت این معنی باشد نیافتم ومی فرمودند وزین آیۃ کہ ابراہیم علیہ السلام گفت رَبِّ اَرِنِیْ کَیْفَ تُحْیِ الْمَوْتٰی قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰی وَلٰکِنْ لِیَطْمَئِنَّ قَلْبِیْ۔ مراد از اطمینان قلب آن بود کہ ابراہیم مظہر صفات احیائی شود۔ ومی گفتند این آیۃ لَا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَوْلِیَآءَ اللّٰہِ لَاخَوْفٌ عَلَیْھِمْ وَلَا ھُمْ یَحْزَنُوْنَ۔ بہ آن آیت کہ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِذَا ذُکِرَ اللّٰہُ وَجِلَتْ قُلُوْبُھُمْ مناقض نیست زیرا کہ دران آیۃ سبب خوف وحزن از اولیا نسبت وعدہ الوہیت وصفت جمالی حق است۔ ودرین آیہ نسبت بندہ۔ ودر آیۃ فَمَنْ یَّکْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَیُؤْمِنْ بِاللّٰہِ مراد از طاغوت ماسوی حق سبحانہٗ۔ ومی فرمودند روزۂ ما نفی ما است ونماز ما کَاَنَّکَ تَرَاہُ است۔ واین بیت از ایشان باین فقیر رسید ؎

تا روئے ترا نہ دیدم اے شمع طراز ۔۔۔ نے کار کنم نہ روزہ دارم نہ نماز
در بے تو بوم نماز من جملہ مجاز ۔۔۔ چون با تو بوم مجاز من جملہ نماز

Marfat.com

ومعنی آن است کہ بعد از وصول بمقصود معلوم می شود کہ طاعتے کہ لائق حضرت باشد نمی توان آوردن کہ وَمَا قَدَرُوا اللّٰہَ حَقَّ قَدْرِہٖ۔ اَیْ مَا عَظَّمُوا اللّٰہَ تَعَالیٰ حَقَّ تَعْظِیْمِہٖ۔ وَمی فرمودند کہ اگر یار بے عیب خواہی بے یار مانی۔ واین بیت می گفتند ؎

بندہ حلقہ بگوش ار نہ نوازی برود — لطف کن لطف کہ بیگانہ شود حلقہ بگوش

وَمی فرمودند کہ حقیقتِ اخلاص بعد از فنا دست می دہد تا بشریّت غالب است میسر نہ شود۔ واین بیت می گفتند ؎

ساقی قدحے کہ نیم مستیم — مخمورِ صبوحِ الستیم

مارا تو بما ممان کہ تا ما — با خویشتیم بُت پرستیم

لَکَ الْحَمْدُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ عَلَی التَّوْفِیْقِ وَالْاِتْمَامِ وَالسَّلَامُ عَلٰی خَیْرِ الْاَنَامِ۔

تمت الرسالۃ الانسیہ من تصنیف مولانا محمد یعقوب چرخی رحمۃ اللّٰہ علیہ

Marfat.com

رسالہ قدسیہ

من کلامِ خواجۂ خواجگان خواجہ بہاء الدین نقشبند کہ خواجہ محمد پارسا نوشتہ اند از فرمودہ خواجہ علاء الدین عطار کہ اجلِ خلفائے حضرتِ خواجہ اند قدس اللہ سرہم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد وثنائے بیحد ومنتہائے شکر وسپاس بے اندازہ وقیاس حضرت بادشاہے راجل ذکرہٗ کہ طالبانِ وصال ومشتاقانِ جمال او را دلیلِ وجودِ او ہم وجودِ اوست وبرہانِ شہودِ او ہم شہودِ اوست ؎

تو بدو لشناس او را نے بہ خود رہ ازو خیزد بدو نے از خرد

تَلَطَّفْتَ بِاَوْلِیَائِکَ فَعَرَفُوْکَ وَلَوْ تَلَطَّفْتَ بِاَعْدَائِکَ لِمَا جَحَدُوْکَ ـ وصلوٰۃِ متعالیات وتسلیماتِ متوالیات حضرت نبوی را صلی اللہ علیہ وسلم کہ جمیع انبیاء را پیشوائے بحق وہمہ اصفیاء را رہنمائے مطلق ہست ؎

---

[1] یعنی یافتِ او بہ طریقِ ذوق و وجدان میسر نیست مگر با آنکہ حق سبحانہ وتعالیٰ بندہ را بمحض عنایت بہ خود راہ نماید وبرو تجلی کند۔

[2] ہر یک از انبیاء حاجبِ امتِ خود است وپیغامبر ما صلی اللہ علیہ وسلم حاجب الحجاب وافاضۂ معارف وحقائق بر جمیع اولیاء وانبیاء از بواسطۂ روحانیت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم۔

Marfat.com

خواجۂ کونین[1] و سلطان ہمہ   آفتاب[2] جان و ایمان ہمہ

و خلفاء و احباب او و بر محبان و بر آل و اصحاب و متابعان او اجمعین الی یوم الدین

و بعد این کلمۂ چند ست از انفاس نفیسہ و کلمات متبرکہ حضرت علیہ صدر مسند ارشاد و ہدایت جامع نعوت و خصائص ولایت ملاذ زمان قطب اہل حقیقت و عرفان مظہر صفات ربانی و مورد اخلاق سبحانی آنکہ ؎

گشت بے کبر و ریا و کینۂ   نور قدسی را رخش[3] آئینۂ

وان لقائے او جواب ہر سوال   مشکل از وی حل شود بے قیل و قال

وعلی تفنن[4] واصفیہ لحسنہ   یفنی الزمان وفیہ لم یوصف

اردت لہ مدحا فما من فضلہ   تاملت الاجل عنہا وقلت

---

[1] مراد کونین عالم غیب و شہادت است و غیب ماسوائے عالم شہادت را گاہ غیب می گویند و وجود علمی کہ سمی بہ اعیان ثابتہ است میخوانند و ماسوائے وجود علمی را وجہ وجود خارجی شہادت وجہ وجود روحانی را عالم شہادت می گویند۔

[2] بنور طلعت تو یافتم وجود ترا + بہ آفتاب توان دید کآفتاب کجاست مظہر این یعنی در عالم ظاہر آفتاب ولان۔

[3] ہر کہ خود از جبر او آگہ بدے + فخر رازی راز دان رہ بدے + چونکہ او من لم یذق لم یدر بود + عقل تخیلات او حیرت فزود۔

[4] یفنی بفتح النون فی نسخۃ المخدومی بخط شریف قدس سرہٗ۔

اعنی قدوة العارفین انسانِ عیون[1] المحققین وارث الانبیاء والمرسلین شیخنا و سیدنا شیخ بهاء الحق والدین محمد بن محمد البخاری المعروف به نقشبند قدس الله تعالیٰ روحه وطیب مشهده ولوز ضریحه ونفعنا بمحبته والاقتداء بسیرته و شمهٔ از لطائف معارف که در خلال اقوال در مجالس صحبت علی الدوام فی اللیالی و الایام بر زبان مبارک خویش می گذرانند و بندهٔ ضعیف محمد بن محمد الحافظ البخاری وفقه الله سبحانه لما یحب و یرضا بعضی آن کلمات قدسیه[2] را از سر صدق ارادت به نیت تیمن واسترشاد در قلم می آورد واکنون بامر واشارهٔ اعزه و دوستان متعنا الله تعالیٰ بلقائهم وادام برکة بقائهم حرفی چند از آن انفاس برای تبرک واستیناس در قید کتابت در آورد تا چون طالبان صادق و محبان محقق باستماع آن کلمات انتفاع گیرند چنان بود که گویا شرف مجالست صحبت ایشان دریافته اند واز ایشان سخن شنیده اند.

ذکر احوال و مقامات شریفه و کرامات و آثار عجیبه

که از مبدا تا منتهای ایشان گذشته است واکثر من ان یعد و یحصیٰ است. اگرچه درین وقت قولی دو خورست و لسنیده تا از نسیمات

ل المراد بالعیون والاقطاب وبالانسان قطب الاقطاب۔

ے وتوصیف کلمات به قدسیه بواسطه آن است که از عالم قدس وارد شده و وجود مستمع را دران مدخل نیست و اشارت معنی آنکه بزبان مبارک ایشان می گذرانید۔

ریاضِ احوالِ عجیبۂ الیشان شمّہ بمشامِ جانِ طالبانِ صادق برسد دلہا وجانہاے الیشان را ازان استراحے حاصل باشد وبر موجب عِنْدَ ذِکْرِ الصَّالِحِیْنَ تَنَزَّلُ الرَّحْمَۃُ در ذکر آن امید وصول بفضلِ الٰہی ونزولِ فیضِ نامتناہی باشد۔ اما درین وقت بدین مقدار اختصار افتاد ؎

حدیثِ معجز تبریزی وشمس دین کم گوے | کہ نیست در خورِ او گفت عقلِ سودائی
خموش زیرِ زبان ختم کن تو باقی را | کہ ہست بر تو موکل غیورِ لالائی

وخود سخنانِ این طائفہ کہ از ذوق وحال ہست نہ از حفظ وقال بحقیقت چنانکہ اہلِ بصیرت گفتہ اند فَقُہٗ اللّٰہ اَکْبَرُ وَبُرْہَانُہُ الْاَظْہَرُ ہست ویقینے کہ اہلِ بصیرت را از تامل در سخنانِ این طائفہ بحاصل آید اقوی واعلی بود از یقینے کہ بمشاہدۂ خوارقِ[ا] عادات باشد ازین جا گفتہ اند ؎

موجبِ ایمان نباشد معجزات | بوے جنسیت کند جذبِ صفات
معجزات از بہرِ قہرِ دشمن ہست | بوے جنسیت پئے دل بردن است

وچون سخنانِ این طائفہ از تجلی کلامِ الٰہی بود صفت آن سخن را کماہی در زبان نتوان آورد ویکے از کبرا می گوید اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ جَعَلَ الْاِنْسَانَ الْکَامِلَ مُعَلِّمَ الْمَلَکِ وَاَدَارَ تَشْرِیْفًا وَّتَنْوِیْہًا بِاَنْفَاسِہِ الْفَلَکَ۔

[ا] خوارقِ عادات مشترک ہست میانِ مومن ومشرک۔ واما یقینے کہ از سخنانِ این طائفہ پیدا شود کہ اہلِ استقامت اند۔ در انجا ہیچ اشتراک نیست ۱۲

وباایہمہ بعضے از منکران قرآن را اَسَاطِیْرُ الْاَوَّلِیْنَ خوانند یُضِلُّ بِہٖ کَثِیْرًا وَّیَھْدِیْ بِہٖ کَثِیْرًا پس سخنانِ این طائفہ کَنِیْلِ الْمِصْرِ مَاءٌ لِلْمَحْبُوْبِیْنَ وَبَلَاءٌ عَلَی الْمَحْجُوْبِیْنَ است۔ ؎

ہرکس افسانہ بخواند افسانہ است | وانکہ دیدش نقد خود دردانہ است
آب نیل است و بقبطی خون نمود | قوم موسیٰ را نہ خون بود آب بود
دشمن این حرف این دم در نظر | شد ممثل سرنگون اندر سقر
گر تو مردے راز جوئی راز جوی | جان فشان وخون بگرمی بازجوی

بقدر تصفیہ دل از علائق[۱] وعوائق وشواغل وبرمقدار تامل بسیار درسخنان ایشان فہم معانی ظاہرہ تخم فہم معانی خفیہ می گردد وجمال فہم حقیقت روے می نماید۔ باآنکہ سخنانِ این طائفہ کہ از عالم علم وراثت[۲] وعیان است نہ از علم دراست۔ وبیان از طور نیست کہ ہرچند ازاں طور ملبسان علم وعبارت یا ملبسان ذوق[۳] واشارت سخن گفتند بحقیقت شرح آن باکسے کہ بدان نہ رسیدہ است نتوانستند گفت۔

---

[۱] مراد بعلائق موانع ظاہر نیست وبعوائق باطنی چون خیالات واوہام فاسدہ ۱۲۔

[۲] مراد بعلم وراثت علمی است کہ نتیجہ عمل است واشارت بدین علم است انچہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است کہ مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ اللّٰہُ فِیْ عِلْمِہٖ فَقَالَ عِلْمَ مَالَمْ یَعْلَمْ۔

[۳] انچہ طریق دریافت آن بغیر ذوق ممکن نیست۔ اگر کسے آنرا از الفاظ وعبارات فراگیرد وگمان برد کہ آن چیزرا دریافتہ است چون درحقیقت غیر آن را دریافتہ است جہل مرکب خواہد بود۔

وَمَا قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهٖ۔ وَمَازَادَ بَيَانُهُمْ غَيْرَ سُتْرَةٍ فَإِنَّ الْأَعْرَابَ عَنْهُ بِغَيْرِ ذَائِقَةٍ سَتْرٌ وَالْإِظْهَارُ بِغَيْرِ وَاجِدَةٍ إِخْفَاءٌ ومقصود گویندگان جز بہ تنبیہ وتشویق بیش نہ بود۔ زیرا کہ این نوع سخن طلب طالبان را قوت دہد وہمت ایشان را قوی گرداند واگر کسے را در سر پندارے بود درہم شکند تا فضل دیگران وافلاس خود بیند۔ سخن بعضے از مشائخ است قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم لَاتَزِنِ الْخَلْقَ بِمِيْزَانِكَ وَزِنْ نَفْسَكَ بِمِيْزَانِ الصِّدِّيْقِيْنَ لِتَعْلَمَ فَضْلَهُمْ وَإِفْلَاسَكَ۔ شیخ شہید مجد الدین بغدادی قدس اللہ روحہ دعای کردی خدایا الٰہی کار تو بعلت[1] نیست مرا ازین قوم گردان یا از نظارگیان این قوم گردان کہ قسم دیگر را طاقت نہ دارم۔ نظم

گر نیم مردانِ رہ را ہیچ کس ۔۔۔ ذکرِ ایشان کردہ ام اینم نہ بس

گر نیم زایشان از ایشان گفتہ ام ۔۔۔ خوش دلم کین قصہ از جان گفتہ ام

و شیخ امام عارف ربانی ابو یعقوب یوسف بن ایوب ہمدانی را قدس اللہ تعالیٰ روحہ پرسیدند چون این طائفہ روئے در مقام نقاب آرند چہ کنیم تا بہ سلامت مانیم۔ فرمودند ہر روز از سخنانِ ایشان بخوانید۔ ویکے از صدیقان می فرماید

[1] یعنی بمحض فضل وعنایت است یا آنکہ کار او بعلت نیست۔ یعنی بعض اعمال ہستند یا دست ما یا سباب ہر چند ظہور افعال او از پس پردہ غیر اسباب ہست سے بے دفع عطش تشنگان آب کنند سے بے دفع ملال خفتگان خواب کنند حاشا کہ گنند غیر حق کاسے لیکن زپس پردہ اسباب کنند

کسی باید که از او گوید تا من نخورم یا من گویم و او شنود۔ اگر در حقیقت گفتگوی او نخواهد بود مرا با حقیقت چه کار۔ اقتباس جذوات مواجید از انفاس طیبه ایشان توان کرد۔ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا۔ ؏

گر ندارم از شکر جز نام بهر ‏ ‏ ‏ ‏ این بسی بهتر که اندر کام زهر
آخرم زان کاروان گر حصه نیست ‏ ‏ ‏ ‏ قسمتی زان رفتگان درد وی بس
لفظ نسبت با قرابت لیک ‏ ‏ ‏ ‏ بیش دیگر فیهما منزلت نیک
آسمان نسبت به عرش آمد فرود ‏ ‏ ‏ ‏ ورنه بس عالیست پیش خاک تود

واین کلمات قدسیه اگرچه قصیر المبانی کثیرة المعانی است وَالْقَلِيلُ يَدُلُّ عَلَى الْكَثِيرِ وَالْجُرْعَةُ تُنْبِئُ عَنِ الْغَدِيرِ۔ قدوة الکبار شیخ بزرگوار شیخ عبدالرحمن سلمی نیشاپوری قدس الله تعالی روحه که مصنف حقائق التفسیر و صاحب کتاب طبقات است از هر یک از این مشائخ کبار مقدار بیست سخن کما بیش ایراد فرموده اند بهای مقدار زیور آخر اولی الابصار۔ و اهل بینش و اعتبار دال بر سیرت و طریقت و علم و حال آن بزرگوار گردانیده اند۔ و در آن چند سخن بیان بعضی از علوم و معارف ایشان که اساس سیر و سلوک بر آن است کرده اند وَلَنَا فِيهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي تَقْلِيلِ الْكَلَامِ مَعَ الدَّلَالَةِ عَلَى الْمَرَامِ۔ و حاصل آنکه ؏

در نیابد حال پخته هیچ خام ‏ ‏ ‏ ‏ پس سخن کوتاه باید والسلام

Marfat.com

بدانکه این کلمات قدسیه را در بعضے از مواضع احتیاج باندک شرحے افتد. اولی ترین آن بود که آن شرح باستعانت واستمداد از کلمات مشائخ وانفاس نفیسهٔ اہل اللہ باشد فَاِنَّ کَلَامَ المشائخ یُفَسِّرُ بَعْضُهٗ بَعْضًا. ودرمیانِ دو سخن که شرح ومشروح دائرہ درخط کشیدہ شود تا فصلے باشد بر مبنی از وصل زیرا کہ ؎

جملہ معشوق است وعاشق پردۂ زندہ معشوق است وعاشق مردۂ

واین ضعیف در خود نمی بیند کہ برین معنی اقدام نماید۔ اما بحکم اشارۂ شریفۂ قدوۂ اہل اللہ صفوۂ اصحاب الانتباہ سند ارباب الطریقۃ موضح رموز اہل الحقیقۃ اُسوۂ طلاب الیقین خدمتِ خواجہ علاء الحق والدین محمد بن محمد البخاری المشتہر بعطار اطال اللہ تعالیٰ مدت حیاتہ وافاض علی المسترشدین انوار برکاتہ درین فرصت در املاء این مجموعہ شروع افتاد اگر بدہمت ونظر قبول ایشان زیادہ گردد۔ نظم

این سخن را چون تو مبدأ بودۂ گر فزون گردد تواش افزودۂ

دیدۂ غیبےؔ[1] چو غیب است اوستاد کم مبادا از جہان این دیدہ داد

شرح توحید است یا اہل جہان ہیچو راز عشق باید در نہان

لیک گفتم وصف تو تا رہ برند پیش از ان کز فوت آن حسرت خورند

باشد کہ درین گفتن ونوشتن وجود این ضعیف درمیان نباشد واین جمع وتالیف ببرکتِ دعواتِ صالحہ صاحب نظران سبب درجاتِ قربت گردد وسُبْحَانَهُ الحَوْلُ

---

[1] مراد غیب ثانی حضرت حق است عزوجل۔

وَالْقُوَّۃِ فَمِنْ تِلْكَ الْكَلِمَاتِ الْقُدْسِیَّۃِ۔ مسلمانی وانقیادِ احکام ورعایت تقویٰ وعمل بعزیمت و دُور بودن از رخصتہا بقدر قوت ہمہ نور وصفا است ورحمت است وواسطۂ وصول بدرجاتِ ولایت بمنازل ومقاماتِ شریفہ اولیاء اللہ از پرورش این صفات می رسند۔ آنچہ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہٗ درین کلمات فرمودہ اند اشارہ بہ آن لفظیست کہ ایشان را از حضرت خواجۂ بزرگ خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ رسیدہ است در مشاہدہ وواقعہ کہ حضرت خواجۂ ما را قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ واقع بودہ است در مبادی جذبات وغلباتِ احوالِ ایشان۔ واین واقعہ در شب بودہ است کہ بسہ مزار از مزاراتِ متبرکہ رسیدہ اند۔ دران سیر وجذبہ مزار متبرک کہ در نواحی بخارا است ومنسوب بہ خواجہ محمد بن واسع رضی اللہ عنہ بودہ است از کبار تبع تابعین اند ورسیدنِ ایشان بہ بلادِ ماوراءالنہر بہ نقل صحیح ثابت شدہ است۔ وامر حضرت خواجۂ بزرگ مر حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہما دران واقعہ این بودہ است کہ قدم در عزیمت زنی و از رخصتہا دُور باشی ومتابعتِ سنت کنی واز بدعتہا اجتناب نمائی۔ ودیگر سخنان فرمودہ اند کہ بہ مبدا سلوک ووسط ونہایت تعلق دارد۔ وحضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہٗ علی الدوام در سلوک از سر تحقیق بہ آن امرہا ووصیتہا عمل می کردند۔ ولعنایت حق سبحانہٗ وتعالیٰ نتیجۂ عمل بہر وصیتی در خود مطالعہ می نمودہ اند وبہ موجب آنکہ دران واقعہ مامور بودند بعمل بعزیمت بذکر علانیہ عمل نکردہ اند۔ و

Marfat.com

بواسطۂ عمل بہ آن وصیتہا ترقی در احوال باطنی خود مشاہدہ می نمودہ اند۔ قصۂ شرح آن واقعہ وسائر احوال وکرامات غریبۂ ایشان در مقامات ایشان مسطور است کہ بعضے از اعزۂ اصحاب ومخلص احباب متعنا اللہ بلقائہم وایدہم دائما بجمع و تالیف آن قصدے نمودہ انشاء اللہ العزیز کہ علی اکمل الوجوہ واجملہا تمام گردد۔ وبذکر نشر آن مقامات گوشہا وزبانہاے محبان ومخلصان محمود ومعطر شود۔ وحضرت خواجۂ مارا قدس اللہ روحہ در طریقت نظر قبول بہ فرزندی از خدمت شیخ طریقت خواجہ محمد باباسماسی است کہ ایشان از خلفاے حضرت عزیزان علی رامیتنی اند وایشان از خلفاے خواجہ محمود انجیر فغنوی اند وایشان از خلفاے خواجہ عارف ریوگری اند وایشان از خلفاے حضرت خواجۂ بزرگ خواجہ عبدالخالق غجدوانی اند قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم۔ ونسبت ارادت وصحبت وتعلیم آداب سلوک وتلقین ذکر ایشان را بخدمت امیر سید کلال رحمۃ اللہ علیہ کہ از خلفاے خواجہ محمد بابا اند کردہ است۔ اما نسبت تربیت حضرت خواجۂ ما قدس اللہ تعالیٰ روحہ در سلوک بحقیقت از روحانیت خواجۂ بزرگ خواجہ عبدالخالق غجدوانی است قدس اللہ تعالیٰ روحہ چنانکہ شمہ در ذیل دربیان آمد۔ وحضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی از خلفاے امام ربانی شیخ یعقوب ابو یوسف ہمدانی اند وامام ابو یوسف ہمدانی را درسلوک نسبت انتساب بشیخ طریقت شیخ ابو علی فارمدی[۱] طوسی است کہ از کبار مشایخ خراسان اند۔ وحجۃ الاسلام

---

[۱] از قریہاے طوس

امام محمد غزالی[1] را تربیت در علم باطن از ایشان است و شیخ ابوعلی فارمدی را در تصوف انتساب به شیخ بزرگوار ابوالقاسم گرگانی طوسی است. نسبت ایشان به سه واسطه به سید الطائفه شیخ جنید بغدادی می پیوندد و دیگر نسبت شیخ ابوالقاسم گرگانی در تصوف به شیخ بزرگوار شیخ ابوالحسن خرقانی است که پیشوای مشائخ و قطب زمان خویش بودند. و چون دران عهدهای گذشته صاحب دولتان حقیقی که کاملان راه و سالکان طریق انتباه اند بسیار می بوده اند. و در دورهای اخیر کمتر بلکه اَعَزُّ مِنَ الْکِبْرِیْتِ الْاَحْمَرْ گشتند لاجرم وقت بودے که طالبان صادق بعد ازان که در صحبت و متابعت یکے از کبرائے دین و مقتدایان اهل یقین مرغ روحانیت ایشان از بیضهٔ بشریت بواسطهٔ تسلیم تصرفات آن مقتدا بکلی بیرون آمده بودے. پس از کاملان مکمل دیگر نظر تربیت و قبول یافتندے و بشرف صحبت و سعادت خدمت ایشان رسیدندے. و انوار علوم و معارف احوال ایشان اقتباس کردندے به سبب این انتساب در تصوف و علم باطن متعدد و متضاعف شدے. و شیخ شهید شیخ مجدالدین بغدادی قدس الله تعالی روحه اشاره باین معنی فرموده اند که در سند علم باطن هرچند واسطه بیشتر آن اسناد عالی تر. زیرا که مشائخ که مقتبسان انوار حقیقت اند از مشکوٰة نبوت هرچند انوار بواطن ایشان را اجتماع بیشتر راه بر طالب بواسطهٔ آن روشن تر

---

[1] غزال تخفیف غزاله دیهے است از دیهائے طوس. ۱۳

که نُورٌ عَلیٰ نُورٍ یَهْدِی اللّٰهُ لِنُورِهٖ مَنْ یَّشَآءُ۔ وازین جاست که همه مشائخ را اتفاق است که معروف کرخی را قدس الله تعالیٰ روحه که سلسلهٔ اکثر مشائخ باوی پیوندد وانتساب او در علم باطن به دو طرف است یکے به داؤد طائی است قدس الله تعالیٰ روحه که نسبت او درین معنی به حبیب عجمی است واورا به حسن بصری است رضی الله عنهما واورا به امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه والیشان را به حضرت رسالت پناہ صلی الله علیه وسلم ودیگر معروف کرخی را انتساب در علم باطن به امام علی بن موسیٰ رضا است رضی الله تعالیٰ عنه والیشان را به پدر خود امام موسیٰ کاظم رضی الله عنه والیشان را به پدر خود امام جعفر صادق رضی الله عنه وطریقهٔ الیشان طریقهٔ ائمهٔ اهل بیت است اَبًا عَنْ جَدٍّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَجْمَعِیْن چنانکه مشهور است وسلسلهٔ ائمهٔ اهل بیت را رضی الله عنهم در علم ظاهر و علم باطن علمائے دیگر امت رضی الله عنهم بَیَانًا لِعِزَّتِهَا وَنَفَاسَتِهَا وَتَعْظِیْمًا لِشَاْنِهَا سلسلة الذهب نامند۔ و شیخ ابوالحسن خرقانی را انتساب در تصوف به سلطان العارفین شیخ ابویزید بسطامی است قدس الله روحه و تربیت الیشان در سلوک از روحانیت شیخ ابویزید است۔ و ولادت شیخ ابوالحسن بعد از وفات شیخ ابویزید بمدتے بوده است و شیخ ابویزید را انتساب به امام جعفر صادق رضی الله عنه و تربیت الیشان هم از روحانیت امام جعفر است رضی الله عنه و به نقل صحیح ثابت شده است که ولادت شیخ ابویزید بعد از وفات امام جعفر است

رضی اللہ عنہ۔ وامام جعفر را انتساب در علم باطن بدو طرف ہست یکے بہ پدر خود امام محمد باقر رضی اللہ عنہ وامام محمد باقر را بہ پدر خود امام زین العابدین بن علی بن الحسین بن علی رضی اللہ عنہم۔ وامام زین العابدین را بہ پدر خود سید الشہدا حسین بن علی رضی اللہ عنہم وسید الشہدا حسین بن علی را بہ پدر خود امیر المؤمنین علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ وامیر المؤمنین علیؓ را بہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم وعلی آلہ واصحابہ اجمعین۔ دیگر امام جعفر را انتساب در علم باطن بہ پدر مادر خود قاسم بن محمد بن ابی بکر صدیق ہست رضی اللہ عنہم وقاسم بن محمد از کبار تابعین ہست واز فقہائے سبعہ ہست کہ درمیان تابعین مشہور ہست وآراستہ بہ علم ظاہر وباطن وقاسم را رضی اللہ عنہ انتساب در علم باطن بہ سلمان فارسی ہست رضی اللہ عنہ وسلمان فارسی را باوجود دریافت شرف صحبت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وتشریف سلمان من اہل البیت انتساب در علم باطن بہ ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نیز بودہ بعد از انتساب بحضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہمچنین اہل التحقیق برآنند کہ امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ بعد از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم از خلفائے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کہ بر امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ مقدم بودہ اند ہم بہ نسبت باطن تربیت یافتہ اند وشیخ الطریقۃ شیخ ابوطالب مکی قدس اللہ روحہٗ در کتاب قوت القلوب فرمودہ ہست کہ قطب الزمان در ہر عصرے الی یوم القیمۃ در مرتبہ ومقام نائب مناب حضرت ابوبکر صدیق ہست رضی اللہ عنہ وآں سہ دیگر

Marfat.com

از اوتاد که فرد تر از قطب اند در هر زمان نائب مناب آن سه خلیفه دیگر اند حضرت امیر المومنین عمر و حضرت امیر المومنین عثمان و حضرت امیر المومنین علی رضی اللہ تعالے عنہم اجمعین۔ و بر مثال نقین وصفت و حالت ایشان اند۔ و آن شش دیگر از صدیقان که صفت ایشان ہست کہ بِهِمْ يَقُوْمُ الْاَرْضُ وَبِهِمْ يُرْزَقُوْنَ وَبِهِمْ يُدْفَعُ الْبَلَاءُ عَنْ اَهْلِ الْاَرْضِ وَبِهِمْ يُمْطَرُوْنَ در ہر زمانے نائب مناب آن شش دیگر اند از عشرہ مبشرہ رضوان اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین و حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در اواخر حیوٰۃ خطبہ فرمودہ اند و دران خطبہ چنین گفتہ اند اما بعد۔ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ اِتَّخَذَ صَاحِبُكُمْ خَلِيْلًا وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا اَحَدًا خَلِيْلًا۔ لَاتَّخَذْتُ اَبَا بَكْرٍ خَلِيْلًا۔ و در حدیث دیگر فرمودہ ہست اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ اِتَّخَذَ اِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلًا وَ مُوْسٰى نَجِيًّا وَاتَّخَذَنِيْ حَبِيْبًا۔ ثُمَّ قَالَ وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَاُوْثِرَنَّ حَبِيْبِيْ عَلٰى خَلِيْلِيْ وَنَجِيْ۔ و مضمون این دو حدیث آنست کہ اہل بصیرت و ارباب تحقیق گفتہ اند خلت عبارت ہست از دو مقام یکے نہایت مرتبہ محبی و این معنی مراد ہست در حدیث دوم و دیگر نہایت درجات مراتب محبوبی و مراد این معنی ہست در حدیث اول و ہیچکس را با حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم درین مرتبہ شرکت نیست۔ لفظ مقام محمود مشعر بہ این نہایت ہست و مبنی بہ این درجہ کمال ہست۔ و آنکہ فرمودہ صلی اللہ علیہ وسلم اگر کسے را درین مقام خاص

باین شرکت بودے ابوبکرؓ را بودے۔ دلیل ست بر آنکہ ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ بحسبِ ولایت وعلمِ باطن کہ علم باللہ ست اکمل وافضل وا علم واعظم اولیائے امت است بلکہ افضل ہمہ صدیقان ست بعد از پیغمبران صدیقِ اکبر است دیگرے اہلِ بصیرت را قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم برین معنی اجتماعیست واین معنی بکلی دفعِ خیالِ کسانے می کند کہ برخلافِ این اعتقاد دارند وافضلیتِ اورا تاویل بروجہ دیگر می کنند۔ از آنچہ مذکور گشت از احوال حضرت خواجۂ ما قدس اللہ تعالیٰ سرہٗ درین محل واز بیان سلسلۂ مشائخ قدس اللہ ارواحہم معلوم گردد کہ ایشان را طریقۂ اولیسیان بودہ ست وبسیار از مشائخ ایشان کہ درین سلسلہ مذکور اند اویسی بودہ اند۔ ومعنی اویسی این ست کہ حضرت شیخ طریقہ شیخ عطار قدس اللہ روحہ گفتہ اند کہ قومے از اولیاء اللہ عزوجل باشند کہ ایشان را مشائخ طریقت وکبرائے حقیقت اولیسیان نامند وایشان را در ظاہر حاجت بہ پیرے نہ بود۔ زیراکہ ایشان را حضرتِ رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در حجرۂ عنایتِ خود پرورش می دہد بے واسطۂ غیرے۔ چنانکہ اویسؓ را داد رضی اللہ عنہ واین عظیم مقام بود دبس عالی تاکرا اینجا رسانند واین دولت بکہ روے نماید ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۔ وبسیار از مشائخ این طریق را در اوان سلوک توجہ باین مقام بودہ ست چنانکہ شیخ بزرگوار شیخ ابوالقاسم گرگانی طوسی را کہ سلسلۂ مشائخ ابوالجنات نجم الدین کبریٰ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم

Marfat.com

بہ ایشان می پیوندد و از طبقۂ شیخ ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالحسن خرقانی اند قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم۔ در ابتدا، ذکر این بود کہ علی الدوام گفتی اویس ح۔ و در طریق سلوک ارواح مقدسہ وسائط اند و در وصول فیض ربانی و تجلیات رحمانی۔ اما در طریق جذبہ کہ طریق وجہ خاص است ہیچ واسطہ درمیان نہ بود۔ و مقصود از ذکر لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ توجہ بوجہ خاص است کہ ضروری ہمہ موجودات است و التجا و اعتصام بصفت قیومیت است چنانکہ عطار قدس اللہ سرہٗ می فرماید۔

بادشاہا دل بجان آغشتہ ایم — پای تا سر چون فلک سرگشتہ ایم
گفتۂ من با شمایم روز و شب — یک نفس فارغ مباشید از طلب
چونکہ با لطفت چنین ہمسایہ ایم — لطف تو خورشید و ما چون سایہ ایم
چون بود جان بخش بے سرمایگان — گر نگہداری حق ہمسایگان
رہبرم شو زانکہ گمراہ آمدیم — دولتم دہ گرچہ بے گاہ آمدیم
ہر کہ در کویت بدولت یار شد — در تو گم گشت و ز خود بیزار شد
مبتلاے خویش و حیران تو ام — در بدم ور نیک ہم زان تو ام
نیستم نومید و ہستم بے قرار — بو کہ در گیرد یکے از صد ہزار

چون سالک را بہر دو صفت جلال و جمال پرورش دہند جلال او را جمال بود و جمال او را جلال باشد در استیلاے خوف رجا بود و در غلبۂ رجا خوف باشد و در عین آن زمان کہ مظہر صفت جلال گردد بصفت جمال توجہ تواند نمود۔ آن نظر

Marfat.com

سلطان العارفین ابویزید قدس اللہ تعالے روحہٗ بر مرید ابوتراب تجلی نظر جلال
بود بہ نسبت تجلی ذات و آن مرید بصفت جمال پرورش یافتہ بود۔ اگر بہر دو صفت
پرورش یافتہ بودے اورا قوت کشیدن بار ان نظر سلطان العارفین بودے و
وجود بشریت او متلاشی نہ گشتے۔ وقتے ما محمد زاہد درویش صادق بود در صحرائے
بودیم بکارے بیرون آمدہ و تیشہا با ما بود حالتے پدید آمد تیشہا را گذاشتیم و روے
دران بیابان آوردیم و با ہمدگر از ہر نوع سخن می گفتیم تا سخن بدینجا رسید کہ سخن در
عبودیت و فدا می رفت۔ او گفت فدا تا چہ باشد گفتم تا غایتے کہ اگر درویش را گویند
ترا می باید مُردن فی الحال بمیرد۔ درین زمان گفتن صفتے در من پدید آمد کہ روے بہ
محمد زاہد کردم و گفتم بمیر فی الحال محمد زاہد بیفتاد و روح ازوے بکلی مفارقت کرد۔
و مدتے برین صفت بگذشت تن او بعد از مفارقت روح بیفتادہ بود پشت بر زمین
و روے در آسمان و پا سوے قبلہ۔ از چاشت تا نیم روز۔ دران روز ہوا بغایت
گرم بود و آفتاب در برج میزان بود ازان صفت قوی مضطرب شدم و نیک متحیر
گشتم۔ در نزدیک آنجا سایہ بود زمانے دران سایہ در تحیر نشستم و باز ازآن جا
بزودی آمدم و در روے وے نگاہ کردم رنگ او از اثر گرمی ہوا سیاہی می زد
حیرت من زیادہ شد۔ ناگاہ دران حالت الہامے بہ دل من رسید کہ بگو محمد زاہد
زندہ شو۔ سہ یار این کلمہ را گفتم اثر حیات دران ظاہر شدن گرفت و در اعضای
وے حرکت پدید آمد و درہمان ساعت زندہ شد و بحال اصل باز آمد۔ بخدمت

Marfat.com

امیر سید کلال رفتم و آن قصہ را بر ایشان عرض کردم چون در اثنائے قصہ روح از بدن او مفارقت کرد و من متحیر شدم امیر فرمودند اے فرزند در حالت نگفتی زندہ شو گفتم الہامے بدل من رسید تا چنین گفتم و او بحال خود آمدہ۔ اہل تحقیق گفتہ اند پرورش بہ ہر دو صفت جمال و جلال سالک را وقتے بود کہ بحقیقت محبت ذاتی رسد۔ و یکے از علامات رسیدن بہ محبت ذاتی سالک آن بود کہ جہات صفات مقابلہ محبوب ہمچو اعزاز و اذلال و ضرر و نفع نزدیک سالک یکسان بود۔ و نیز اہل تحقیق گفتہ اند یُعْطِی الْحَقُّ سُبْحَانَہُ الْمَحْبُوْبَ مِنْ اَوْلِیَائِہٖ فِی الدُّنْیَا اَوَّلُ مَا یُعْطِی اَھْلَ الْجَنَّۃِ فِی الْاٰخِرَۃِ وَھُوَ قَوْلُہٗ کُنْ فَیَکُوْنُ وَ تِلْکَ الْکَلِمَۃُ صُوْرَۃُ الْاِرَادَۃِ الْکُلِّیَّۃِ۔ و در صفت این مقام ست انچہ گفتہ اند۔ نظم

چون چنین خواہی خدا خواہد چنین	مید ہد حق آرزوے متقین
کان للّٰہ بودہٗ در ماضے	تا کہ کان اللّٰہ پیش آمد جزا

اما کمال معرفت و کمال ادب اقتضاے آن کند کہ آن ولی محبوب ارادت خود را تابع ارادت حق سبحانہٗ و تعالیٰ گرداند۔ و ارادت حق را تابع ارادت خود نسازد و بشناسد کہ آن حضرت تبعیت را نشاید۔ و اگر این صفت از وے ظہور کند بے اختیار وے باشد یعنی از خواست امتناع نماید۔ بیت

چون ولی را ہست قدرت از الٰہ	تیر جستہ باز گرداند ز راہ

Marfat.com

ونیز گفتہ اند کہ اولیاء اللہ در وقت ظہور مثل این صفت عیسوی المشہد باشند یعنی آن مرتبہ زندہ گردانیدن ایشان را بواسطۂ روحانیت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام باشد۔ سلطان العارفین ابویزید قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ مورچہ در زیرِ قدمِ مبارک او سپردہ شد از کشتہ شدنِ آن مورچہ متألم ومتأثر گشت الہامی بدلِ او رسیدہ کہ دران مورچہ دم دردم۔ او در دمید مورچہ زندہ شد دران حالت ابویزید عیسوی المشہد بودند۔ ونیز گفتہ اند کہ کاملانِ اولیاء اللہ را نصیب تمام ست از نورِ حیوٰۃ حقیقیہ کہ صفتِ ذاتیۂ جنابِ احدیت ست وعکسے ازان بر فطرتِ سلیمۂ انسانیت یافتہ است۔ ایشان اند کہ بر طہارت فطرت اند واز ظلماتِ طبیعت وصفاتِ بشریت کہ تغیر کنندۂ آن فطرت است خلاص یافتہ اند۔ وچون ایشان از نورِ حیوٰۃ حقیقیہ بہرۂ تمام دارند باین نورِ بر بواطن و استعدادات وخواطر ونیات واعمال واحوال مخفیہ خلق مطلع می شوند بطریقِ فراست۔ واز مطالعۂ ہیأت واوضاع بدنیہ آن معانیِ مخفیہ را ادراک می کنند۔ ودیگر ہم باین نورِ حیوٰۃ حقیقیہ کہ نورِ الٰہی است دلہاے طالبانِ مستعد را زندہ می گردانند۔ وآن زندہ گردانیدن بحیوٰۃ حقیقیہ شریف تر است از زندہ بحیوٰۃ حسیہ۔ اما زندہ گردانیدن بحیوٰۃ حسیہ ومظہر احیاے حسی شدن کمتر است وقوع وے درمیان اولیاء اللہ وعظیم تر است در نفوسِ خلق بدان التفات نہ نمودند۔

منہا ہمہ دور افتادگی ہاے خلق از انست کہ خود را دور می اندازند۔ و

باختیار بار بر خود زیاده می کنند وگرنہ قصور در فیض الٰہی نیست۔ خدمت امیر سید کلال تمثیل می نمودند می فرمودند کہ تا ہم تعلقات دُور نہ شود کوزۂ وجود شائستہ آن نہ شود کہ اورا در خم دان درست در آرند باز چون کوزہا را در خمدان تصرف در آورند، بعضے ازان خمدان درست بدر می آید و بعضے شکستہ و این بہ نسبت ظہور ارادت ازلی ہست و با این ہمہ آن را کہ شکستہ بیرون آمدہ ہست فی الجملہ ہم امیدے ہست کہ دیگر بار اورا آرد سازند و با گلے دیگر یار کنند و کوزہ سازند و بار دیگر بخمدان برند تا باشد کہ این بار دُرست بیرون آید۔ و می فرمودند کہ امیر در آخر حیات سہ شبانہ روز روے بقبلہ متوجہ نشستہ بودند و با کسے سخن نمی گفتند بعد ازان بہ سخن آمدند و شکر گفتند و فرمودند مقصود ازین توجہ آن بود کہ شناختہ شود کہ این در را القبول باز می کنند یا بہ رد۔ اولیاء اللہ را بحکم آیۃ لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ الاٰیۃ ہم در دنیا در وقت رفتن از حق سبحانہ و تعالیٰ بشارت می بود بقبول و غفران۔ و دیگرا کچہ فرمودند ہمہ دُور افتادگیہا الیٰ آخرہ بنا بر آنست کہ ہرچند بندہ را صفت اختیار و خواستہائے طبعی کمتر می گردد وجود بشریت بیشتر نفی می شود و ازان نفی قرب بندہ بحق سبحانہ و تعالیٰ زیادہ می گردد۔ زیرا کہ گفتہ اند۔ ؎

قرب حق دُوریِ تست از بودِ خویش　　　بے زیانِ خود نیابی سودِ خویش

و بمقدار نفی اختیار بندہ را با حضرتِ الوہیت موافقت در تدبیر تقدیر او بیشتر می شود

و بمقام رضا و سعادت نزدیک تر می گردد همواره بنده بواسطهٔ ترک اختیارها و خواستهای گوناگون طبیعی و محو گردانیدنِ آن صفات و تعیناتِ بشریت از خود در درجاتِ قربت ترقی می نماید تا چون بدرجهٔ اعلیٰ بے اختیارے برسد و او را بحقیقت هیچ خواستے نماند. آنگاه از حضیضِ بشریت بذروهٔ عبودیت ترقی تواند بود شائستهٔ آن تواند گشت که تصرفات جذباتِ الوهیت او را بمرتبهٔ اَلْفَنَاءُ فِی اللّٰهِ وَالْبَقَاءُ بِهٖ برسانند که اول درجات ولایت خاصهٔ اوست و منتهائے سیر الی اللہ ست و مبدائے سیر فی اللہ ست عجائب این طور را نهایت نیست و سلوکے که عبارت از سیر الی اللہ غالبًا بحکم سنت الٰہی شرطِ این جذبه است که در سیر فی اللہ ست نه آنکه هر که علی القطع طلب کند یا بد یا هر که سلوک کند به مقصود رسد۔ ؎

نه هر صدف که فرو خورد قطرهٔ باران
در دلِ سینهٔ او گشت جائے دردانه

صدف بباید و باران و بحر و چندین سال
هنوز نیست محقق که مے شود یا نه

خَلِیْلٌ یُطَاعُ فَنَاتِیْ اِلَی الْحِمٰی
کَثِیْرٌ وَّ اَمَّا الْوَاصِلُوْنَ قَلِیْلٌ

غواصان را اگرچه بیمے نه بود
در هر صدفے دُرِّ یتیمے نه بود

در عمر به نادر آن چنان می افتد
وین دولت هر سیه گلیمے نه بود

و این سیر فی اللہ را مقام وصول خوانند و در سیر الی اللہ سیر عاشق است به معشوق و در سیر فی اللہ سیر معشوق است در عاشق۔ و این سعادت بعد از فنائے

صفاتِ بشریت و بے اختیاری حقیقی میسر گردد۔ چنانکہ در ہر دو عالم او را ہیچ مرادے و خواستے نہ باشد جز او۔ و این بے اختیاری حقیقی بواسطہ بے اختیاری در تسلیمِ ولایت شیخ بود۔ تسلیم ارادتِ شیخ نردبانِ تسلیم احکامِ قضا و قدر ست چون اینجا از عہدۂ تسلیم بیرون آید آنجا تسلیم تواند بود و چون از عہدۂ تسلیم در تصرفاتِ ولایتِ شیخ بیرون آید تتق عزت از پیشِ جمالِ حقیقت بکشاید و قاصد بہ مقصود و مرید بہ مراد رسد قَالَ الْجُنَيْدُ رض اَلْاِتِّصَالُ بِالْحَقِّ بِقَدْرِ الْاِنْفِصَالِ عَنِ الْخَلْقِ۔

و منہا اثرِ توجہ بروحانیت اویس قرنی رضی اللہ عنہ انقطاع تمام و تجرد کلی از علائقِ ظاہری و باطنی بود و ہرگاہ کہ توجہ بروحانیت قدوۃ الاولیا خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ روحہ نمودہ شدے اثرِ آن توجہ ظہورِ بے صفتی محض بودے۔ و ہرچند دران توجہ سیر افتادی ہیچ اثرے و گردے و صفتے مطالعہ نمی افتاد۔ و چون وجود روحانیت در انوارِ حقیقت بے نہایت محو شود ہرچند آدمی از خود وجودے طلبد و آنچہ سرمایۂ ادراک ست از خویشتن بجوید جز بے صفتی و بے نہایتی چیزے دیگر نہ بیند۔ این سخن را وقتے می فرمودند کہ از مبادی سلوک و احوالِ خود حکایت می کردند۔ و توجہاتِ خود بارواحِ طیبہ مشائخِ کبار رضی اللہ عنہم و ظہور اثرِ ہر توجہے را در بیان آوردند۔ گفتہ اند اولیاء اللہ مختلف اند بعضے بے صفت اند و بے نشان و بعضے بہ صفت اند و بعضے از صفات

Marfat.com

نشان مند گشته اند مثلاً گویند ایشان اہلِ معرفت اہل یا اہلِ معاملہ اند یا اہلِ محبت اند یا اہلِ توحید اند۔ و کمالِ حال و نہایت درجاتِ اولیا را در بے صفتی و بے نشانی گفتہ اند۔ بے صفتی اشارت بہ کشفِ ذاتی ہست کہ مقام بس بلند است و درجہ بس شریف ہست و عبارت و اشارت از کنہ آن مرتبہ قاصر ہست و این سخنان نسبت بہ متوسطان ہست کہ ادراک بے صفتی می توانند کرد نہ نسبتِ حالِ مبتدیان کہ از ادراک قاصر اند۔ نظم

برتر از علم است و بیرون از عیان ذاتش اندر ہستیِ خود بے نشان
زو نشان جز بے نشانی کس نیافت چارۂ جز جان فشانی کس نیافت
گر عیان جوئی نہان آنگہ بود ور نہان جوئی عیان آنگہ بود
ور بہم جوئی چو بے چون است او آن زمان از ہر دو بیرون است او
صد ہزاران طور از جان برترست ہر چہ خواہم گفت او زان برترست
عجز از آن ہمراہ شد با معرفت کو نہ در شرح آید و نے در صفت

و کمالِ این مرتبۂ بے صفتی حضرت سید المرسلین راست صلی اللہ علیہ وسلم و ہمہ انبیاء و اولیاء علیٰ حسبِ مراتبہم خوشہ چینانِ خرمنِ سعادت اویند و باستمداد از باطن مقدس او در درجات این مرتبہ ترقی می نمایند۔ و مقام محمود کہ مخصوص بحضرتِ اوست صلی اللہ علیہ وسلم اشارت بکمالِ این مرتبہ ہست و از خواص مرتبۂ بے صفتی آنست کہ صاحبِ این مرتبہ از اہلِ تمکین بود و از صحبتِ قلب بہ صحبت

Marfat.com

مقلبِ قلب پیوستہ باشد وبجمیع صفات واخلاقِ الٰہی متخلق ومتصف گشتہ باشد۔ ومتصرف بود در احوال باطنی وبنابرین اورا ابوالوقت گویند وازصفتے بہ صفتے باختیارِ خود انتقال تواند نمودن وازبقایائے وجودِ بشریت بکلی صافی شدہ باشد وازین معنی گفتہ اند۔ ؎

صوفی ابن الوقت باشد در مثال ۔۔۔ لیک صافی فارغ است از وقت حال

حالیا موقوف عزم ورائے اوست ۔۔۔ بستہ در رائے جہان آرائے اوست

ومنہا حدیث اِجْمَعُوْا وُضُوْءَکُمْ جَمَعَ اللّٰہُ شَمْلَکُمْ اشارت است بآنکہ وضوءِ باطن را با وضوءِ ظاہر جمع کنند تا استقامتِ باطن بحاصل آید۔ واستقامتِ باطن آنست کہ در جنبِ کلمۂ توحید ہمہ تعلقاتِ جسمانی وروحانی منفی گردد ونفیِ آن ہمہ تعلقات استقامتِ احوال است ودلیل بر استقامتِ احوال استقامتِ افعال است کہ امتثالِ امر ونہی خداوند است وتعظیم فرمانہائے حضرتِ او جل ذکرہٗ است وجز باستقامتِ افعال استقامتِ احوال معلوم نمی گردد ورونده راه راہر آئینہ روش وکوشش می باید تا کار او بجائے رسد۔ روش یعنی رعایتِ ادب با اہل اللہ وکوشش یعنی سعی نمودن در کارہائے حق سبحانہٗ وتعالےٰ وعمل کردن بانچہ او را معلوم شدہ است۔ ہرچہ می گویم آن لوازم است بآن عمل کنیم لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ۔ کارے مشکل است فَاذْکُرُوْنِیْ اَذْکُرْکُمْ ذکرِ حق سبحانہٗ وتعالیٰ یاد کرد است بدان ہر آیتے کہ مذکور است۔

وہرچہ دیدہ شد و دانستہ شدہ ہمہ غیر ست و حجاب ہست بحقیقت کلمۂ لا آن را نفی باید کردن۔ و نفیِ خواطر کہ شرطِ اعظم سلوک ہست بے تصرف عدم در وجود سالک کہ آن تصرفِ عدم از نتیجۂ جذبۂ الٰہی ست بکمال میسر نہ گردد و وقوف براے آن ہست آنرا آن جذبہ مطالعہ کردہ شود و آن اثر در دل قرار گیرد و رعایت عدد در ذکر قلبی براے جمع خواطر متفرقہ ہست و در ذکر قلبی چون عدد از بیست و یک بگذرد و اثر ظاہر نہ شود دلیل باشد بر بے حاصلی۔ آن عمل و اثرِ ذکر آن بود کہ در زمان نفی وجودِ بشریت منفی شود و در اثبات اثرے از آثار تصرفات جذباتِ الوہیت مطالعہ افتد۔ آنکہ خداوند جل ذکرہٗ در کلامِ مجید می فرماید مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ در معنی این آیۃ چنان باید دانستن کہ اعمالِ صالحہ و افعالِ حسنہ کہ از اہلِ ایمان در وجود می آید وقتی عند اللہ می گردد کہ در محل قبول حضرت او جل ذکرہٗ افتد۔ و علامت قبول عمل نفی شدن وجود بشریت ہست دران عمل و ظاہر شدن اثرِ تصرفات جذبۂ الٰہی ست۔

بدان وفقک اللہ تعالیٰ در تتمۂ بعضے ازین فوائد کہ اہلِ بصیرت روّح اللہ ارواحہم گفتہ اند مقصود از سرہمہ عبادات ذکرِ خداوند ہست عزوجل بسعادت عظمیٰ کسے رفتند کہ ازین عالم انس و محبت حق سبحانہٗ و تعالیٰ بروے غالب بود و غلبۂ انس و محبت او جز بدوام ذکر او عزوجل نہ بود۔ اصل مسلمانی کلمہ لا الٰہ الا اللہ ست و وے عین ذکر ہست و ہمہ عباداتِ دیگر تاکید این ذکر ہست۔ و روح نماز

تازه کردن ذکرِ حق است سبحانهٗ بر دل بہ سبیل ہیبت و تعظیم۔ و مقصود از روزہ کسرِ شہوات است تا چون دل از مزاحمتِ شہوات خلاص یابد صافی گردد و قرارگاہِ ذکر شود۔ و مقصود از حج ذکرِ خداوندِ خانہ است و شوق بہ لقاے وے و ترکِ دنیا و ترکِ شہوات و معاصی براے فراغتِ ذکر است۔ پس مقصود از امر و نہی ذکر است و حقیقتِ ذکر آن بود کہ از ہمہ گسستہ شود و از محبتِ حضرتِ الٰہی بہ ہیچ چیز دیگر التفات نماید و او را ہیچ معبودے نماند کہ طاعتِ او بردجز حق سبحانہٗ و تعالیٰ و ہواے معبودی نہ بود۔ و علامتِ حقیقتِ ذکر آن بود کہ در وقت امر و نہی خداوند را عزوجل فراموش نہ کند و امتثالِ فرمان بجا آورد و گرنہ نشان آن بود کہ ذکر او جز حدیثِ نفس بیش نبودہ است۔ پس می باید کہ اساس مواظبت بر ذکر بر توبۂ نصوح باشد از جملۂ معاصی ظاہری و باطنی بہ نسبتِ خلق و نسبتِ حق سبحانہٗ تعالیٰ کہ ذکر باوجود مخالفت مذکور را اثر حقیقی نہ بود۔ دیگر از شرائط آنست کہ در طلب صادق بود و در طلبِ داعیۂ سلوکِ راہ او را کمال حاصل باشد تا ہرچہ او را سلوک مانع آمد و مشغول گرداند از ان متوحش گردد و نفور شود و از وجود نیز گریزان شود تا از ہمہ روے تواند گرداند و مشغول ذکر حق سبحانہٗ و تعالیٰ تواند گشت۔ ؎

سیر آمدۂ ز خویشتن می باید　　برخاستۂ ز جان و تن می باید

و شیخ عطار قدس اللہ سرہٗ العزیز می فرماید۔ ؎

یادِ او مغز ہمہ سرمایہ است　　ذکرِ او ارواح را پیرایہ است

تو ز ننگ خویش نگذشتی دمے — پر تھو رنام او گوئی ہے

دفائدۂ کلی از ذکر آنگاہ حاصل شود کہ از شیخ کامل صاحب تصرف تلقین گرفتہ باشد تا از ان تخم ذکر حقیقی کہ در طالب مستعد و تلقین و تصرف صاحب ولایت افتادہ باشد ثمرۂ ولایت بکمال حاصل آید نورانیت کلمہ بقدر نورانیت دلیست و نورانیت دل بقدر زوال ہوا ست و شیخ کامل ہوا را متبع نہ شود و دل او را نورانیت تمام بود۔ و اول راہ آن بود کہ صاحب مذمومہ را از باطن خویش بقدر وسع دفع کنند تا چون زمین اول از خار و خاشاک طبیعت خالی گردد شایستہ آن شود کہ تخم ذکر در ان پاشیدن گردد۔ لیک صفت ذمیمہ بیش مبتلا نہ بود جہد دفع آن نیز کند۔ اگرچہ اول در تصفیۂ دل باید کوشیدن در مبدا کلی بہ تبدیل اخلاق مشغول نہ باید شدن۔ زیرا کہ چون توجہ بشرط حاصل آید و بر مراقبہ ادامت شود تصفیۂ دل دست دہد بامداد فیض حق سبحانہٗ و تعالے چندانے بہ تبدیل اخلاق و تحصیل صفات دل میسر گردد کہ بعمرہا بمجاہدات دست نہ دہد و چون این معنی بفیض فضل حق سبحانہٗ و تعالی بہ حاصل آید بحد اعتدال و طریق ثواب باشد و ہرچہ او را از رفتن راہ مشغول گرداند از پیش بر دارد۔ زیرا کہ راہ نتوان رفتن الا بدل فارغ و چون این ہمہ گرچہ مثل او چون مثل کسے بود کہ طہارت کرد اکنون او را بہ امام حاجت بود کہ بہ او اقتدا کند و آن سر راہ و کامل تصرف بہ سبب آنکہ راہ حق سبحانہٗ تعالے پوشیدہ ہست و راہ ہائے شیطان براہ حق آمیختہ۔ راہ حق یکیست و راہ باطل ہزار

وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهٖ۔ نظم

نیست ممکن در رہِ عشق اے پسر — راہ بردن بے دلیلِ راہ بر

رو بجو یارِ خدائی را تو زود — چوں چنین کردی خدا یارِ تو بود

گر ز تنہائی تو نومیدے شوی — زیرِ ظلِ یار خورشیدے شوی

وانکہ در خلوت نظر بر دوختہ است — آخر آن را ہم زیار آموختہ است

خلوت از اغیار باید نہ زیار — پوستین بہرِ دَے آمد نے بہار

یار آئینہ است جان را در حزن — در رُخِ آئینہ اے جان دم مزن

تا نہ پوشد روئے خود را از دمت — دم فرو خوردن بباید ہر دمت

در کلامِ مجید فرمودہ است۔ اِتَّقُوا اللّٰہَ وَکُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ۔ ؎

گر نہ تو انی کہ خود برید — در پہلوئے پہلوانِ ما باش

و ہم درین معنی گفتہ اند۔ ؎

در پہلوے راستین نشین تا بدل رسی — در پہلوے چپش نیابی از ہر کہ پرسی

وچون سعادتِ صحبت اورا دریافت تصرفِ خود را فانی کند و در باطنِ او ہیچ تصرف نہ بود کارِ خود جملہ بہ او گذارد و بداند کہ منفعت در خطائے مقتدا بیش ازان است کہ در صوابِ او اگرچہ وجہ آن نہ داند۔ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہٗ می فرمودند کہ یکے از فوائد مشورت با اہلِ دل و مردم عزیزان است اگر در آخرِ امر وجہ صواب در انکار ظاہر شود وجودِ تو درمیان نہ باشد۔

Marfat.com

واگر خلاف صواب ظاہر شود ہم وجود تو درمیان نباشد۔ مشائخ طریقت قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم از جملہ اذکار ذکر لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ را اختیار کردہ اند حدیث نبوی چنین وارد است کہ اَفْضَلُ الذِّکْرِ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ۔ وصورت این ذکر مرکب است از نفی و اثبات و حقیقت راہ بحضرت عزت باین کلمہ توان برد حجب روندگان نتیجۂ نسیان است و حقیقت حجاب انتقاش صور کونیہ است در دل و در انتقاش نفی حق و اثبات غیر است و بحکم اَلْمُعَالِجَۃُ بِالْاَضْدَادِ درین کلمہ نفی ماسوائے حق سبحانہٗ تعالیٰ است۔ و خلاص از شرک خفی جز از مداومت و ملازمت بر معنی این کلمہ حاصل نباید۔ پس ذاکر باید کہ در طرف نفی جمیع محدثات را بنظر فنا و ناخواستن مطالعہ می کند و از معنی ذکر می اندیشد و نفی خواطر دیگر می کند و در طرف اثبات وجود قدیم حضرت عزت را جل ذکرہٗ بنظر لقا و مقصودے و مطلوبے و محبوبے مشاہدہ می فرماید۔ در ہر ذکر دل را اول و آخر حاضر می باشد و ہر چیزے کہ دل را با آن پیوندے بیند نفی آن پیوند باطل می کند و باثبات محبت حق را قائم مقام آن محبت می گرداند تا بتدریج دل از جملہ محبوبات و مالوفات فارغ شود و ہستی ذاکر در نور ذکر مضمحل گردد۔ و علائق و عوائق وجود بشریت از و برخیزد۔ و گفتہ اند باز داشتن نفس در وقت ذکر سبب ظہور آثار لطف است و مفید شرح صدر و اطمینان دل است و یاری دہندہ است در نفی خواطر و عادت کہ آن بہ باز داشت نفس سبب وجدان حلاوت

Marfat.com

عظیمہ ہست در ذکر و واسطہ بسیارے از فوائد دیگر۔ و حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہٗ در ذکر باز داشتن نفس را لازم می شمردند چنانکہ رعایت اعداد را لازم نمی شمردہ اند۔ اما رعایت وقوف قلبی را مہم می داشتند و لازم می شمردند زیراکہ خلاصہ آنچہ مقصود ہست از ذکر در وقوف قلبی ہست و واسطہ مطالعہ جمیع مکونات و محدثات بنظر فنا و مشاہدہ وجود قدیم حق سبحانہٗ بنظر بقا۔ و ملازمت برین معنی صورت حقیقت توحید در دل ذاکر قرار گیرد۔ و چشم بصیرت وے کشادہ گردد تا او را میان عقل و توحید ہیچ تناقض نماید و درین مقام حقیقت ذکر صفت لازم دل گردد و بعد ازان بجائے رسد کہ حقیقت ذکر با جوہر دل یکے گردد و ہیچ اندیشہ غیر حق سبحانہٗ نماند و ذاکر در ذکر و ذکر در مذکور فانی گردد۔ و چون بارگاہ دل از زحمت اغیار خالی گردد بحکم لَا یَسَعُنِیْ اَرْضِیْ وَلَا سَمَائِیْ وَلٰکِنْ یَسَعُنِیْ قَلْبُ عَبْدِیَ الْمُؤْمِنِ الحدیث۔ جمال سلطان الا اللہ تجلی نماید بر حکم دعوة اُذْکُرُوْکُمْ مجرد از لباس حرف و صوت و خاصیت کُلُّ شَیْءٍ ھَالِکٌ اِلَّا وَجْھَہٗ آشکارا گردد و ذکر روح با ذکر وجود او در بحر ناعتنائی اذکرکم مستغرق و مستہلک گردد۔

ذکر کن ذکر تا ترا جان ہست | پاکی دل ز ذکر یزدان ہست
چون تو فارغ شوی ز ذکر بذکر | ذکر خفیہ کہ گفتہ اند آن ہست

یاد کرد و باز گشت و نگہداشت و یاد داشت مقصود از ذکر لسانی و قلبی

و نگہداشت کہ مراقبۂ خواطر ہست یادداشت ہست کہ مشاہدہ و فانی شدن و ذکر خفیہ ہست علی الحقیقت و ذکر لسانی و ذکر قلبی بمنزلہ تعلیم الف و با ہست تا ملکہ خواندنی او را حاصل آید و اگر معلم حاذق بود و در طالب صادق قابلیت و استعداد آن یابد شاید کہ در قدم اول او را خوانندہ گرداند و بمرتبہ یادداشت بے زحمت تعلیم الف و با برساند۔ اما اغلب طالبان آنانند کہ ایشان را بمر یادداشت دلالت کردن پیش از ذکر لسانی و قلبی بمنزلہ آنست کہ یکے پر و بال نزد اللہ و او را تکلیف می کنند و می گویند بر پرد و بر بام بر آئے۔ قطعہ

ما بہ پر می پریم سوے فلک — زانکہ عرشی است اصل جوہر ما
ساکنان فلک بخو کنند — از صفات خوش و معنبر ما
گل ما بسرمست و شکر ما — دلبرے ماشد مست و دلبر ما
ماہمیشہ میان گل شکریم — زاں دل ما قوی است ز دیگر ما
زہرہ دارد حوادث طبعی — کہ بگردد بگرد منظر ما
ذرہ ہاے ہوا بریزد روح — از دم عشق روح پرور ما

و گفتہ اند حَقِیْقَۃُ الذِّکْرِ عِبَارَۃٌ عَنْ تَخْلِیَۃٍ بِذَاتِہٖ سُبْحَانَہٗ مِنْ حَیْثُ اِسْمُ الْمُتَکَلِّمِ اِظْہَارُ الصِّفَاتِ الْکَمَالِیَّۃِ وَ وَصْفًا بِنُعُوْتِہِ الْجَمَالِیَّۃِ وَ الْجَلَالِیَّۃِ و ذکر بے شرکت غیر الغفلت دست دہد و سر کلمہ شَہِدَ اللّٰہُ اَنَّہٗ لَآ اِلٰہَ اِلَّا ہُوَ آشکارا گردد۔

لِمَنِ الْمُلْكُ وَاحِدُ الْقَهَّارُ   تا از خود بشنود نه از من و تو

روح در نہایت فطرت اگرچہ حق سبحانہ را بہ بیگانگی دانست اما بیگانگی نہ شناخت۔ زیرا کہ شناخت از شہود خیزد و شہود از وجود درست نہ باشد کہ شہود ضدِ وجود است۔ چون وجودِ روح پدید آید مین وجود او دوگانگی اثبات گردد و شرح این المنا بے دارد۔ و مقصود آنست کہ اشارت شود چیزے از معنی آنچہ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہٗ فرمودہ اند در معنی اُذْكُرُوْكُمْ و ذکرِ حق سبحانہٗ بندہ را توفیق یاد کردہ است بر آن مراتبے کہ ذکر راست یعنی ذکر زبان و ذکرِ دل و ذکرِ روح و ذکرِ سِرّ و ذکر خفی۔ دل واسطۂ دو عالم جسمانی و روحانی است و روح را واسطۂ دو عالم دل و سِرّ است۔ و مرتبۂ سِرّ نزد طائفۂ اہل اللہ برتر از مرتبۂ روح و قلب است۔ و نزد طائفۂ برتر از مرتبۂ قلب و فروتر از مرتبۂ روح است۔ و بحقیقت سرمین روح و دل است و نہایت مقام و ہریک چون در مقامِ خود متجلی گردند و بوصفِ غیرت متصف باشند و آن صفتِ غیرت سر باشد بہ نسبت کسے کہ بہ آن نہایتِ دل و روح کہ ذکر کردہ شد نہ رسیدہ باشد۔ و خفی روح است خاص حضرت کہ خاصان حضرت را دہند کہ وَاَیَّدَہُمْ بِرُوْحٍ مِّنْہُ تا واسطہ گردد میانِ عالمِ صفات خداوندی و میانِ سِر تا بواسطۂ آن راہ یابند بعالمِ صفاتِ الوہیت۔ ع

کہ رستم را کشد ہم رخشِ رستم

Marfat.com

لَا یَحْمِلُ عَنَّا یَا اَلْمَلِکُ اِلَّا مَطَایَا اَلْمَلِکِ۔ و ذکر در مرتبۂ خفی تا بحقیقتِ ذکرِ خفیہ و سِرِّ آن چنانچہ خلفائے خانوادۂ حضرت خواجۂ بزرگ خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس اللہ تعالٰے روحہٗ بہ آن اشارت فرمودند یکے است زیراکہ تا وجود روحانیت باقی است و بمرتبۂ فنا نہ رسیدہ است آن ذکرِ حقیقت خفیہ نیست۔ سخن کبراکہ لَا یُطْلِعُ عَلَیْہِ مَلَکٌ فَیَکْتُبُہٗ وَلَا نَفْسٌ فَتُعْجِبُ بِہٖ اشارت بہ آن است۔ و چون بحقیقتِ فنا برسد اینجا بود کہ باطن او از نفی باکیسند و جز اثبات نتواند بود و ذکرِ او اللہ اللہ شود۔ اینجا بحقیقتِ کلمہ و سرِّ او برسد۔ و حضرت خواجۂ ما قدس اللہ تعالٰے روحہٗ در بیانِ این معنی بسیار فرمودندے کہ حَقِیْقَۃُ الذِّکْرِ اَلْخُرُوْجُ عَنْ مَیْدَانِ الْغَفْلَۃِ اِلٰی فَضَاءِ الْمُشَاہَدَۃِ۔ و مشاہدہ در تجلیِ ذات بود و مکاشفہ در تجلیِ صفات و محاضرہ در تجلیِ افعال و مقصود از ذکرِ لسانی توجہ کلیست بجمیعِ قوائے روحانی و جسمانی تا نفیِ خواطر شود۔ باین توجہ کلی از ملازمت و مداومت باین ذکر بدل برسد و از زبان بدل باز منتقل شود۔ و در دوام ذکرِ قلبی نورے از انوار الٰہی متجلی گردد و باطن بندہ را مستعد تجلیاتِ صفاتی و اسمائی و قابلِ تجلیاتِ ذاتی گرداند کہ اللہ الموفق۔ و کمال درجات و مراتب ذکر آن است کہ مذکور بدل مستولی شود و مذکور ماند و بس۔ و ہمگی دل او دوست گردد فرقست میان آنکہ ہمگی دل ذکرِ دوست گیرد۔ و آنکہ ہمگی دل دوست گیرد نتیجۂ محبت مفرط بود کہ آنرا عشق خوانند۔ عاشق گر مر دہمگی او را معشوق دارد باشد

که از غایت مشغولی بمعشوق نام معشوق را نیز فراموش کند و چون چنین مستغرق گردد که وجود خود را وهرچه هست جز خدای تعالی فراموش کند بحقیقت این معنی رسد که وَاذْکُرْ رَبَّکَ اِذَا نَسِیْتَ غَیْرَهٗ وَنَسِیْتَ نَفْسَکَ لِاَنَّ تَحْقِیْقَ الْمَذْکُوْرِ وَشُهُوْدِهٖ یُوْجِبُ نَفْیَ الْغَیْرِ فَاِثْبَاتُکَ یُثْبِتُ الْغَیْرِیَّةَ فَاَنَانِیَّتُکَ یُثْبِتُ الْغَیْرِیَّةَ ۔ وچون بحقیقت این معنی برسد که خود را و هرچه هست بجز حق تعالٰی فراموش کند واین حالت را فنا ونیستی گویند ونهایت سیر الی الله بود ۔ واکنون با دل راه تصوف وعالم توحید و وحدانیت و بمبدأ درجاتِ ولایتِ خاصه رسیده باشد ۔ وازین جا گفته اند ۔ قطعه

چیست معراجِ فلک این نیستی　　　عاشقان را مذهب ودین نیستی

هیچکس را تا نه گردد او فنا　　　نیست ره در بارگاهِ کبریا

واینجا بود که صورتِ ملکوت بروے روشن گردد وارواحِ انبیاء واولیاء وجواهرِ ملائک علیهم الصلوٰة والسلام بصورتهاے نیکو نمودن گیرند وانچه خواص حضرتِ الٰهیت است پیدا آمدن گیرد واحوال عظیمه پدید آید واز مشاهدۂ صورت بدرجاتے ترقی کند که عبارت ازان نتوان کرد وهرکس را چیزے دیگر پیش آید ودرین گفتن ودرین گفتن فائده نیست که این راه رفتن است نه راه گفتن ۔ اما مقصود اهل الله از شرح این نوع سخنان ترغیب طالبان است ودر وجودِ روحانی نیز روائی گردد تا از رویت جلال وکشف عظمتِ الٰهیت بر دل و

وغلبات این حال دینی وعقل فراموش گردد. واحوال ومقامات در نظر همت او حقیر نماید وخاشع گردد ودر عین این فنا حیرت وبی نشانی بود فیخضیه فی کسوة الالهیه. ع

کس را نه دهد ز تو نشانی　　　این است نشان بی نشانی

واگر کسی در ذکر باین درجه نرسد واین احوال ومکاشفات ویرا نبود لیکن ذکر بروی مستولی گردد ودر دل متمکن شود ومعنی کلمهٔ توحید آن معنی که دران حرف نبود وعربی وفارسی نباشد بر دل غالب آید ودل بذکر معنی او قرار گیرد چنانکه دل را بتکلف بجای دیگر باید برد واین نیز اعظم بود که چون دل بنور ذکر آراسته گشت کمال سعادت را مهیا باشد. هرچه درین جهان پیدا نیاید دران جهان پیدا آید. وچون زمین دل از خار وساوس دنیا خالی کرد وتخم ذکر در ودیعت نهاد اکنون هیچ نماند که باختیار تعلق دارد واختیار تا اینجا بود. پس ازان منتظر می باشد تا چه پیدا آید وغالب آن بود که این تخم ضایع نماند که مَنْ کَانَ یُرِیْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَۃِ نَزِدْ لَہٗ فِیْ حَرْثِہٖ وذکر بردوام کلید عجائب ملکوت است وقرب حضرت الهیت است وذکر بردوام نه آنست که بزبان یا بدل بود بلکه آنست که همیشه ملازم ومراقب دل باشد ودل را بعد ازانکه صافی گردانیده باشد از عداوت خلق وذکر الشان واز ذکر ماضی ومستقبل واز مشغلهٔ محسوسات واز غضب واخلاق بد

Marfat.com

دشواتِ دنیا و طلب آن با حق تعالے دارد و ہیچ غافل نہ باشد کہ حقیقتِ ذکر نزد بعضے غفلت ہست کہ گفتن دل ہم حدیث نفس بود و غلاف و پوستِ حقیقتِ ذکر باشد و دوام مراقبہ دولتِ بزرگی ہست۔ و علامتِ صحتِ مراقبہ موافقتِ احکامِ الٰہی ہست و نیک دشوار بود ہمیشہ دلِ خویش را بر یک صفت و بیک حالت داشتن و مداومتِ مراقبہ طریق ہست موصل بحقائق۔ و دوام مراقبہ بے مقدمۂ قطعِ علائق و عوائق و صبر بر مخالفت نفس و احتراز از صحبتِ اغیار میسر نہ گردد۔ و شیخ بزرگوار شیخ شہاب الحق والدین السہروردی قدس اللہ سرہُ العزیز فرمودہ اند کہ مبتدی بر فرائض و سنن اقتصار نماید و اوقاتِ دیگر بذکر بسر برد۔ و متوسط را مداومت بر تلاوتِ قرآن بعد از ادائے فرائض و سنن اولیٰ ہست و ہمان خاصیت کہ اہلِ ہدایت را از ملازمتِ ذکر روے نماید اورا از تلاوت حاصل گردد با زوائدِ دیگر۔ چون تجلیاتِ صفاتِ مختلف بواسطۂ تلاوتِ آیاتِ مختلفۃ المعانی و دقائقِ فہوم و حقائقِ علوم۔ و منتہی را کہ ابد ذکر صفتِ ذاتی او گشتہ ہست فاضلتر پیدا دے و کاملتر عملے نماز ہست کہ عبادتِ تامۂ جامعہ ہست۔ و حضرت خواجہ امام محمد بن علی حکیم ترمذی قدس اللہ تعالیٰ روحہما از سفیان ثوری رضی اللہ عنہ نقل کردہ اند باسنادِ خود کہ فرمودہ سَمِعْنَا اَنَّ تِلَاوَۃَ الْقُرْاٰنِ اَفْضَلُ مِنَ الذِّکْرِ۔ و آنگاہ در تقویتِ این سخن فرمودہ و چہ نیک غواصی کردہ ہست گویندۂ این سخن بجاے

آنکہ بکلام حق سبحانہ، ذکر حق کردن فاضل ترازان باشد کہ بکلام خود فَبَانَ الْقُرْاٰنُ لَمْ یَخْلُقْ مُنْذُ نُزِّلَ اِلَی الْعِبَادِ وَلَایَخْلُقُ وَلَایَنْدَرِسُ فَهُوَ عَلٰی طَرَاوَتِهٖ وَطِیْبِهٖ وَطَهَارَتِهٖ وَلَهٗ کِسْوَةٌ اِلٰی نُوْرٍ عَظِیْمٍ لَائِقٌ بِجَنَابِ الْمُتَکَلِّمِ وَهُوَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَ ذِکْرُ الَّذِیْ یَذْکُرُهُ الْعَبْدُ مُبْتَدِئًا مِنْ تِلْقَاءِ قَلْبِهٖ مِنْ عَمَلِهٖ بِرَبِّهٖ لَاکِسْوَةٌ۔ واگر کسے معنی قرآن نہ داند باید کہ دل حاضر دارد در خواندن و نگذارد تا حدیث النفس اورا بہر جانب برد۔ ودل را بنور تعظیم وتوقیر آراستہ دارد۔ ودر دلِ وے حاضر بود عظمت قرآن کہ سخنِ خدا ایست عزوجل وصفت وے ست وقدیم است۔ اگر حقیقت معانی این حروف آشکارا شود ہفت آسمان وہفت زمین را طاقت تحملِ آن نباشد۔ وامام احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ می گوید خداوند عزوجل را بخواب دیدم گفتم یارب تقرب بہ تو بہ چہ چیز فاضلتر گفت بکلام من قرآن۔ گفتم اگر معنی فہم کنند واگر نہ۔ گفت اگر فہم کنند واگر نہ۔ یکے از کبرا می گوید قدس اللہ ارواحہم کسے کہ دارو خورد ونداند کہ چہ می خورد اثر کند قرآن نیز اثر کند۔ وہر حرفے از قرآن بمنزلۂ کوہیست کہ بر وجود بشریت واقع می شود اورا فنا می کند وآثار اورا دفع می کند۔ وچون نور قرآن بنورِ دلِ مؤمن جمع شود نورانیت زیادہ شود وجودِ بشریت بیشتر متلاشی گردد وخواجہ امام محمد بن علی حکیم ترمذی قدس اللہ روحہما فرمودہ اند کہ جملہ وظیفہ

تلاوۃِ قرآن در شب فاتحہ وقل یا ایہا الکافرون وقل ہو اللہ احد وقل اعوذ برب الفلق وقل اعوذ برب النّاس وخاتمہ سورۂ حشر وخاتمہ سورۂ بقر ہست وجملۂ وظیفہ سورۂ یٰسین ہست۔ وحضرت عزیزان خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ روحہٗ فرمودہ اند کہ ہرگاہ سہ دل جمع آید کار بستۂ مومن برآید دلِ قرآن ودلِ بندۂ مومن ودلِ شب۔ وحضرت امام ربانی خواجہ یوسف بن ایوب ہمدانی قدس اللہ روحہما کہ سلسلۂ مشائخ خواجۂ ما قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم بالیشان می پیوندد چنین فرمودہ اند کہ طالب را باید کہ شب و روز را مستغرق کلمۂ لا الٰہ الا اللہ گرداند وخواب وبیداری بر گفتگوے وے نفقہ کند وست از نوافل نمازہا وذکرہا وتسبیحہا بدارد واقتصار برین کلمہ کند جائے کہ علم لدنی وحکمت الٰہی بود خدمتِ نفل زحمت بود ہر روز وشبے بلکہ ہر ساعت ولحظہ پندارد کہ در لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ نو مسلمان ہست از ہرچہ جز لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ ہست اِلّا نماز فرض وسنت تبرا کند یکی از جہان لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ را لا بدونا چار داند ما بقی را بلا ومحنت شناسد تہی گردد از اندیشۂ کلی کائنات وتعلق گیرد بذکر لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ در ہمہ حالات وساعات ودر قطع علائق مخلوقات ہیچ آلتے از افعال واذکار ظاہری وباطنی کامل تر وشافی تر از قول لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ نیست۔ شیخ شہید مجد الدین بغدادی قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ گفتہ اند۔ اِتَّفَقَ الْمَشَائِخُ قَدَّسَ اللّٰہُ تَعَالٰی اَرْوَاحَھُمْ عَلٰی اِنَّ الْمُرِیْدَ مَا لَمْ یَسْلُکْ

طَرِیْقِ لَآ اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰه۔ مُدَّۃً قَرِیْبَۃً اَرْبَعِیْنَ سَنَۃً لَا یَصِلُ اِلٰی حَقِیْقَۃِ اِلَّا اللّٰہ۔ وحضرت خواجہ امام محمد بن علی حکیم ترمذی قدس اللہ تعالیٰ روحہا فرمودہ اند کسے کہ دوام دولتِ ایمان طلبد باید کہ در ہر کارے و در ہر حالے عادت وے گفتن لَآ اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰه بود و ظلمتِ شرکِ خفی را باین کلمہ ہموارہ دور می کند از خود و ظہورِ نورِ ایمان را بر دل خود تازہ می دارد۔ چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند جَدِّدُوْا اِیْمَانَکُمْ بِلَآ اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰه الحدیث۔

ومنہا اہلِ تلوین را مرتبہ ندماست تا ایشان را بے اختیارِ ایشان بحضرت سلطنت ندارند باز نیابند و اہلِ تمکین را مرتبہ وزارت کہ حضرت سلطنت ایشان را نائب مناب خویشتن ساختہ است و در تصرف ملک اختیار دادہ و مطلق العنان گردانیدہ پس اہلِ تمکین حالِ ایشان از زوال ایمن بود و ہر گاہ کہ خواہند باختیار از صفتے بصفتے و از حالتے بحالتے منتقل گردند۔ اہلِ تمکین را نیز تلوینات احوال ہست اما فرق است ایشان بر احوالِ باطنی خویش غالب اند و متصرف می توانند شد۔ و آنکہ طائفہ از اہل اللہ گفتہ اند کہ از وعید تخفیف است این سخن از ایشان در وقت مطالعہ الطائف ربوبیت بودہ باشد و در زمانِ غلبہ و تصرف آن حال بر ایشان۔ اما طائفہ از اہل اللہ کہ بر احوال باطنی خویش متصرف باشند آن احوال را بہ میزانِ شرع سنجند اگر موافق قانون شریعت بود بران اعتماد نمایند و بظہور آرند و اگر نہ بر آن اعتماد نہ کنند

Marfat.com

یکے از کبرا قدس اللہ ارواحہم می گوید لَا اَقْبَلُ مِنْ قَلْبِیْ اِلَّا بِشَاہِدَیْنِ عَدْلَیْنِ الْکِتَابِ وَالسُّنَّۃِ ۔ وآن شام کہ عبد اللہ خجندی بما پیوست در آخر آن دوازدہ سال بعد از واقعۂ کہ خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ در ترمذ باو نمودہ بود وبہ اُو دران واقعہ فرمودہ کہ خود را تشویش مدہ این زمان وقتِ ظہور انچہ می طلبی نیست۔ این معنی در بخارا بعد از دوازدہ سال ترا خواہد بہ ظہور آمدن وبہ صحبت آنکس خواہی رسیدن۔ وقصۂ واقعۂ خود را بہ تمام بگذاردند واظہار طلب کردند۔ دران واقعہ دیدہ شد کہ مرا براندند وبکنج خانہ رسانیدند دریچہ دران کنج خانہ پدید آمد وبر آن دریچہ زنجیرے وقفلے۔ کلید آن قفل بیاوردند وبمن تسلیم کردند مرا میل آن شد کہ قفل را بگشایم اندکے بکشادم شعلۂ بزرگ بر آں آمد۔ با خویشتن گفتم کہ اگر این در را حالیہ تمام بکشایم کس را قوت این شعلہا نتواند بود۔ کلید با منست ہر وقت کہ اختیار باشد بمقدارِ مصلحت می توان کشود۔ در صفت اہلِ تمکین گفتہ اند از رقِ تصرفِ احوال آزاد شدہ اند وحجاب از پیش بصیرتِ ایشان بکلی برخاستہ است۔ ہیچ سببے از اسباب لغزے وضعفے بحال ایشان راہ نہ یابد وہیچ چیز از ممکنات سر ایشان را از مشاہدۂ محبوب واشتغال بہ آن مشغول نہ تواند کرد۔ اختلاط با خلق ومشاہدۂ احوالِ ایشان در ایشان اثر نہ کند وصفتِ ایشان را لغزنہ تواند کرد چنانکہ اہلِ تمکین را بہ ندما ووزرا

Marfat.com

تشبیہ فرمودہ اند و ولی عزلت و ولی عشرت ہم بوزیر و ندیم تشبیہ کردہ اند۔ ولی عزلت اشرف ہست بہ نسبت حال و ولی عشرت افضل ہست بحسب کمال ہمچنین ملک مقرب اشرف ہست از انسانِ ناقص و انسانِ کامل افضل و اکمل ہست از وے۔ و آنکہ در صحیح وارد ہست در حدیث قدسی وَ اِنْ ذَکَرَنِیْ فِیْ مَلَاءٍ ذَکَرْتُہٗ فِیْ مَلَاءٍ خَیْرٌ مِّنْھُمْ۔ و ہمچنین آنچہ وارد ہست در حدیثِ قدسی دیگر در صفتِ ولی عزلت ہست اِنَّ مِنْ اَغْبَطِ اَوْلِیَائِیْ عِنْدِیْ مُؤْمِنٌ خَفِیْفُ الْحَاذِ و آنچہ دران حدیثِ دیگر وارد ہست کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اِنَّ اللہَ تَعَالٰی عِبَادًا لَیْسُوْا بِاَنْبِیَاءٍ وَلَا شُھَدَاءَ یَغْبِطُھُمْ ... وَمَکَانِھِمْ مِنَ اللہِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَقَدْ تَمَنّٰی اِثْنَا عَشَرَ نَبِیًّا اَنَّھُمْ کَانُوْا مِنْ اُمَّتِیْ۔ و آنچہ وارد ہست در احادیثِ دیگر کہ مثل این احادیث ہست موہم تفضیلِ خواصِ ملک بر خواصِ بشر ہست و موہم تفضیلِ ولی بر نبی ہست دفع آن وہم و تحقیق جواب ازان شبہہ بنا بر این معنی است کہ فرق ہست میان شرفِ حال و میان فضیلت و کمال۔

وَمِنْھَا طریقۂ اہل اللہ بر انواع ہست بعضے برخصت عمل کردند ایشان را مقصود از رخصت نفعِ خلق بود نہ وجود خود۔ و بعضے عمل بعزیمت کردند مقصود ایشان نیز نفعِ خلق بود نہ وجود خود۔ اما نفعِ خلق در عمل

بعزمیت مشیتر ہست و ظہور دران تمام تر داز خلق دُور تر ہمہ در کار اند ہر آدمی مثال درختے است۔ درخت بے نتیجہ نبود یا میوہ دہد اگرچہ میوہ تلخ طعم باشد یا در سایۂ او بیاسایند یا از حسن وطروت او بنظر اعتبار بہرہ گیرند نظم

ہرکس بقدرت در آرزوے دگرند اندر تگ و پوے و جستجوے دگرند

گرچہ کس را ہیچ کار و بار نیست جملہ بکار اند و کس بیکار نیست

کمال وجودِ اہل اللہ ورائے عقیدۂ خلق است و زیادہ ازان است و عقیدۂ خلق جز بار خاطر چیزے دیگر نیست مقصود ازان عقیدہ و اظہار کمال اللہ تربیت وجودِ خلق است بار ہستی برائے منفعت دیگران می باید کشید و در باطن آن ہستی را از خود نفی می باید کرد۔ نسبت تربیت منفعت وجود ایشان در اظہار کمال قصور و نقصان است در باطنِ ایشان ازین معنی در دعا آمدہ است اَللّٰھُمَّ لَا تُحْدِثْ لِیْ عِزًّا ظَاھِرًا اِلَّا اَحْدَثْتَ لِیْ ذِلَّۃً بَاطِنَۃً بِقَدْرِہٖ وَلَا تَرْفَعْنِیْ عِنْدَ النَّاسِ دَرَجَۃً اِلَّا حَطَطْتَنِیْ عِنْدَ نَفْسِیْ مِثْلَھَا۔ داعیہ طلب کہ در کسے پدید می آید۔ وصحبت اہل اللہ را طالب می شود محض فضلِ الٰہی است در حقِ آنکس زیرا کہ ع

منشورِ غمش بہر دل و جاں نہ دہند

باید کہ قدر آب نعمت بزرگ بداند انشاء اللہ واگر ہمہ آب بود کہ زہانی گوش دل را بہ سخن اہل اللہ دارد و توفیق آن یابد و آن داعیہ تربیت دہد

و تقویت کند و نظر اہل اللہ بران داعیۂ طلب که بے اختیارِ ایشان در یکے پدید آید و ظہور کند مشیر ہست چه اگر با ختیارِ ایشان در یکے آن داعیۂ طلب ظہور کند آن اختیار از ایشان محل خطر بود و نفی آن اختیار در باطن بر ایشان لازم می گردد و تا بے اختیارِ ایشان از غیب چه پدید آید و میدیان و اہل طلب را نزدیک خداوند سبحانهٗ و تعالیٰ و نزدیک اہل اللہ تعظیم و نفاذ و تولیت و رائے است که یاد آورد اِذَا رَاَیْتَ لِیْ طَالِبًا فَکُنْ لَهٗ خَادِمًا۔ ظہور داعیۂ طلب دولتے بزرگ است۔ زیرا که تا حق سبحانهٗ و تعالیٰ بصفتِ ارادت بر روح بنده تجلی نه کند عکس از محبتِ الٰہی در دلِ بنده پدید نیاید و طالب حق سبحانهٗ و تعالیٰ و طالبِ صحبتِ دوستان وے نه گردد ؎

جوینده توان نه که جویانِ تو نیست — در جویائے بدان ترا جویان ہست

و تربیت و تقویتِ این صفت دران بود که تسلیم تصرفات ولایت شیخ کامل مکمل گردد تا بعنایتِ خداوند عز و جل بمقصود رسد و بحصول پیوندد و اگر نه خطر آن دارد که آن صفتِ طلب در وے بقا نیابد۔

وَمِنْهَا طریقۂ اہلِ باطن کم دیدن و کم زدن و نسیتی و افتقار ہست و دید قصور اعمال و مشاہده نقصان احوال وجود بشریت به ہیچ چیز چنان منتفی نه گردد که بدید قصور یکے از حکمتہاے که بنا بران زلت بر انبیا گذرانیده اند

این بود۔ وحقیقتِ استغفار آنست کہ استغفار از وجودِ بشریت بود کہ اصل همہ گناہان است۔ بعد از آنکہ وجودِ بشریت را بشناسد والم بقاے آن را درخود دریابد دوران از دور ماندگی از بهر تضرع در حضرتِ صمدیت جل ذکرہٗ بنالد تا حقیقتِ استغفار بود۔ نظم

خلق ترسد از تو من ترسم زخود | کز تو نیکی دیدہ ام وز خویش بد
نیستی نفسِ ظلما نیم دہ | دولت دردِ مسلمانیم دہ

در گذر باید ان قصور بر اهل اللہ ہم حکمت نفی وجود بشریتِ ایشان است و اعتراض موسیٰؑ بر خضر علیہ السلام کہ بجہتِ غیرتِ شریعت بود۔ یکے از حکمتہا کہ دران نفی وجودِ موسیٰؑ بود علیہ الصلوٰۃ والسلام۔ مرشد علی الحقیقۃ جل ذکرہٗ ہر یک از دوستانِ خود را بنسبت بکمالِ او تربیت می فرماید۔ و چون اولیاے امت را از نسبت از نسبتِ ولایت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم بہرہ الیست۔ ہر آئینہ از نسبتِ ولایت پیغمبران دیگر علیہم السلام نیز بہرہ بود اولیاے امت را بہرہ از علم لدنی بہ نسبت مشربِ خضر است علیہ الصلوٰۃ والسلام و بہ نسبت استعداد از روحانیت او اگرچہ اولیا رحمۃ اللہ علیہم بواسطۂ صورتِ جسمانیت وقتے باشد کہ عاقل باشند ازان استمداد اولیاے امت را اقتباسِ انوار از مشکوٰۃ روحانیت بعضے از انبیا علیہم السلام می باشد واستمدادِ باطن از روح آن نبیؑ۔

منافی تبعیت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم نیست زیرا کہ ہمہ انبیاء علیہم السلام کہ بودہ اند مقتبسان انوار حقیقت از مشکوٰۃ نبوت حضرت رسالت اند صلی اللہ علیہ وسلم ومستمد اند از باطن مقدس او صلی اللہ علیہ وسلم ارواح ہمہ درتحت احاطت روحانیت او داخل ست وعلم لدنی علمی بود کہ اہل قرب را بتعلیم الٰہی وتفہیم ربانی بے واسطہ معلوم ومفہوم گردد وآن علم رابمعرفت ذات وصفات حضرت عزت جل ذکرہٗ تعلق باشد وآن علم را عالم غیب در دل ایشان در اندازد وَقُلْ اِنَّ رَبِّیْ یَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ وآن علم بشہادت ووجد وذوق بود نہ بدلالت عقل ونقل ودروقتے باشد کہ نورِ حقیقت ظہور کند ومباشر دل گردد بے حجاب صفات بشریت ولوحِ دل از نقوش علوم روحانی وعقلی وسمعی بکلی صاف شدہ باشد ومندہ از وجود بشریت بدر آمدہ از لدنِ خویش بہ لدن حق سبحانہٗ رسیدہ وازان حضرت درمعرفتِ ذات وصفاتِ او جل ذکرہٗ ادراک معانی وفہم کلمات توانستہ نظم

چون ملائک گوے لاعلم لنا | تا بگیرد دستِ تو علمتنا
گردرین مکتب ندانی تو ہجا | ہمچو احمد پری از نور ہجا
دانستے باید کہ اصلش زان سراست | زانکہ ہر فرعے باصلش رہبر است
ہر پرے بر عرض دریا کے برد | تا لدن علم لدنی می برد

ومنہا نسبتِ باطنی درین طریقہ چنان افتادہ ست کہ جمعیت

Marfat.com

در ملا وصورت تفرقه بیشتر ازان بود که در خلوت وصورت جمعیت بر مثال جوہر لیست که ہر چند پوشیده تر بود جوہریت اوصافی تر گردد ودرین معنی گفته اند سه

این چنین زیبا روش کم می بود اندر جہان — از درون سو آشنا، واز برون بیگانه وش

حقیقت نیت که بحقیقت تحت اختیار نیست ۔ درین طریقه درین صورت افتاده است ۔ روح صورت ہر عملے نیت است ۔ واگر نیت نه بود چشم داشت نتیجه نه بود، ہیچ عملے نتیجه نه دہد اگرچه در کسب اخلاص خود را از نظر به نتیجه نگاه می باید داشت ۔ اینکه فرموده اند عمل بے چشم داشت نتیجه ندہد معنی آن حدیث است که وارد شده است عَنْ بَعْضِ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرُوِيَ اَيْضًا مَرْفُوْعًا لَا اَجْرَ لِمَنْ لَا حِسْبَةَ لَهٗ حسبت واحتساب چشم داشت ثواب ونتیجه باشد ۔ واجر نتیجه عمل صالح ہم در دنیا بود وہم در عقبیٰ ۔ وازین جا فرموده است ابو سلیمان دارانی قدس اللّٰه روحه عَمَلٌ عَمَلٍ لَيْسَ لَهٗ ثَوَابٌ فِي الدُّنْيَا لَيْسَ لَهٗ جَزَاءٌ فِي الْاٰخِرَةِ ۔

وَعَيْشُهَا معلوم نیست که در چه صفت دارند ختم بر کدام صفت خواہد بود دگاہے اینی دگاہے اضطراب کار لیست بے تدبیر وحیرت نیست ضروری ہر کس از کسب صنعتے بکمال رسیده اند اما عاقبت کار ہمه بخیر بود ۔ تن

وہ می باید دادن و تسلیم تصرفات غیب بودن وجودِ خود را بکلی بحضرتِ واجب الوجود جل ذکرہٗ تفویض نمودن کہ ابتدا و وسط معلوم است اما انتہا معلوم نیست کہ ختم کار بر چہ صفت است و در چہ حالت است۔ ہمہ برین بودہ اند۔

شیخ عطار قدس روحہٗ می فرماید نظم

پیشِ دانایان کہ رہ بین آمدند | گاہ بے گاہ از پئے کین آمدند
جانِ خود را مینِ حیرت ساختند | ہمہ جان عجز در حیرت ساختند
در تگِ این بحر بے پایان بسے | غرق گشتند و خبر نہ از کسے
تو چنان دانی کہ این آسان بود | بلکہ کمتر چیز ترکِ جان بود
والہ و حیران شدم یکبارگی | می ندانم چارہ جز بے چارگی
چند گویم جز خموشی راہ نیست | زانکہ کس را زہرۂ یک آہ نیست

اولیائے خدائے عزوجل خود را بکلی تسلیم تصرفات الٰہی گردانیدہ و دامنِ ہمت را از التفات بہ وجودے کہ طالب حظ جسمانی یا روحانی بود پاک افشاندہ اند۔ بنا برین حزن و خوف را کہ سببِ ظہور این در صفت طلبِ حظِ روحانی یا جسمانی است۔ زیرا کہ حزن بجہت فواتِ حظوظ بود در ماضی یا در حال و خوف بجہت فواتِ آن در استقبال از ایشان پرداختہ و این تشریف مر ایشان را ارزانی داشتہ الا ان اولیاء اللہ لا خوفٌ علیہم ولا ہم یحزنون الآیہ و بحقیقت درین زمان

اسم ولایت بر ایشان مطلق شده است زیرا که درجۂ ولایت کہ اَلْفَنَاءُ فِی اللّٰہِ وَالْبَقَاءُ بِہٖ است بعد از فنا مطلق بود از ہمہ حظوظ و تعلقاتِ جسمانی و روحانی و با این ہمہ در مقام ولایت اولیاء خداوند را خشیتِ ہیبت و عظمتِ جلال الوہیت بجائے خوف و حزن تشبّہ است و بحسب ترقی در درجاتِ ولایت اداے حق عظمت الٰہی لازم ذات شده. وازین معنی سید اولیا و مسند انبیا صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است اَنَا اَعْلَمُکُمْ بِاللّٰہِ وَاَخْشَاکُمْ بِاللّٰہِ. و خواجہ محمد بن علی حکیم ترمذی قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ فرموده اند اَلْاَنْبِیَاءُ وَالرُّسُلُ صَلٰوۃُ اللّٰہِ وَسَلَامُہٗ عَلَیْہِمْ لَمْ یَأْمَنِ الْمَکْرَ بَعْدَ الْبُشْرٰی وَلَیْسَ الْمَکْرُ عِنْدَ مَا الَّذِیْ یَفْعَلُہُ الْعَامَّۃُ فَالَّذِیْ یَفْعَلُہُ الْعَامَّۃُ خَوْفَ التَّحْوِیْلِ فَذَا غَیْرُ مَامُوْنٍ فَاِذَا اُوْمِنَ وَبُشِّرَ اَمِنَ فَاَمَّا الْمَکْرُ الَّذِیْ لَا یَجُوْزُ اَمْنُہٗ فَاَعْظَمُ شَانًا۔

وَمِنْهَا چون سالک را بعد از بلوغ تفرقہ میان دل و زبان می شود یعنی اشتغالِ ظاہر از اعمالِ باطنہ مانع نیاید و عملِ باطن از شغلِ ظاہر حجاب نہ گردد اجازت دعوتِ خلق بود۔ و بلوغ سالک عبارت است از از تصرف وجود فنا در وے و رسیدن در سیر فی اللہ کہ مقام جذبہ است۔ و چون سالک تصرفاتِ جذباتِ الوہیت را در خود مشاہده کرده بود و کیفیاتِ

آثارِ جذبات را در خود دیده و مظہر صفتِ مجذبۂ الٰہی شده لاجرم بصفتِ جذبہ در باطنِ دیگرے تصرف تواند کرد و آن تصرفِ وے تصرف حق سبحانہٗ باشد گفتہ اند حقیقتِ ولایت کہ در باطنِ نبوۃ است تصرف است در خلق بحق۔ و ولی بحقیقت مظہرِ تصرفِ نبی است و علامتِ صحت حال ولی متابعتِ اوست نبیِ خود را۔ و متصرف بحقیقت جز یکے نیست و گفتہ اند واصلان و کاملان دو قسم اند۔ جماعتے از متقربان حضرتِ جلال آنانند کہ بعد از وصول درجۂ کمال حوالۂ تکمیل دیگران بہ ایشان نہ رفتہ است۔ غرقۂ بحرِ جمع گشتند و در شکمِ ماہیِ فنا مستہلک شدند قبابِ غیرت و قطان دریاے حیرت اند۔ ایشان را از وجود خود آگہی نبود بدیگرے کجا پردازند در ایشان گنجائی ان کے بود کہ دیگران بدان جناب آشنا تواند کرد۔ این طائفہ را از اذواق طور نبوۃ بہرہ نہ بود۔ و قسم دوم از واصلان و کاملان آنانند کہ چون ایشان را از ایشان بربایند باز تصرفات جمالِ ازلی ایشان را از ایشان دہد و خلعتِ نیابت پوشانند و حکم ایشان را در مملکت نافذ گرداند و فضل و عنایت ازلی ایشان را بعد از استغراق در عین جمع و لجۂ توحید از شکمِ ماہیِ فنا بساحلِ تفرقہ و میدانِ بقا خلاصی و مناصی ارزانی دارد تا خلق را بہ نجات و درجات دعوت کنند۔ این طائفہ اند کاملان مکمل کہ بواسطۂ کمال متابعتِ رسول صلی اللہ علیہ وسلم مرتبۂ وصول وصول یافتہ اند و بعد ازان در رجوع براثرِ دعوت بہ دعوتِ خلق

Marfat.com

بطریق متابعت ماذون و مامور شدند قُلْ هٰذِهٖ سَبِیْلِیْٓ اَدْعُوْٓا اِلَی اللّٰہِ عَلٰی بَصِیْرَۃٍ اَنَا وَ مَنِ اتَّبَعَنِیْ الآیہ۔ هر کجا فرد مانده در ظلمت بیابان تحیر الطلب بر حالت حواله اُو را در اقتباس بیدوات و مواجید بالفاظ طیبهٔ ایشان فرموده اند۔ مقام ایشان آن بود که گویند ؎

عیسی دمم و معجز من این نفس است ۔ هر دل که شنید این نفسم زنده شود

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَآ اِلَی اللّٰہِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَّ قَالَ اِنَّنِیْ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ۔ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً یَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا وَكَانُوْا بِاٰیٰتِنَا یُوْقِنُوْنَ۔ و در صفت این طائفه گفته اند ؎

ای بسا کوه احد کز راه دل برکنده اند ۔ ای بسا وصف احد کاندر نظر بیموده اند

این همه دعویت لیکن دے زد دعوی بیشتر ۔ وے دوصد چندانکه دعوی کرده بنموده اند

ایشانند اولیائے عشرت۔ ایشان را از اذواق طور نبوت نصیبے هست بر حسب مراتب درجات ایشان۔

وَمِنْهَا وجود عدم شاید که عود کند بوجود بشریت اما وجود فنا هرگز بوجود عدم در وجود بشریت عود نکند، هیچ جز از ممکنات وجود فنا را تغیر نتواند کرد۔ و مراد از وجود بشریت وجود طبعی اصلیست نه وجود طبعی عارضی۔ عود وجود عارضی حقیقت فنا را زیان نه دارد و آن صورت طبیعت بود نه حقیقت طبیعت ۔ قطعه

Marfat.com

موسیٰ اندر درخت آتش دید　　سبز تر می شد آں درخت از نار
شہوت و حرص مرد صاحبدل　　ہمچنان دان وہمچنان انگار

حدیث صحیح وارد شدہ است اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ اَغْضَبُ کَمَا یَغْضَبُ الْبَشَرُ وَاَرْضٰی کَمَا یَرْضَی الْبَشَرُ ۔ وناطق است بصحت این معنی واہلِ معرفت چون بعد از مرتبۂ فنا فی اللہ بمرتبۂ بقا باللہ می رسند۔ آنچہ می بینند درخود می بینند وانچہ می شناسند درخود می شناسند و بصیرت ایشان در وجودِ خود است وَفِیْ اَنْفُسِکُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ مَنْ عَرَفَ نَفْسَہٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّہٗ الحدیث ۔ مراد از وجود عدم و دوام این دو صفت است و مراد از عدم آن صفتے است کہ گفتہ اند۔

زذوقِ این عدم آمد جہان جان بوجود　　زہے عدم کہ چو آمد وجود از داقرود

و نیز گفتہ اند کہ این نہ آن نیستی است کہ اورا محرومی نام است کہ ہمہ ہستیہا اورا غلام است۔ واول کسے کہ عبارت از حالِ فنا و بقا بدین دو لفظ کرد و طریقتِ خود را درین دو عبارت مندرج گردانید۔ لسان التصوف شیخ ابوسعید احمد بن الخراز بود قدس اللہ تعالےٰ سرہٗ کہ از کبار ائمہ واجل مشائخ اہلِ تصوف است از مشائخ مصر بودہ است و در کتاب طبقات مذکور است صحبتِ او با ذوالنون مصری و سری سقطی و بشر حافی و غیر ایشان از مشائخ کبار قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم بود و وفاتِ وے در سنہ سبعہ و سبعین

Marfat.com

سبعین و مائتین پیش از وفات سید الطائفہ جنید قدس اللہ تعالیٰ روحہ بہ بیست و دو سال و در تجرید و انقطاع شانِ عظیم داشت۔ و در علم باطن تصانیف بزرگ و کلام و رموزِ عالی گفتہ اند۔ فنا عبارت ہست از نہایت سیر الی اللہ و بقا عبارت ہست از بدایت سیر فی اللہ و سیر الی اللہ وقتے منتہی شود کہ سالک بادیۂ مالوف و حظوظِ بشریت بکلی بیرون آید و در راہ طلب توجہ راست بحق بیارد و بادیۂ ہستی را بقدمِ صدق بیکبارگی قطع کند تا بکعبۂ وصال رسد۔

اِلَیْکَ یَا مُنْتَھٰی حَجِّیْ وَعُمْرَتِیْ اِنْ حَجَّ قَوْمٌ اِلٰی تُرَابٍ وَّ اَحْجَارٍ

و سیر فی اللہ آنگاہ محقق شود کہ بندہ را بعد از فنائے مطلق کہ فنائے صفات و فنائے ذات ہست وجود حقانی ارزانی دارند تا بدان وجود حقانی بعالم اتصاف بہ اوصافِ الٰہی و تخلق بہ اخلاقِ ربانی ترقی تواند نمود و این مرتبہ بی یسمع و بی یبصر و بی یبطش و بی یعقل کہ ذات و صفاتِ فانیہ درین مقام در کسوتِ وجود باقی از قبرِ جفا در محشرِ ظہور برانگیختہ شدہ باشد و تصرفاتِ جذباتِ حق سبحانہ و تعالیٰ بر باطن بندہ مستولی شدہ و باطن او را از جمیع وساوس و ہواجس خالی گردانیدہ و بصفاتِ ذاتی خود در باطن بندہ متصرف گشتہ۔ و او را از انکہ بجودی خود تصرفے کند عزل کردہ۔ و درین مقام ہر آئینہ بندہ محفوظ بود در رعایت و وظائفِ شریعت و اقامتِ امر و نہی دلیل بکلی

Marfat.com

صحتِ حال فنا این بود و اگر محفوظ نہ بود در رعایت آنچہ مرحق را عزوجل بر وسیت دلیل عدم صحتِ حال فنا این بود ۔ ابو سعید خزاز قدس اللہ روحہٗ درین معنی فرمودہ است کُلُّ بَاطِنٍ یُخَالِفُهُ الظَّاهِرُ فَهُوَ بَاطِلٌ وساوس و ہوا جس نسبت باکسے است کہ ہنوز از مقام فنا نہ گذاشتہ نزک ظاہر باشد خفی بود و بہ نسبت کہ باکسے کہ بہ بقا بعد الفنا رسیدہ باشد شرک نہ بود و آنکہ ہنوز در بدایتِ حال فنا بود سکرش از احساس غائب گرداند ۔ و چون در مقام مشاہدۂ ذات و صفات تمکین یافتہ بود از سکر حال فنا بصحو آمد و غیبت از احساس درین مقامِ تمکین لازم دل نہ بود و شاید کہ بعضے را اتفاق افتد و بعضے را نے ۔ بلکہ باطن وے غرقۂ لجۂ فنا بود و ظاہر وے حاضر ۔ آنچہ می رود از احوال و افعال باشد ۔ اہلِ فنا و بقا بعد از طلب مجاہدت بہ طمانیت وجدان و سرور مشاہدت رسیدہ باشد و در عینِ مراد نامراد گشتہ مقامات و کرامات را حجاب دانستہ و مشرب دل از کلِ حظوظ جسمانی و روحانی صافی کردہ و رسیدن بمرتبۂ فنا نشان رسیدن بہ حقیقتِ محبتِ ذاتی بود و مقامِ فنا موہبتِ محض است و اختصاصِ الٰہی است و سنتِ الٰہی رفتہ است کہ از عطاے محض کہ بہ حقیقت موہبت باشد و صورت عطا و عاریت نہ بود ہر آئینہ رجوع نہ فرماید و ازینجا گفتہ اند اَلْفَانِیْ لَا یُرَدُّ اِلٰی اَوْصَافِهٖ ۔ ذوالنون مصری قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ فرمودہ است مَا رَجَعَ مَنْ رَجَعَ اِلَّا مِنَ الطَّرِیْقِ وَمَا وَصَلَ اِلَى اللّٰهِ

Marfat.com

اَحَدٌ فَلَا یُرْجِعُهٗ ۔ این ست معنی سخن حضرت خواجهٔ ما قدس اللہ تعالیٰ سرہ العلا
کہ فرمودہ اند کہ وجود فنا ہرگز بہ وجودِ بشریت عود نکند و مقام فنائے مطلق اگر موہبتے
است اما ظہورِ این مقام بتدریج بحصولِ شرائط است و شرط در رسید بفنائے مطلق
توجہ تام است بجنابِ حق سبحانہٗ بواسطۂ محبتِ ذاتی و اجتناب از انچہ مقتضائے
محبتِ ذاتی نبود و مراد از فنا جہتِ بشریت و تعلقیت و فنائے این جہت ہست
در ظہورِ سلطانِ ربوبیت و حقیقت ۔ و این معنی را تمثیل کردہ اند بہ آنکہ ہرچہ اندر
سلطان آتش افتد تصرفے و صفتے دے گردد اما این تصرفِ آتش مثلاً
اندر صفتِ آہن است عینِ آہن ہمانست آہن ہرگز آتش نہ گردد ؎

جائے برسی کز تو دوئی برخیزد ۔۔۔ تو او نشوی ولیکن ار جہد کنی

راہِ علم و عقل تا بساحلِ دریائے فنا بیش نیست بعد ازان حیرت و بے نشانی
است و عجائبِ این ظہور را نہایت نیست و احوالِ او جز بسلوک و رسیدن معلوم
نہ گردد ع عاشقی جز رسیدہ را نہ بود ۔ و ازینجا مبدا رشہود عالم وحدت
و وحدانیت بودہ فالحق سبحانہٗ یَتَّخِذُ الْکُلَّ مِنْ حَیْثُ کَوْنِ شَیءٍ
مَوْجُوْدًا بِہٖ مَعَہٗ وَمَا بِنَفْسِہٖ لَا مِنْ حَیْثُ اَنَّ لَہٗ خَالِقًا
اتَّخَذَ بِہٖ بِاَنَّہٗ مُحَالٌ ۔ و بعد از رسیدن بدرجۂ فنا فی اللہ و بقا
باللہ حکم تعین و تقیید مطلقاً از بندہ مرتفع نہ شود ۔ و در مرتبۂ بقا باللہ
در اتصاف بصفاتِ ربانی لور اتعینات حقانی باشد ۔ ابراہیم بن شیبان

Marfat.com

کہ از مشائخ طبقات است قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم می گوید اَلْفَنَاءُ وَ
اَلْبَقَاءُ یَدُوْرُ عَلٰی خَلَاصِ الْوَحْدَانِیَّۃِ وَ صِحَّتِ الْمَعْبُوْدِیَّۃِ
وَمَا سِوٰی ذٰلِکَ فَمُغَالِیْطُ وَ زَنْدِقَۃٌ۔ وفنای فنا کہ درمیان
اہل اللہ متعارف است آن بود کہ چنانکہ از وجود جسمانی فانی گشتہ اند وجود
روحانی نیز فانی گردد تا در رویت جلال و کشف عظمت الوہیت و غلبات
آن حال دنیا و عقبیٰ فراموش گردد و احوال و مقامات در نظر ہمت او حقیر
نماید از عقل و نفس فانی گردد و اندر عین فنا زبانش بحق ناطق شود۔
و تن خاضع و خاشع گردد۔ و در عین فنا این ہمہ حیرت و بے نشان بود بیت

کس می نہ دہد ز تو نشانے ۔۔۔ این ہست نشان بے نشانے

فَیَخْفِیْہِ فِیْ کِسْوَۃِ الْاٰیَۃِ۔ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہٗ سوال کردند
کہ فنا بر چند وجہ است۔ جواب فرمودند کہ بر دو وجہ است اگر زیادہ گفتہ
باشند۔ اما بازگشت این ہمہ دو وجہ است یکے فنا از وجود ظلمانی طبعی
و دیگر فنا از وجود نورانی روحانی است۔ و حدیث نبوی علیہ السلام باین
دو وجہ ناطق است کہ اِنَّ اللّٰہَ تَعَالٰی سَبْعِیْنَ اَلْفَ حِجَابٍ مِّنْ
نُوْرٍ وَّ ظُلْمَۃٍ۔ و بعضے از کبار قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم ہم دربیان
این دو وجہ فنا چنین فرمودہ اند کہ خُطُوْ تَانِ وَ قَدْ وَصَلْتَ
دگاہ گاہ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ دربیان این طریق و سیر

Marfat.com

الی اللہ ہمہ حجب را بہ یکے بازمی آوردند و می فرمودند حجاب تو وجود تو نیست
دَعْ نَفْسَکَ وَتَعَالْ خود را بر در بمان وانگہ در رو ؎

از تو تا دوست رہ بسے نیست توئی
در راہِ تو خاشاک و خسے نیست توئی

وازینجاست کہ بعضے کبرا قدس اللہ تعالیٰ اروا حہم فرمودند لَاحِجَابَ اِلَّا
وُجُوْدَكَ۔ و در حدیث نبوی علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ در صحیح وارد است
اَمَاطَۃُ الْاَذٰی عَنِ الطَّرِیْقِ۔ اماطۃ اذیٰ اشارت بنفی وجود بشریت
است۔ و وصولِ محبت بہ محبوب کہ نہایت جمع احوال شریف ست بعد از فنا
وبقاے مذکور صورت بندد۔ وقبل الفنا امکانِ وصول نیست آنجا کہ سطوات
انوار قدم تاختن آرد ظلماتِ حدثات را چہ مجال ماند وہمچنین در فنا وصول
متصور نہ شود اما بعد از بقاے وجود محب بہ محبوب وصول تواند بود۔ و
وجودِ محب کہ بقا یافتہ است بہ محبوب از سطواتِ تجلی مضمحل وناچیز نہ گردد
بلکہ قوت گیرد۔ نظم

در تو کجا رسد کسے تا نرود بپاے تو
مرغ تو چون شود ولی تا نپرد ببالِ تو

فنا برین معنی اہلِ وصول را در مشاہدات قواے ایشان از تلاشی محفوظ
بود۔ ؎

یَحْتَرِقُ بِالنَّارِ مَنْ یَمَسُّ بِہٖ
وَمَنْ ھُوَلَ النَّارِ کَیْفَ یَحْتَرِقُ

وہمچنین ایشان از تغیر بسبب مخالطت با خلق محفوظ باشند ہیچ چیز

Marfat.com

از ممکنات سر واصل را از مشاہدۂ محبوب و اشتغال بہ او مشغول نتواند کرد چہ رجوع واصل در احوال محبوب خود بود نہ شہود حق سبحانہ و تعالیٰ او را حجاب خلق گردد نہ خلق حجاب شہود حق سبحانہ و تعالیٰ چنانکہ صاحب فنا را نہ مخالطت خلق او را حجاب حق سبحانہ و تعالیٰ گردد تا رسیدگان بمنزل فنا بلکہ ہر یک را در مقام خود بے حجاب دیگرے گردد و مشاہدہ کنند و فنا و بقا در وے باہم مجموع بود۔ در فنا باقی بود و در بقا فانی۔ اِلّا آنکہ در حال ظہور بقا فنا بطریق علم در وے مندرج بود و مرتبۂ وصول را کہ مراتب سیر فی اللہ است نہایت نیست زیرا کہ کمالِ اوصافِ محبوب را نہایت نیست۔ و ہر چہ در دنیا بہ آن پرسند از مراتب وصول ہنوز اول مرتبہ باشد از آن مراتب بہ نسبت باچہ ماندہ است و ہم ابدی در آخرت نہایت آن مراتب نتوان رسید و این جا شیخ طریقت شیخ عطار قدس اللہ سرہٗ می فرمایند۔ نظم

اندر رہِ حق جملہ ادب باید بود — تا جان باقیست در طلب باید بود
یک دم اگر ہزار دریا بکشے — کم باید کرد و خشک لب باید بود

و سیر فی اللہ مقامِ بقا بعد از آن است و سیر عن اللہ باللہ مقام تنزل است بمبالغۂ عقول خلق برائے دعوت الشان بحق و این مقام خاصہ پیغمبران مرسل است صلوات اللہ علیہ و سلامہ علیہم اجمعین وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ رَمٰی۔ و درین مقامِ تنزل در ہر امرے الشان را رجوع بحق و

استغفار دوام لازم بود۔ و اولیاء را ازین مقام بہ تبعیت انبیاء علیہم السلام بہرہ بود۔ چنانکہ فرمودہ اند قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِيْ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ۔ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا بِرَحْمَتِكَ يَآ اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ ۝

تمت رسالہ قدسیہ

Marfat.com

رسالہ نورِ وحدت تصنیف حضرت خواجہ عبید اللہ المعروف بخواجہ خرد

خلف حضرت خواجہ باقی باللہ قدس اللہ اسرارہم

این رسالۂ نورِ وحدت من تصنیفات حضرت قدوۃ المحققین برہان المتدقین عارف باللہ خواجہ عبید اللہ المعروف بخواجہ خرد قدس اللہ سرہ روحہ وافاض علی الطالبین فتوحہ، شب جمعہ مبارک روز عرس خواجہ بہاء الحق والملۃ والدین المعروف بہ نقشبند قدس اللہ تعالیٰ سرہ العزیز سوم ربیع الاول سنہ ہزار وپنجاہ وسہ اتفاق شروع در اظہار این اسرار واقع شد۔ الحمد للہ کہ حقیقت از آفتاب روشن ترہست وجمال وحدت از مرآتِ کثرت بہمہ حال در نظر۔ اما بجلی این رسالہ از حقیقتِ تو لبسوے تست۔ اگر بچشم ہمت مطالعہ او فرمائی چنان دانم کہ از صورت بحقیقت وجود موہوم از میانہ برخیزد۔

اے سید یکے از بعد خبر دہد وآنرا وجہے بود ودیگرے از قرب نشان مند گرداند آنرا نیز سببے باشد حقیقت تو کہ بزبانِ این رسالہ با تو حرف می زند وحدت اطلاع دہد کہ آنجا نہ بُعد ہست ونہ قرب۔ وچون وحدت طلوع فرماید بُعد وقرب مین وحدت باشد۔ اے سید ہر فرقہ با فرقۂ دیگر در نزاع وجدال است

مگر اہلِ وحدت کہ ایشان باہمہ یکے اند اگرچہ ہیچکدام با ایشان یکے نیست۔
اے سید اہل وحدت از مذاہب مختلفہ متضادہ و مشارب متنوعہ متناقضہ
مشربے عذب لطیف روحانی و مذہب عام و شامل حال وجدانی انتزاع نمایند
وایشان را جز این مذہبے خاص و مشربے مخصوص نیز باشد چنانچہ در گفتگو
درآید۔ و گفتہ شود کہ متکلم چنین گفت و حکیم چنین و صوفی چنان۔ اے
سیّد وحدت باطن کثرت است و کثرت ظاہر وحدت و حقیقت در ہر دو
یکے است اے سیّد موجود یکے است کہ بصورتِ کثرت موہوم می نماید
اے سیّد ترا از وحدت بکثرت آوردہ اند و از یگانگی بہ دوئی وانمودند بجہت
حکمتے کہ او سبحانہٗ داند و بندگانِ خاص او نیز با علام او دانند و ترا چنان
ساختند کہ از وحدتِ سابقہ ہیچ خبرے نہ داری و از ان حال اثرے در تو
پیدا نیست بلکہ تمام عالم را حق سبحانہٗ و تعالیٰ از وحدت بکثرت آوردہ بعد
از ان چندے از بندگان را بے واسطہ بخود آشنا کردہ از کثرت بوحدت
بردہ و راہِ وصول از کثرت بہ وحدت تعلیم فرمودہ بکثرت فرستادہ چنانچہ
ایشان در کثرت وحدت می دیدند۔ و ایشان را فرمود کہ بدیگران تعلیم
این طریقہ نمایند ایشان امتثال امر نمودہ اعلام آن طریق نمودند ہر کہ بران
راہ عمل کردہ و پیروی آن جماعۂ بزرگواران نمودہ از کثرت بوحدت پیوست
و از دوگانگی بہ یگانگی رسید۔ آن جماعۂ بزرگواران انبیاء اند و آن راہ وصول

Marfat.com

شریعت و طریقت ہست۔ اے سید شریعت عبارت از فعلے چند و ترکے چند ہست کہ آن را در کتب فقہی بیان کردہ اند و طریقت عبارت از تہذیب اخلاق ہست یعنی تبدیل اوصافِ ذمیمہ بہ اوصافِ حمیدہ کہ آنرا سفر در وطن نیز گویند و تعبیر بہ سلوک نمایند و آن در کتب مشائخ مخصوص در کتب امام محمد غزالی بتفصیل مذکور ہست و بعضے از آداب و اشغال کہ مشائخ آن را وضع کردہ اند داخلِ طریقت ہست۔ اے سید احکامِ شرعی کہ مبنائے آن انانیت ہست بخاصۂ موصل بوحدت ہست و سرآن را خدا داند و خاصان او لیکن در ایصال اعمال کہ مربوط بکثرت بود بسوے وحدت اشارت ہست بہ آنکہ کثرت عین وحدت ہست لیفہم۔ اے سیّد نماز و روزہ و زکوٰۃ و حج و امثال آن کہ موصل بوحدت اند بخاصیت و ایصال آنہا بوحدت وقتے ہست کہ خالصاً للہ مودی شوند چنانچہ شرط کردہ اند و معنی للہ درین باب ہمہ کس را فہم درنگنجد و ہر کس را تا کدام معنی بخاطر رسد اما انچہ طالب وحدت را ضروری ہست آنست کہ تصور کند کہ نیت کردم کہ نماز گذارم یا روزہ گیرم مثلاً برائے حقیقت خود و وجودِ او یعنی یافتنِ او کہ او را گم کردہ ام و می خواہم کہ بوسیلۂ این عبادت وحدت کہ عین اللہ ہست ظہور نماید اے سیّد عابد او ست و معبود او ست۔ عابد ہست در مرتبۂ تعید و معبود ہست در مرتبۂ اطلاق و مراتب و تمیز در مراتب از امور عقلیہ ہست و موجود نیست

Marfat.com

مگر یک حقیقت کہ ہستی صرف است لنعم اے سید چون نیک نگری اخلاقِ ذمیمہ کہ رفع آنہا در طریقت واجب است ہمہ مبنی ومشعر است از بیگانگی و دوئی واخلاقِ حمیدہ کہ تحصیل آنہا لازم ہمہ مجرد ومعلم است از اشیاے یگانگی پس طالب وحدت راچارہ نیست از شریعت وطریقت۔ اگرچہ سر الصال در اول اورا معلوم نباشد ودر ثانی اگر تاملے نماید لشرطِ مناسبت غالبًا لنعم چنانچہ اشارتے کردیم بہ آن اے سید این ہمہ اشغال واذکار ومراقبات وتوجہات وطریقِ سلوک کہ مشائخ وضع فرمودہ اند براے رفع اثنینیتِ موہومہ است۔ پس بدانکہ فاصل میانِ وحدت کہ حق است وکثرت کہ خلق است جز وہم وخیال نیست وبحقیقت وحدت است کہ بصورت کثرت می نماید۔ وکیسیت کہ بسیار در نظر می در آید۔ چنانچہ احول یکے را دو می بیند چنانچہ نقطۂ جوالہ بصورتِ دائرہ دیدہ می شود وچنانچہ قطرۂ بارانِ نازل بشکل خط در نظر در آید پس وحدت عین کثرت است وکثرت عین وحدت یعنی عابد کہ در کثرت است ہمان وحدت است بذات وصفاتِ خود در افعال وآثار اے سید عارفی رفیع المرتبۃ می فرمود کہ در دلشی تصحیح خیال است یعنی غیرِ حق در دل نماند الحق خوب می فرمود اے سید چون حجاب جز خیال نیست رفع حجاب نیز بخیال باید کرد وشب وروز در خیالِ وحدت باید بود۔ اے سید اگر سیادت می خواہی واحد شو وواحد باش

Marfat.com

و واحد شدن آن الست که توهم از دوئی بر آئی۔ و واحد بودن آن الست
که بر وحدت و در وحدت همیشه باشی و تفرقهٔ خاطر و غم و اندوه از
دوئی است چون دوئی از نظر برود آرام و قرار میسر گردد و چنانکه تا ابد هیچ
غم مبتلا نه گردد۔ و در دو جهان آسودگی حاصل شود و چه آسودگی در عدم دوئیست
اے سید چون بحقیقت توحید برسی و وحدت صفت تو گردد، دانی
که نسبت تو بحق بعد از سلوک هیچ نیفزوده است. همان نسبت است که پیش
از سلوک بوده بلکه نسبت تو پیش از وجود و بعد از وجود نیز یکیست اے سید
دلنشے پیدا کردی و یقینے بهم رسانیدی که هیچ آب و آتش زائل نه گردد
و از ازل تا به ابد حق موجود است و بس هرگز دیگرے موجود نه شده و توهم
باطل اعتبارے ندارد۔ زید را بیماری پیدا شد که خود را عمرو دانست
و از مردم اوصاف زید شنیده در طلب او شد۔ چون بعلاج هائے خوب
بیماری او رفع شد عمرو هیچ جا نبود زید بود۔ پس سیمرغ قصه سی مرغ نمودند
چون بمنزل گاه رسیدند خود را سیمرغ دیدند پس حق تعالے خود را بصفتهائے
خود می دانست۔ این حقیقتهائے چیزهاست بعد از آن به آن صفتها
خود را وانمود آن عالم این است این جا غیر کجا است و غیر کجا موجود شد
اے سیّد چون حقیقت کار این چنین دانستی و معلوم تو شد که قرب و
بُعد و مساوات همه از توهم است که دوری بود تا نزدیکی حاصل شود۔

Marfat.com

کہ جدائی داشتے تا بیوستگی پیدا کند در عالم اگر ہزار سال فکر کنی غیر حقیقت مطلق کہ عین وحدت است ہیچ چیز نیابی ۔ بلکہ ہیچ ذاتے و ہیچ صفتے و ہیچ جہتے چہ خارجی وچہ ذہنی وچہ وہمی ہم نہ رسد کہ غیر او بود ہمہ اوست و اوست ہمہ ۔ اے سید ہر چہ در ادراک می در آید اوست و ہر چہ در نمی در آید ہم اوست انچہ او را وجود گویند ظہور اوست و انچہ او را عدم گویند بطون اوست اول اوست آخر اوست باطن اوست ظاہر اوست مطلق اوست مقید اوست کلی اوست جزئی اوست منزہ اوست مشبہ اوست ۔ اے سید با آنکہ ہمہ اوست از ہمہ پاک است این اطلاق او نسبتے دیگر است ۔ غیر آن اطلاق کہ او ہمہ است با عین درین اطلاق ہیچ کشفے و عقلے و فہمے نرسد و یحذرکم اللہ نفسہ اینجا است اے سید شہود در مراتب ظہور است و گاہے از مراتب بیرون بود و این شہود کالبرق الخاطف باشد و دوام او مستحیل است و حصول او را دو عدم او مقتضاے جامعیت انسانی است کہ مظہر اتم است ۔ اے سید عارف را بالاتر ازین مقام نیست و درین مقام فناے کلی و انعدام صرف است درین از اقسام کلیہ قیامت است ۔ اے سید این معارف درین مقام بتقریب نوشتہ شد ۔ انچہ سالک را ضروری است ہمان فکر وحدت است کہ بالا نوشتہ شد باید کہ شب و روز درین سعی باشد کہ کثرت موہومہ کہ

Marfat.com

بعنوانِ غیریت در نظر می در آید از نظر ساقط شده مرآتِ وحدت شود
و سالک جز یکے نہ بیند و جز یکے نہ داند و جز یکے نخواند۔ اے سیدِ طریق
دیگر نیست کہ لا الٰہ یعنی ہمہ چیزہا کہ مشہود اند نیستند باین معنی کہ گم اند در
وحدتِ ذات و مستہلک اند در وے اِلَّا اللّٰہ یعنی وحدتِ ذات بصورت
این چیزہا ظاہر ہست و در نظرہا مشہود۔ پس اشیائے باطن اند و او ظاہر ہست
در اشیاء پس او ہم ظاہرِ اشیاء باشد و ہم باطنِ اشیاء و در اشیا جز ظاہر باطن
چیزے دیگر نیست۔ پس اشیاء اشیاء نباشند بلکہ حق باشد و نامِ اشیاء بر اشیا
اعتباری بود کہ آن نیز عینِ حق ہست۔ اے سیّدِ طریق مراقبہ از کلماتِ سابقہ
بوجوہ مختلفہ می توان نمید۔ مراقبہ عبارت از ملاحظۂ معنیِ وحدت ہست بہر وجہ
کہ توان کرد۔ اگر ملاحظۂ الفاظ و تخیل آنہا واسطۂ تعقّلِ معانی گردد آنرا ذکر گویند
الفاظ ہرچہ بود خواہ لا الٰہ اِلّا اللّٰہ و خواہ لفظ اللّٰہ تنہا و اگر بے تخیل الفاظ
تعقّلِ معانی کند مراقبہ و توجہ بود۔ و وجوہِ آن بسیار ہست چنانچہ از کتبِ بزرگان
معلوم تواند کرد مقصود آن ہست کہ معنیِ وحدت در دل قرار گیرد۔ و ذکرِ لفظ
اللّٰہ چنان ست کہ بحقیقتِ قلبیہ و بتوسطِ تصورِ مضغہ متوجہ گشتہ ازین نیت
کہ آن حقیقتِ قلبیہ مظہرِ حق ہست تخیل لفظ اللّٰہ کنند و بر وے اطلاق نمایند
اے سیّد اگر بخود متوجہ شوی و توانی این توجہ را درست کرد کار بآسانی
صورت می گیرد۔ اے سیّد بدنِ تو صورت و مظہرِ روحِ تست و غیرِ او نیست

زدرج تو مظہر وصورتِ حق ہست وغیر او نیست واین ہر دو صورتِ جسمی وروحی موہوم اند چون لفظ اللہ بخیال گوئی دبآن حقیقت کہ بصورتِ این دو موہوم ظاہر است متوجہ گردی ودانی کہ من ہمانم امید است کہ شہود شہادت وحدت در کثرت میسر شود۔ وہرچہ در نظر تو درآید باید کہ بدانی کہ صورتے دارد وروحے دارد وحقیقتے دارد چہ صورتِ او ملک ناسوت اوست وروح او ملکوت اوست وحقیقتِ او جبروت ولاہوت اوست کہ عبارت از ذات وصفات حق است۔ یعنی وجہِ خاص بآن شئے کہ عینِ حقیقتِ مطلقہ ہست اے سیّد جبروت صفات ہست ولاہوت ذات ہست وصفات غیر ذات نیست آرے در کشف وشہود اعتباری مغایرتے روے می دہد وآن در مقام حصولِ تجلیاتِ صفاتیہ وذاتیہ ہست وتا اینجا ذات وصفات را در یک مرتبہ اعتبار کردیم بجہتِ عینیتہ۔ اے سیّد عالمِ علم حق است کہ تجلی ذات کہ الف اشارت باوست ظہور نمودہ وعلم عینِ ذات ہست اے سیّد حقیقتِ مطلقہ ظہورات بے نہایت دارد اما کلیاتِ او پنج است ظہورِ اول ظہور علم اجمالی است۔ ظہورِ دوم ظہورِ علم تفصیلی۔ ظہورِ سوم ظہورِ صورِ روحانیہ است۔ ظہورِ چہارم ظہورِ صورِ مثالیہ ظہورِ پنجم ظہورِ صورِ جسمانیہ ہست۔ واگر ظہورِ انسانی را جدا گیری ظہوراتِ کلیہ شش بود این ظہورات را تنزلاتِ خمسہ یا ستّہ گویند وحضرات نیز گویند۔ اے سیّد انسان جامع ہمہ ظہورات ست

وبیانِ این جامعیت بوجوہ کثیرہ می توان کرد۔ اے سید باید کہ بدانی کہ حقیقتِ انسانی درہمہ مراتب بصورتے کہ مناسب آن مرتبہ ظہورے دارد ہمہ حقائق صورِ آن حقیقت است واین حقیقت بمرتبہ مقدم است برہمہ حقائق اگرچہ بظہور پایانِ ازہمہ افتادہ است۔ اے سید سورۂ فاتحہ اول قرآن مجید است اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ واقع شدہ ومعنی او آنست کہ جنس حامدیت ومحمودیت مخصوص اوست یعنی حامد اوست ومحمود اوست بہر حال وبہر صفت وبہر جا وبہر صورت غیر او حامدے ومحمودے نیست۔ اے سیّد اوّل سورۂ بقر الٓمّٓ واقع شدہ الف اشارہ است باحدیۃ کہ الف اول است ولام اشارہ بعلم کہ لام وسطِ اوست ومیم اشارہ بعالَم کہ میم آخرِ اوست یعنی احدیۃ صورتِ علم گرفت وعلم صورتِ عالَم۔ اے سیّد آنچہ ترا ضروری است تعقل معانی وحدت است وپیوستہ دران مراقب بودن وتفصیل این معارف دارسیدن دراولِ امر ہیچ درکار نیست۔ چون بعنایتِ الٰہی معنیِ وحدت دردل بنشیند وخیالِ دوئی مرتفع گردد تراصفائی رُو خواہد داد۔ کہ ہمہ علوم وحقائق برتو مکشوف خواہد شد وخافیہ نخواہد ماند تاکثرت از نظر نہ رفتہ وتوہم دوئی باقیست علوم صحیحہ مشکل است کہ روے نماید۔ اے سیّد چند روزے ریاضتے برخود باید گرفت وانفاس مصروف این اندیشہ باید ساخت تا خیالِ باطل ازمیان بدررود وخیالِ حق بجاے آن نشیند

Marfat.com

اے سیّد تا این خیال در تو قرار نگرفته است وظاهر و باطن ترا فرو نگرفته ہیچ چیز متوجه نباید شد۔ چون این حال قرار گرفت و تفرقه و دوئی برطرف شد ہیچ چیز ترا مزاحم نمی تواند شد چه موہوم و باطل موجود حق را مزاحم نه شود۔ اے سیّد نسبتِ حق بعالم چون نسبتِ آب به برف است بلکه نزدیک تر ازان باید دانست و یا چون نسبتِ طلا بزیورہا که از در راست کنند یا چون نسبتِ گِل بظروف که از گِل ساخته شود و اینہا ہمه یکیست۔ اے سیّد رابطه میانِ عالم و حق ہم کلمهٔ مِن است چه عالم از وناشی است و باری وہم کلمهٔ الیٰ است چه عالم بسوئے او راجع است و این صدور و رجوع ہم در ازل وہم در ابد است وہم در جمیع آنات زمانی چه در ہر آن عالم بحقیقت رود و از حقیقت برآید چون موج از دریا وہم کلمهٔ فی است چه عالم در حق است و حق در عالم که بوجه آن مظہر است و بوجہے این مظہر وہم کلمهٔ مع است چه معیتِ ذاتی و صفاتی و فعلی بے شبہه متحقق است وہم کلمهٔ ہو چه عالم عین حق است و حق عین عالم۔ وہم کلمهٔ لیس چه بوجہے عالم عالم است و حق حق نه عالم حق است و نه حق عالم۔ اے سیّد بوجہے از ہمه روابط منزه است و میانِ عالم و حق رابط نیست۔ این اعتبار را لاتعین گویند۔ اے سیّد ہر که حق را به این وجه بشناسد حق را بوجہے ممکن شناخته باشد۔ اے سیّد اول سالک را باسم ظاہر متوجه باید شد و به یقین باید دانست که اوست پیدا ہمه صورت و معانی و ہیچ صورتے و ہیچ معنی نیست

Marfat.com

کہ جز او بود این معنی را مگر ر نوشتہ ام بجبہ تاکید یازمی تو لسیم مقصود این ست
کہ ذکرِ وحدت لازم تو د باید داشت و خود را دران ذکر گم می باید کرد۔ چون دین
ذکر استغراق حاصل شود از اسمِ باطن نیز بہرہ مندی خواہد یافت اے سید
اگر سالہا بعبادت وطاعت واذکار اشتغال نمائی واز وحدت غافل باشی از
وصل محرومی اگرچہ احوال وکیفیاتِ غریبہ روے نماید وانوار و واقعات جلوہ گر
گردد۔ اے سیّد حالے کہ آن را وصل توہم کنی و ثمرۂ آن حال وحدت نباشد
بحقیقت آن وصل نیست۔ انچہ ظاہر شدہ مرتبۂ الیست ازمراتبِ ظہور نہ مقصود حقیقی
کہ مطلق ہست وظاہر در ہمہ وعین ہمہ تاچیزے ظاہر شود و بوجہے از وجوہ باشے
از اشیاء مغائرت دارد و آن منزل ومقصود نیست۔ اے سید ہرگاہ حقیقت
این چنین باشد از اول ترا مراتبۂ مطلق ضروری ہست تا مسافت نہ ماند۔
اے سیّد تفرقہ وجدائی تا زمانے ہست کہ ہمہ را یکے نمی دانی و نمی بینی
چون ہمہ را یکے دانستی و دیدی از تفرقۂ دوئی خلاص شد وصل عیان میسر شد۔
اے سید چون ہمہ را یکے دیدی ہمہ نماند بلکہ یکے ماند وبس۔ اے سیّد
میانِ تو ومقصود راہے نیست وراہے کہ ہست ہمین ہست کہ تو او را جدا از خود
وغیر از خود میدانی چون دانستی کہ تو نیستی اوست وبس راہ نماند جمعیتِ دل
وآرزوے دلی ومعرفتِ نفس ومعرفتِ حق وفناے مطلق ووصل وکمالِ قرب
این جا حاصل شد وکار تمام گشت۔ اے سید چون باین مقام رسیدی کہ خود را

Marfat.com

نہ دیدی و او را دیدی آسودیِ دنیا و آخرت در حقِ تو یکے شد و فنا و لقا و خیر و شر و وجود و عدم و کفر و اسلام و موت و حیات و طاعت و معصیت عقب ماند بساطِ زمان و مکان در نور دیدہ شد۔ اے سیّد چوں تو نماندی ہیچ چیز نماند کہ ہمہ چیزہا بتو و باندیشۂ تو وابستہ است۔ اے سید بدانکہ ہمہ چیز در تُست و ہمہ چیز بیرون از تو وجودے ندارد چون خود را از ہمہ چیز خالی کردی ہیچ چیز نماند۔ اے سید ترا وجود جز در حق نیست و ہمہ چیزہا در تو موجود اند۔ چون خود را بحق بردی و دران دریاے بیکران خود را انداختی یعنی باین صفت آگاہ شدی ہمہ چیزہا با تو دران دریا گم شد۔ اے سیّد اگر نیک دردے بدانی کہ انانیت کہ از تو سر می زند از تو نیست و تو آن جسم و روح نیستی در تمام عالم یک انا کوست کہ انانیتِ او از ہمہ جا ظہور جلوہ گر است۔ اے سیّد علامتِ وصول بحقیقتِ مطلقہ آنست کہ انانیت کہ از سر تو می زند ہمہ چیزہا انا توانی گفت۔ اینجا معلوم شود کہ حجاب جز تعینِ انانیت نیست۔ اے سیّد یک ذات است کہ تمام عالم صفتِ اوست و قائم بدو و آن ذات بہ این صفات ظاہر و پیدا است۔ اے سیّد ہمان یک ذات است کہ ذاتہا شد و ہمان ذات است کہ اول علم خود شدہ و دیگر بار بصورت علمہاے جہان شد و ہمان ذات است کہ از قدرتِ خود و قدرتہا است و ہمان ذات است کہ ارادتِ خود و ارادتہا است و ہمان ذات است کہ سمع خود و سمعہا است و بصر خود و

بصرہا ست وحیاتِ خود وحیاتہا ست وفعلِ خود وفعلہا ست وکلامِ خود و
کلامہا ست وعلیٰ ہٰذا القیاس ہمان ذات ست کہ ہستی خود وہستیہا ست ۔ اے
سید ہر چہ بعالم ظہور آمدہ در ذات پوشیدہ بعد ازان ذات بصورت او در علم
خود اولاً در عینِ خود ثانیاً جلوہ فرمود ذات رنگ او گرفت و او رنگِ ذات و
انچہ پوشیدہ بود در ذات بقطع عین ذات بود کہ غیر شے در شے نبود پس آن ذات
خود بخود مغالطت کردہ و عاشقی ورزیدہ و بندگی و خدائی درمیان آورد وکارخانۂ
ازلی و ابدی برپا کرد ۔ اے سید تو خود را چنان خیال کن ہنوز آن جائی کہ
بودی در ازل بودی تا آزاد شوی و دیگر روے تفرقہ و غم و بلا نہ بینی ۔ اے
سیّد روحِ تو اوست کہ باو زندۂ، ودلِ تو اوست کہ باو دانائی وبصرِ تو اوست
کہ باو می نگری وسمع تو اوست کہ باو می شنوی ودستِ تو اوست کہ باو می
گیری وپاے تو اوست کہ باو میروی ۔ اے سید ہر جزو عضوِ تو از اجزاے
واعضاے ظاہر وباطن تو اوست کہ تو باو توئی ۔ اے سیّد اوئی و توئی و
منی ہر سہ صفت اوست دیگرے درمیان نیست ۔ اے سید توحید صفتِ
واحد ست نہ من و تو تا من و تو باقیست اشتراک ست نہ توحید ۔ اے سیّد
چون تو رفتی فنا ست وچون او درمیان آمد بقا ست اے سید سلوک
سعی لست در رفع اثنینیت وجذبہ رفتن لست بوحدت ۔ اے سیّد سلوک
وجذبہ وفنا وبقا اسم ولایت متحقق ست ۔ اے سیّد باہمہ آشنا نیازمندی

Marfat.com

کن کہ عین مطلوب تواند و با دشمن دوستی ورزی کہ او نیز مقصود تست۔ اے سیّد۔ با خود نیز بہ نظر محبت ناظر باش کہ عین محبوبی۔ اے سیّد ایں ہا در سلوک ضروری ہست۔ اے سیّد بد و نیک را در دریاے وحدت انداز تا آشنائے حقیقت شوی۔ اے سیّد سخن وحدت را اگر بسیار گویم اندک ست و اگر اندک گویم بسیار ہست۔ بدایت این معرفت در نہایت مندرج و نہایت این در بدایت مندرج۔ نہ او را بدایت ہست و نہ نہایت تا چند گویم و تا چند نویسم نہ من می گویم نہ من می نویسم حقیقت خود بہ خود در گفتگو ست۔ اے سیّد چون در خواب شوی نیت کن کہ بعالم بطون می روم در جوع بہ حقیقت خود می کنم چون بیدار شوی بدانکہ بعالم ظہور آمدم و از بطون بظہور تنزل نمودم و باید کہ سحر برخیزی و استغفار کنی و بگوئی کہ اے حقیقت من مرا بخود بکش و مرا از من میوش۔ و از دوئی برآر۔ و نماز تہجد کنی و سورۂ یٰس اگر یاد داشتہ باشی در نماز بخوانی کہ مختار خواجہاے دین و دنیاے ماست بعد ازان بفکر وحدت مشغول باش تا نماز صبح برسد۔ چون از نماز فارغ شوی تا برآمدن آفتاب خواہ نخواہ مستقبل قبلہ بمراقبۂ وحدت باید بود چون آفتاب طلوع کند چہار رکعت بیک سلام گذار و سورۂ یٰس یکبار بخوان۔ و اگر در چہار رکعت توانی خواند بہتر ہمچنین بعد ہر نماز سورۂ یٰس یکبار بخوان کہ فوائد بسیار دارد۔ اما در وقت نماز فجر در قرآن مجید فکر وحدت دست دہد۔ و بدانکہ خود عبادت خود می کند

Marfat.com

دخود کلامِ خود می خواند الا عند الضرورة۔ دبگو کہ حقیقتِ من مرا بخود بکش۔
و مرا مپوش از من و از دوئی برآر۔ اے سید سالک را ہم آداب طریقت
ضروری است تفصیلِ آن آداب درین رسالہ گنجایش ندارد۔ از اختصارے کہ
مطلوب است۔ اما انچہ طالب را توان نوشت این است کہ خواب کمتر کند چون
ضرور شود و غالب شود بآن اندیشہ کہ نوشتم خواب کند و طعام و شراب باید
کہ اندک باشد در شبانروز یکبار و اگر صائم بود بہتر است و باید کہ از پریشانی
لقمہ احتراز کند کہ از اسبابِ دوئی و بیگانگی و وہم باطل است۔ ہرچہ در شرع
منع است و ہرچہ در طریقت بد است ہمہ این چنین است این قاعدہ را نیکو یاد
دار کہ ضروری است۔ اے سید باید کہ سخن کمتر کنی و در خلوتہا و صحراہا تنہا
مراقبہ و ملاحظۂ وحدت می کردہ باشی۔ اے سید سخن بسیار کردن دل را
در جنبش آرد و تفرقہ باز دہد و از کسب وحدت و یگانگی غافل سازد۔ وجز
بضرورت حرف مزن۔ و ہرچہ گوئی مختصر گوئی و اندیشۂ وحدت را یک لمحہ از
خود جدا مکن۔ چون در مجالس نشینی بیشتر مقید مشو مبادا غفلتے واقع شود و سعی
کن تا آن کثرت مراتب وحدت شود و مقوی گردد۔ اے سید در خفاے
این اندیشہ خود را بہ تنہائی حتی الامکان سعی باید کرد و این کلمات را با ہمہ کس
نباید نمود مگر با مخصوصانِ خود۔ اے سید با ولاد و غلام و آشنا و بیگانہ
و دشمن و دوست آشنائی بوحدت باید کرد۔ و ہمہ را بنظرِ اخلاص بچشمِ حقیقت

Marfat.com

بین باید دید۔ اے سید نزاع وجدال مطلق ازمیان بردار وانکار بالکلیہ ازمیان برطرف کن تا وحدت ظہور نماید ولبسیار سعی باید کرد تا خشم وغضب ظہور نہ کند لت کردن وزدن خود چہ گنجایش دارد ہمہ را معذور باید داشت چہ درخانہ وبیرون خانہ وبا فرزندان ومتعلقان وبیگانگان مثل آب حیات باید بود اگر کسے با تو بدی کند زنہار ازان دل بد نکنی ونرنجی داورا از خود خوش وراضی داری ومکافات بدی بہ نیکوئی کنی۔ این اصل کلی ہست در طریقت۔ اے سید تنہا بودن وتنہا نشستن دخل تمام دارد در جمعیت۔ اے سید حال طالب از دو حال خالی نیست۔ تعلقات ظاہر دارد یا نہ۔ اگر نہ دارد معاملۂ او آسان ہست اورا باید کہ از ہمہ قطع کردہ در خلوت یا در صحرا نشیند بتحقیق خود متوجہ شود تا زمانے کہ حقیقت متجلی شود ودہم وددئی برخیزد۔ آن زمان بہر روش کہ باشد گنجایش دارد۔ واگر تعلقات ظاہر دارد وحقوق شرعی متوجہ ہست باید کہ بقدر ضرورت بآن پردازد۔ اما باید کہ احتیاط تمام کند۔ کہ خلاف شریعت وطریقت واقع نہ شود۔ واز ملاحظۂ وحدت کہ حقیقت ہست بالکلیہ غفلت واقع نہ شود۔ می باید کہ شبہا در بینکار بسیار بکوشد ودرم اقبہ وحدت باشد۔ روزانہ ہم چند ساعت برائے این کار معین کند وروز بروز می افزودہ باشد۔ تا آنکہ این معنی غلبہ کند واز ہمہ وارہاند۔ اے سید وقتیکہ معنی وحدت غالب آمد ولطف الٰہی ظہور نمود ہمہ حقوق از تو ادا

Marfat.com

خواہد شد و ترا یا ہیچکس و ہیچ چیز کارے نخواہد بود خدا وکیل تو خواہد شد و بجائے تو او خواہد بود و تو درمیان نۂ۔ اے سیّد صحبتِ دنیا و صحبتِ اہلِ دنیا در طریقِ سلوک مضر ہست۔ اما کسے کہ گرفتار ہست و نمی تواند ازان قطع کردن بضرورت احتیاط تمام نماید کہ چیزے واقع نہ شود کہ با شریعت یا طریقت یا حقیقت جنگ داشتہ باشد و اگر تقصیر رود باید کہ رجوع نمودہ تدارک نماید و ملاحظۂ وحدت ہرگز از دست نباید داد۔ اے سیّد در لباس تکلف نباید کرد و از لباس فقر با خود چیزے باید داشت۔ اے سیّد ہمیشہ حاضر دل باید بود و از گذشتہ و آیندہ یاد نباید کرد۔ و ملاحظۂ وحدت ہرگز از دست نباید داد اے سیّد بدانکہ ہیچ مرگے بدتر از غفلت از وحدت نیست و ہیچ عذابے سخت تر از عذابِ دوری از حقیقتِ خود نہ ازین مرگ و ازین عذابِ ترسان بودہ متوجہ وحدت باید بود و بیقین باید دانست کہ ہمہ یکے ہست و غیر یکے موجود نیست۔ ہر قدر کہ این اندیشہ غالب ہست سعادت در اوست چون از دہم دوئی بر آید قیامت بر دو واقع شود۔ و در جنت شہود شود تا ابدالا بدین آسود۔ اے سیّد این چنین دولتے ہرگاہ در دنیا میسر نیست چون ہست کہ دران سعی نمی کنی و غافل می باشی۔ اے سیّد قیامتے بر ہمہ کس و بر ہمہ چیز آمد نیست و آن رجوع ہمہ ہست بوحدت۔ اما بعد از انکہ ظہور کل واقع شود۔ اگرچہ ہمہ از اصلِ خود بر آمدہ باشد لذتے کہ می باید ہمرا رو دے ندہد

مگر یروے کہ اینجا قیامت برآنہا گذشتہ باشد پس باید کہ سعی کنی کہ آن معنی کہ موعود است ترا اینجا روے نماید تا آسودگی تمام حاصل شود و لذتے کی می باید دست۔ اے سیّد مقصود ہمین است کہ وہم دوئی برخیزد و تو نمانی او ماند و بس ہمہ انبیاء و اولیا برین اتفاق کردہ اند۔ در کتب الٰہیہ و حدیث و کلمات اولیا۔ دلائل این بسیار است و عظمہاے ہر فرقہ بوحدت قائل اند و ہمہ بیک زبان برین رفتہ اند کہ غیر حق موجودے نیست۔ عالم صورت اوست و ظہور اوست و بس بخاطر است کہ شواہد این مطالب در کتاب علیحدہ نوشتہ شود و از دلائل عقل سلیم استنباط آن کردہ نیز پارہ آوردہ شود انشاء اللہ سبحانہٗ۔ اے سیّد امروز کہ آخر الزمان است و نزدیک رسیدہ کہ آفتاب حقیقت از مغرب خلقیت طلوع نماید از انجا کہ پیش از طلوع آفتاب انوار و آثار ظاہر می شود و اسرار توحید از زبان خاص و عام باختیار و بے اختیار فہمیدہ و نافہمیدہ سرمی زند طالب را باید کہ خود را جمع ساختہ خود را از خود ہوشد و حقیقت وحدت کما ینبغی بروے جلوہ گر شود و بگفتگوے زبانی اکتفا واقع نہ شود۔ اے سید اللہ مطلق و محمدؐ برحق است۔ والسّلام ؛

تمت رسالہ نور وحدت

رسالہ پرتو عشق تصنیف حضرت خواجہ خرد قدس سرہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الحمد للہ کہ محبوبِ جانی و صاحبِ دو جہانی من با من نسبتِ یگانگی دارد و در من جز خود را نمی بیند و مرا غیر خود نمی داند۔ الحال کہ این دیدہ و دانش بکمال رسانیدہ است۔ می خواہد کہ در پردۂ من سخن کند و گزارشِ احوال عاشقی و معشوقی می نماید در بیان اسرارے کہ ہم پوشیدہ است و ہم آشکارا رسالۂ ترتیب دہد و نیز اسرار پوشیدہ اسرارِ معشوقی است و اسرارِ آشکارا اسرارِ عاشقی۔ و پیش از انکہ تمام شود این رسالہ را پرتو عشق نام می کند نخستین حرفے کہ عاشق بہ معشوق و بندہ بصاحب خود می گوید اینست کہ اے عاشقِ حقیقی و مجازی و اے صاحبِ دین و دنیوی کارے کہ مرا با تو افتادہ است نہ آن است کہ بہ نوشتن راست آید یا بگفتن سرانجام پذیرد دیگر تو، ہم نویسی و ہم تو گوئی۔ اے سیّد نہ من منم و نہ تو توئی کہ من توام و تو منی از ازل چو خواستی کہ بمعشوقی و صاحبی جلوہ گردی در پردۂ من بعاشقی و بندگی ظاہر گشتی تا معشوقی و صاحبی تو ظہور گرفت ازین راہ من معشوقِ تو باشم کہ معشوقیِ تو از من پیدا است و تو عاشقِ من باشی کہ عاشقِ من بعشقِ تو بودے تو کجا معشوق

Marfat.com

بودی۔ حیرانم کہ تو معشوقی با من و من عاشقم با تو۔ ہیہات ہیہات این چہ حرف ہست من ہیچ نیم۔ ہر چہ ہست ہم عاشق توئی و ہم معشوق۔ ع

سرتا پایم فدائے سرتا پایت

اے سیّد یادم ازان ہنگام کہ نسبتِ اتحاد بر نسبتِ محبت غالب بود و نسبتِ محبت اصلاً ظہور نداشت۔ و در ضمنِ نسبتِ اتحاد من مندرج بود۔ و مستتر گشت۔ ناگاہ خط فاصل در دائرہ اتحاد ہم رسید و من من شدم و تو تو۔ چون این حال ہم رسید مرا بر تو و ترا بر من نظرے افتاد۔ و این نظر تا ہنگامے کہ در پردہ بود و چون وقتِ رجوع ظل باصل و وصول عاشق بمعشوق رسید نسبت حُب غلبہ کرد۔ و نسبتِ اتحاد مستتر گشت حالے پیش آمد کہ در شرح نہ گنجد چندان الم و درد ظاہر گشت کہ از عاشق بمعشوق سرایت کرد۔ و معشوق را در صورتِ عاشقی وانمود رفتہ رفتہ کار باینجا کشید کہ اتحاد سابق ظہور کرد و خط فاصل گاہ گاہ برطرف شدن گرفت دردے ہست این ہست کہ دوام این حال میسر نیست چہ مقرر شدہ است کہ تجلی ذاتی کالبرق الخاطف می گذرد و بقا ندارد۔ آہ ازین دردے بے نہایت و الم بے پایان۔ اے سیّد کسے تصور نہ کند کہ این حرف از عالم حقیقت ہست بلکہ از عالم مجاز ہست کہ مبرا است از حقیقت و دیگرے گمان نہ کند کہ این سخن از عالم مجاز ہست بلکہ از حقیقت کہ در پردہ مجاز جلوہ کردہ است اے سیّد حقیقت عینِ مجاز ہست و مجاز عین حقیقت

Marfat.com

اے سیّد یک نامِ تو حقیقت ست و نامِ دیگرے تو مجاز است و بندہ
ہر نامے کہ خواہی خود را بخوان ۔ اے سیّد آدمی و پری و فرشتہ بر تو سایۂ تست
اے سیّد در ہمہ خود را بہ بین و در خود ہمہ را و این نہ من می گویم بلکہ تو می گوئی
و این نہ امر ست و طلب بلکہ بیان است و خبر۔ اے سیّد در دو جہان جز تو
دیگرے نیست ہر چہ ہست توئی آسمان و ہر چہ درو ست و زمین و ہر چہ برو ست
ہمہ ظہور ست و ظلِ تو۔ ظاہر توئی چنانکہ باطن توئی۔ اے سیّد العجب آن آن
وقت بعد از ظہور نسبت محبوب نسبت اتحاد غلبہ کردہ باشد خط فاصل از
میان بالکلیہ و بالدوام برطرف شدہ باشد و تو من باشی و من تو۔ اے سیّد
بہ یقین آن وقت آمدنی ست چنانچہ در کلام خود کہ اصدق الکلام ست در
چندین جا خبر دادہ و مرا درین شکے نیست و چگونہ دران شک آرم کہ تصدیق
کلامِ تو ایمان است و تکذیب آن کفر نعوذ باللہ۔ اے سیّد چہ آفتاب و
چہ ماہ و غیر آن فدائے وجہ تست و ہمہ بصرہا و بصیرتہا فدائے عین تو و ہمہ
قدرتہائے ابدی و کارہا فدائے ید تو۔ و ہمہ از حال و طرق و منازل فدائے
قدمِ تو مجمل کہ ہر چہ ہست فدائے تست۔ عاشق کہ انسانِ کامل است و ہمہ
دراو ست از نیک و بد ہیچ چیز ازوے بیرون نیست خود را با ہمہ فدائے تو ساختہ
است اگر قبول افتد زہے کمال و زہے عظمت و زہے شرف۔ اے سیّد
در درد وصلِ تو می گدازم و در فراقِ تو می سوزم نمی دانم چہ کنم گداختن بہ

Marfat.com

از سوختن۔ در وصلم توئی و بس۔ و چون در فراقم منم با من تو باشی و بس۔ بہ لذا نکہ من باشم بے من خداوندا آن حال مباد کہ من باشم یا من و تو با من نباشی چون من با من باشم کفر بود و چون تو با من باشی ایمان بود الٰہی عاقبت بخیر باد۔ اے سیّد مقصود آنست کہ اگرچہ چند روزے من بے تو باشم اما بالعاقبت با تو باشم و تو باشی و من نباشم۔ کارساز توئی کارِ من بساز۔ اے سیّد واے محبوبِ جانِ من ولے سرمایۂ زندگانی من۔ اے غایۂ آمال و امانی من اے دانائے رازِ نہانی اے جانِ من اے دلِ من اے چشمِ من اے گوشِ من اے روے من اے خوے من اے دستِ من اے پاے من اے عقلِ من اے تنِ من اے گوشت من اے پوستِ من اے رگِ من اے خونِ من اے ہمہ چیزِ من اے یادِ من جز تو دیگرے ندارم چہ گویم چون ہمہ توئی و من کیستم و چیستم مطلب ہمین است کہ مرا قربانِ خود سازی و میانِ جانِ من بصورتِ من ہستی تا چون بخود نگرم جز ترا نہ بینم و ہر جا باشم و بہر حال باشم تو با من باشی و جدائی تمام و کمال بر طرف شود۔ اے سیّد توئی صاحبِ دو جہانِ من توئی بہشتِ من روئے تست و لطفِ تو و دوزخِ من خشم تست و دوری تو۔ دینِ من محبت تست و کفرِ من فراموشیِ تو۔ اگر مرا دوست داری مومن باشم و اگر مرا فراموش کنی کافر گردم۔ اے سیّد پیش از انکہ صورتِ تو وجود کند تو بودی و بس چون معشوق بے عاشق وجود ندارد۔ و معشوق را عاشق می باید خواستی مرا کہ عاشقِ تو آم موجود سازی و

و ہنگامۂ معشوقیِ خود گرم سازی، از خود عکسے و ظلے و صورتے بر من انداختی و او را بنام من خواندی و آن عکس و ظل و صورت را کہ عین نسبت بحقیقت اگرچہ غیر نیست بیقین بہ عاشقی ممتاز ساختی و در پردۂ او خود عاشق شدی و خود از خود لذت گرفتی و خود از خود درمند گشتی اینست رمز عاشقی و معشوقی اے سید صاحب آن را گویند کہ باہم بود و با دیگرے نہ، چون ترا از من ہرگز جدائی نیست تو صاحب من باشی و بندہ آن را گویند کہ در بندِ دیگرے نبود۔ چون من نسبت احتیاج طلب در بندِ تو ام و از احاطۂ ذات و صفاتِ تو بیرون نیستم بندۂ تو باشم ہمہ بندۂ تو اند کہ از احاطۂ تو خارج نیستند۔ و ممکن نیست کہ از تو جدا شوند۔ اگرچہ باین اعتبار کہ ہمہ با تو اند و من با تو ام دائم صاحبی ازین طرف نیز متصور ہست۔ اما دوام در اندیشہ ممکن نیست کہ معتبر ہمانست مگر در دارِ آخرت بعضے از بعضے این جا مصاحبت ہست کہ عاشق معشوق ہست و معشوق عاشق ہر دو یکے ہست من با تو یکے ام و تو با من یکے۔ خواہ این گو خواہ تو دیگر در دارِ دنیا بعضے از بعضے را با آن اقل قلیل داند۔ و نادرست این حال کسے کہ دنیا و آخرت او را یکے ہست بفنائے حقیقی اے سید اطلاق وجودی مشرف گشتہ ہست اَللّٰھُمَّ رْزُقْنَا اَللّٰھُمَّ رْزُقْنَا اَللّٰھُمَّ رْزُقْنَا اے سید صورت بشریت عجب در خواست ترا ہر رنگے و بوئے کہ ترا درین صورت از عالم اطلاق بشارتہا و خبرہا بعاشق مسکین میرسانند از چشمہائے تو گویم یا از ابروے تو یا از روے تو گویم یا از خوے تو گویم

یا از لب تو گویم یا از تبسم تو گویم یا از خندۂ تو گویم یا از قامت تو گویم یا از دہان تو گویم۔ یا از ادب تو گویم یا از دانش تو گویم اینہا جہت چیست اسرار غیبی و انوار لاریبی است۔ کہ در دیدۂ عاشق ہم در مجاز و ہم در حقیقت ہر جا بجلوۂ دیگر و برنگ دیگر بصورت دیگر ظاہر و باہر است اما عاشقی کہ این اسرار و این انوار دریابد و مشاہدہ کند جز من کیست و کجاست سوگند بتو کہ منم و بس۔ امروز قطب دائرۂ عشق جز یکے نیست امروز دانی کہ گدا است روز ازل و ابد ہست و ہمان قطب دائرۂ عشق است دائرہ دائرۂ حسن است و نیز ہمان چہ عشق است حسن است و حسن و عشق دو نام و یک ذات و یک حقیقت اند خواہ ذات گوئی خواہ صفات۔ خواہ حسن گوئی خواہ عشق گوئی جمع و فرق یکیست گاہے جمع بزبان فرق حرف زند و گاہے فرق بزبان جمع اینجا فرق است کہ بصورت جمع بر آمدہ خود بخود متکلم است حاصل کہ توئی۔ اے سید کہ با خود تکلم بہ اسرار حسن و عشق می کنی، اے معشوق دو جہانی من۔ اے سید معشوق توئی و دیگرے نیست اے سید من عابد تو ام و تو عابد منی من حامد تو ام و تو حامد منی۔ سپاس و ستائش کہ ترا کنم خود را کردہ باشم کہ ترا جز در خود نہ بینم خودی و خدائی کیست از خود تا خدا چہ فرق است۔ وحدۃ بصورت شش مرتبہ ظہور نمود۔ ہنوز آن شش مرتبہ پوشیدہ است در صورت کتابت است کہ نمودی بیش نیست لعبتم ہیہات انچہ گفتنی است کہ لعبتم مگر تو بصورت من کہ توئی خود را کہ منم میگوئی عجب جالبے د

شگرف صنعتی کہ ہم دوئی ست وہم یگانگی۔ ہم بندگی ست وہم خدائی۔ اللہ اللہ سخن بسیار مستانہ میرود از نامحرم محفوظ باد۔ واگر نیک نگری محرم کیست کہ جز تو دیگرے موجود نیست توئی وبس این جا دو نام ست یکے نام ظاہر ودیگرے نام توحید عاشق از اسرار ہر دو واقف ست۔ اما در مرتبۂ الحاد وا علام جز آن نام نام ظاہر دیگران نتواند۔ آن را نیز جز عاشق نداند اندکے ازان گویم تو میدانی در تو دلتو خواہی دالست در من اما تو جز من نیست ومن جز تو نہ۔ اگرچہ امر بحقیقت امر بر عکس ست کہ من توام وتو من۔ آہ آہ ازین بیگانگی وآشنائی، بیگانگی سوخت وآشنائی افروخت اے سید بحق دوستی کہ بامن داری وبحق محبتے کہ باتو دارم کہ مقصود حقیقی را اتحاد ست زود تر صورت وجوہ بخشش واز عالم امکان بہ وجود آرد نوا از قوۃ بفعل بر آرد اے سید یادم آید ازان ذکر اسرار نام ظاہر اے جان جہان از زبان بندۂ خاص صاحب خود بشنوید وبدانید کہ اول وآخر ست وآخر مراد اول اذ سیر معکوس ست یعنی از اثر بہ موثر رفتن کہ ظاہر ست ولہٰذا در اسم ظاہر ست کہ مشتمل بر تمام عالم گشتہ تجلی اول کہ وحدت ست مفیض ست کہ مبدء المبادی وحقیقت الحقائق این مفیض بفردیۃ اولی افاضہ کرد چنانچہ شیخ اکبر قطب الولایت محی الدین محمد بن علی العربی فرمودہ ست مفاض تعینات ست وکمال در انسان کامل است کہ احاطہ را تمام گردید بحقیقت تعین ہمان ست۔ وہم تعینات ست

صورِ او۔ ولہذا بصورتِ تعین نمودار گشت۔ اصولِ اسماء چہار ست اول و آخر و ظاہر و باطن۔ این جا چہار را اجمال ہست در تفصیل او بر ہم رانده اتمام این جا و تکمیل این جا نمی بینی کہ عاشقان ورد کرده اند و رسم ساختہ اند۔ زہے بزرگیِ اسم ظاہر کہ شمہ ازان گفتہ شد اگر در اسم باطن گفتہ شود عقلہا و فہمہا حیران شود و دفترہا باید کہ ازان اخبار توان کرد۔ صورتِ عددِ اسمِ ظاہر اینست یکہزار و سی صد و شصت و چہار اے سیّد مقصود سرّیست کہ در اظہار ہست ہر کہ فہمید فہمید و ہر کہ نہ فہمید ہرگز نہ فہمید و عددِ اسمِ باطن کمتر از اسم ظاہر ست اگرچہ در مراتب او زیاده ہست اما زیادتی و کمی این جا باہم در یک پیراہن اند اگر گنجائش در وقت می بود از اسرار اسم باطن نیز اندکے نوشتہ می شد۔ اما بیقین میدانم کہ فہم آن میسر نیست جز صاحب دو جہان را در پردهٔ دیگرے کہ دیگرے نیست در کار خود خود فرموده است واللہ اعلم بحقیقتِ الحال۔ شبے در خواب دیده شد غواصے در دریا فرو رفت بگوہرے رسید کہ یگانہ بود چون بہ او رسید خود را عین آن گوہر یافت۔ این جا سرّے چند بتقریب نام مذکور بیاد آمد نوشتہ می شود کہ دران مجلس انس حقیقی مقبول باد اے سیّد شخصے سالہا در دریاے کہ لاتعین تاریک بود و آنجا اصلا چیزے نمی نمود مقام داشت یکبار شبے نورے پیدا شد کہ ازان دریا شنا کنان بر آمد و سہ دریاے روشن در نظر آمد یکے بعد از دیگرے بدریاے اوّل

Marfat.com

درآمد واز وبدریاے دوم واز وبدریاے سوم ودرین دریا مقام کرد و
سالہا درین جا بود وکارے پیش گرفت کہ مناسب این مقام بود بناگاہ این
دریاہاے دیگر درہمین دریا درآمدند ترتیب عکس وہمہ را درین دریا دید تا آنکہ
دریاے کہ در دریاے ظلمت بود نیز ظاہر شد و دران گم شد چنانچہ پیش ازین
بود۔ چون مدتے برین حال گذشت۔ یکبار حالِ دیگر پیش آمد و آن این است
کہ بیکبار دید کہ این ہمہ دریاہا خشک شد ہیچ ازان دریاہا نماند وعجب تر آنکہ
نہ دریا نمودار بود نہ خشکی و نہ نور وظلمت نہ چیزے کہ سواے نور وظلمت ہست
بلکہ ہیچ نہ بود و این شخص ہم نہ بود۔ بعد ازان سالہا خود را دید چہ می بیند کہ
خود عین دریا است و دریا ہمہ نمودار اوست و بمثالِ او بعد ازان درین دریاہا
زنانِ صاحب جمال وحسن نمودار شدند وہر زن صاحب حسنے می آمد وبا این
شخص مراد می برآورد و در یک لمحہ ازان شخص وازان زنان فرزندان ظہور و
تولد می کردند۔ در ہر لمحہ چندین ہزار فرزند از ہر زن ازین زنان چندین ہزار
ہزار در ہزار دریا بودند متولد شدن گرفت واز ہر فرزندان فرزندانِ دیگر
دگاہے ازان نہنگے شود کہ آن شخص را باہمہ فرزندان وزنان فرو خورد
و در خود سازد و باز از خود بیرون اندازد واین معاملہ ابدست وہر لحظہ
قیامتے است قائم وحشر نیست ظاہر۔ اے سید شخصے بود اتفاقاً از شہر
بروستا آمد۔ در روستا مردم عجب دید کہ رسومِ ایشان اصلا برسوم شہرے

نمی ماند چنانچہ در ایام شادی گریہ کنند و در ایام غم شادی۔ مثلاً وقتے کہ کسے بمُرد شادی بسیار کنند و وقتے کہ کسے از بیماری خلاص گردد و شفا یابد چندان ماتم کنند کہ در بیان نیاید ہمچنین سراویل در سر پوشند و دستار را بر پا پیچیدہ در مجاہدہ یا یکدیگر بجائے دعا دشنام گویند و بجائے دشنام دعا برین قیاس ہمہ کارہائے ایشان برعکس معقول باشد خندہ ہائے بے تقریب درمیان ایشان بسیار بود۔ سوداگری ایشان بسیار بود۔ سوداگری ایشان چندان باشد چون اصل مال را برباد دہند یا در زیان اندازند گمان کنند کہ ما سوداگریم و بہ آن افتخار و ابتہاج کنند و بجائے خاموش بودن حرف زنند و بجائے حرف زدن خاموش مانند خوشک آن شخص چون بہ اینجا رسید و احوال و اوضاع آنہا دید عجب حالے در اندیش آمد و چارہ ندید غیر ازین کہ بشہر رجوع نماید۔ چون خواست کہ رجوع کند آن مردم ہجوم کردند کہ ما ترا مرشد و ہادی خود میدانیم البتہ نمی گذاریم کہ آنجا بروی۔ وے گفت کہ این چگونہ بود کہ مرا دوست دارید و خلاف من کنید۔ آنہا گفتند کہ ما درین کار بے اختیاریم ہم تو صلاح کار و حال ما نگوئی آن شخص گفت بہتر آن است کہ مرا بسوزید و خاکستر مرا بجوزید و آن چنان کردند چون برین وصیت عمل کردند ہم آن شخص بوطن خود کہ شہر بود رسید و ہم ایشان از اوضاع غرائب نود خلاص شدند و صفتہائے نیک در ایشان پیدا شد بخصوص شخصے

Marfat.com

که خاکستر دل او خورده بود وے بجاے او خلیفه شد وہمان حال که او داشت دروہویدا گشت وبے تکلف خود را ہمان شخص دید وبقین دریافت که وطن من شہر ست ومن در روستا غریب مسافرم وازوے دیگران ازان دیگرے بہم رسید وہمچنین میرود تا می رود۔ بفہم اگر داناے حقیقی۔ اے سید دلاے محبوب جانی من، این اسما از نسبت و اسما ہمه توئی بلکه این اسمارعین نسبت نه اند تو۔ چون صفت عشق ظہور نماید چندان حقائق ومعانی ظاہر گردد که بصدہزار جلد نه گنجد۔ اما فرصت کو که اندکے ازان نوشته آید وعشق مرتبهٔ وحدت ہست ومعشوق مرتبهٔ وجوب وعاشق مرتبهٔ امکان۔ اول عاشق بمعشوق پیوندد بعد ازان معشوق بعشق یکے گردد ونه عاشق ماند ونه معشوق بلکه عشق بود وبس که ہم معشوق ہست وہم عاشق۔ طریق سلوک این ہست بقدم جذبه دران رفته شود۔ اے سعید وآے طالب حق اگر میخواہی که بحق برسی باید که دو چیز اختیار کنی یکے محبت بمرشد وپیر خود۔ ومرشد وپیر نه آن ست که باو رسم مریدی اختیار کند وگویند من مرید او شدم واو پیر من ہست۔ ودر مردم این حرف شایع ہست۔ پیر ہمان ہست که او را دا نند که محبوب ہست ومحبت باو درست کند۔ واو را در جہان وسیلۂ درگاہ حق سازند ودل را به او ارتباط کلی واقع شود۔ وہرچه او گوید بکنند وبرخلاف او نرود۔ وچون این معنی حاصل شود نسبت پیری ومریدی راست گردد واحتیاج

بچیزِ دیگر نماند دوم آنکه ہمیشہ بیادِ خدا باشی۔ و یادِ خدا آنست کہ ہمیشہ در دل این معنی داری کہ غیر خدا ہیچ چیز نیست ہر چہ ہست ظہورِ اوست بلکہ عینِ خودِ اوست و نورِ اوست و چون این خیال ہمیشہ در دل باشد امید ست کہ بحق برسی و باین یاد ہر چہ فرمودہ است کند و از منا فرمودہ پرہیز نماید و انکار از میان بردارد و صفاتِ ذمیمہ بصفاتِ حمیدہ بدل کند اے دوست کارِ من این است غیر ازین ہمہ ہیچ۔

تمام شد رسالہ پرتوِ عشق

تمت رسائل ستہ ضروریہ کار آمد حصولِ اصو نیہ بت

صاحبزادہ میاں جمیل احمد شرقپوری
ذخیرہ
لاہور پاکستان

(کتبہ العبد رقم حکیم ذوقی معطفائی)

Marfat.com

رسالہ در ذکر نقشبندیہ مجددیہ

از حضرت شاہ غلام علی دہلویؒ

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۰

بدانکہ در صحبتِ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم معرفت و محبت و مرتبہ احسان اَنْ تَعْبُدَ رَبَّکَ کَاَنَّکَ تَرَاہُ اصحاب کرام را رضی اللہ تعالیٰ عنہم حاصل بود۔ و غلبۂ محبت و ترکِ حظ نفس و تصفیۂ دلہا می نمود۔ بعد زمانِ نبوت صوفیہ رحمۃ اللہ علیہ انواعِ اذکار و مراقبات برائے حصول این درجات مقرر کردہ اند پس بعد عقیدۂ صحیحہ اہل سنت و جماعت و علم ضروری فقہ اختیار طریقہ صوفیہ لازم است کہ ہمین صحبت ایشان لطائف جاری می گردد و حالاتِ احسان بر باطن وارد می شود۔ بدانند کہ دل بے ذکر کثیر نمی کشاید و محبت و معرفت و قرب رو نمی نماید۔ پس طالبانؒ در ہر دم و در ہر وقت فرض و واجب است کہ یادِ حق سبحانہ کنند۔ طریقِ ذکر این است کہ اول بست و پنجبار استغفار بکنند، بار فاتحہ بہ ارواح طیبہ پیران بخوانند بعدہ التجا کنند کہ الٰہی آن فیضے کہ این اکابر را عطا کردہ این بندۂ عاجز را نیز کرامت فرما۔ باز توجہ بدل کنند و صورتِ مرشد روبروے دل دارد و زبان را بکام چسپاند تا حرکت نکند۔ بزبانِ خیال بگوید اللہ اللہ۔ گویا این لفظ اللہ در دل آمدہ است

Marfat.com

مفہوم این اسم مبارک کہ ذاتی است بے چون بصفاتِ کاملہ موصوف منزہ از نقصانہا در لحاظ دارد۔ و دل را از خواطر نگاہدارد و تصور مرشد برائے نگاہداشتن دل از خطرات بسیار مفید است بعد چندبار ذکر بگوید

اے خدا قربانِ احسانت شوم   زین چہ احسانست قربانت شوم

مقصودِ من توئی محبت و معرفت خود دہ تا کیفیت و جمعیت و حلاوت دست دہد۔ محل لطیفۂ دل زیر پستانِ چپ است مائل بہ پہلو بفاصلہ دو انگشت باز ذکر بلطیفۂ روح نماید کہ محل آں زیر پستانِ راست محاذی پستان است بفاصلہ دو انگشت باز از لطیفۂ سر کہ محل آں برابر پستان چپ است بفاصلہ دو انگشت بطرف درونِ سینہ۔ باز از لطیفۂ خفی کہ محل آں برابر پستان راست بفاصلہ دو انگشت بطرف درونِ سینہ۔ باز از لطیفۂ اخفیٰ کہ محل آں در وسط سینہ است ذکر اسم ذات نمودہ باشند۔ ہرگاہ کہ کیفیتے حاصل شود آں را نگاہدارد و اگر زائل شود باز ذکر کند تا کہ کیفیت دایم و لازم باطن گردد۔ دوم طریقۂ ذکر نفی و اثبات این است زبان بکام چسپاند نفس را زیر ناف بند نماید و بزبان خیال لا را از زیر ناف تا پیشانی رساند و الٰہ را بر دوش راست آوردہ اِلَّا اللّٰہ را بر دل ضرب نماید بطورے کہ گذرِ آں بر لطائف سائر باشد بالحاظ این معنی کہ نیست ہیچ مقصود بجز ذات پاک و در گذاشتن نفس بگوید مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ بدل در گفتنِ ذکر اگر رعایت

Marfat.com

عدد طاق نماید اولیٰ باشد۔ در بند کردن نفس اگر بسیار کند خفقان می شود نفس تنگی نہ کند، توجہ بذاتِ مقدس جامع صفاتِ کاملہ منزہ از نقصانات ضرورست مگر یک وقت ذکرِ اسم ذات کردہ باشد و یک وقت نفی و اثبات۔ و نفی و اثبات بے حبس نیز مفید ہست حبس شرط نیست۔

ہرگاہ جمعیتِ قلبی و توجہ و حضور تا چہار گھڑی برسد مراقبہ معیت نماید وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ۔ معیتِ حضرتِ حق سبحانہٗ در لحاظ داشتہ ذکر بکند۔ ذکرِ تہلیل بزبان متوجہ بقلب و توجہ بحق سبحانہٗ بلحاظ معنی بسیار فائدہ دارد وانچہ گفتہ شد طریق ذکر ہست۔ و تصورِ مرشد را در نظر داشتن ذکر رابطہ گویند محض توجہ بقلب و انتظار فیض از مبدأ فیاض نمودن مراقبہ ست۔ ازین ہر سہ طریق بانچہ کیفیت و حالات حضور یابد معمول دارد تا بسرّ معیت و توحید و استغراق و جذبات و واردات برسد۔ بعد ازین چنین احوال مراقبات بسیار ست و آن مراقبات کثیرہ در طریقہ حضرت مجدد می نمایند۔ اللہ تعالےٰ ہر کرا خواہد موہبت فرماید و توجہ مرشد را دخل ہست در حصولِ کمالات۔ توجہ بحضرتِ ذات داشتن و ذکر خفیہ معمول ساختن و اعمالِ نیک بجا آوردن تہجد و اشراق و چاشت و اوابین و تلاوت و درود و استغفار و کلماتِ طیبات، این ہست طریقہ دوستانِ خدا۔ صبر و قناعت و توکل و رضا و تسلیم و واقعات را

از تقدیر دانستہ بر قضا چون و چرا نہ کردن این است حاصلِ طریقہ۔

ع تا یار کرا خواہد میلش بکہ باشد

سرّ توحید کہ بکثرۃ ذکر و غلبہ صحبت و ریاضت و عبادت حاصل شود معتبر ہست و شریعت آن را نیز قبول می کند و بہ محض وہم و خیال و ارتکاب بدعتہا و خلافِ شرع بمراقبہ ہمہ اوست گمانِ توحید بستن از کفر است۔ اضاعتِ نماز بترک قومہ و جلسہ طمانیت و اعتدال و اختیار بدعتہا از دینِ محمدی نیست صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم۔ توفیق کمالِ متابعت حضرت مصطفےٰ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ظاہراً و باطناً روزی باد!

تمام شد رسالہ در ذکر نقشبندیہ مجددیہ

(کتبہ عاجز رقم حکیم ذوقی مصطفائی)

Marfat.com